

KEELTERIKAS EUROOPA

MITMEKEELSUSPOLIITIKA JA -TAVAD EUROOPAS

Toetajad:

Hariduse ja kultuuri
peadirektoraat

Elukestva õppe programm

Projekti on rahaliselt toetanud Euroopa Komisjon.
Publikatsiooni sisu peegeldab autori seisukohti ja Euroopa Komisjon
ei ole vastutav selles sisalduva informatsiooni kasutamise eest.

TOIMETAJAD Guus Extra and Kutlay Yağmur

SISUKORD

TÄNUSÖNAD	2	3. PEATÜKK: RIIGI KEELEPROFIIL: EESTI	
SISSEJUHATUS		<i>Kersti Sõstar</i>	77
<i>Martin Hope</i>	6	Üldine keeleline olukord.....	77
PEAMISED LEIUD JA JÄRELDUSED		Ametlikud keelealased dokumendid ja andmebaasid.....	77
<i>Guus Extra and Kutlay Yağmur</i>	8	Keeled koolieelsetes lasteasutustes.....	78
1. PEATÜKK: EUROOPA RIIKIDE/PIIRKONDADE		Keeled põhikooli I ja II astmes.....	79
KEELEPOLIITIKA JA -TAVADE NÄITAJATE		Korraldus.....	79
VÄLJATÖÖTAMINE		Õpetamine.....	81
<i>Guus Extra and Kutlay Yağmur</i>	13	Keeled põhikooli III astmes ja gümnaasiumis.....	82
1.1. Mitmekeelsuse edendajad Euroopas.....	14	Korraldus.....	82
1.2. Kolmkeelsuse mudel ja inimeste mitmekeelsus.....	19	Õpetamine.....	83
1.3. Projektis uuritud keelekategoriad.....	20	Keeled kutse- ja kõrgkoolis.....	85
1.4. Uuringus käsitletud keelekasutusvaldkonnad.....	21	Kutseharidus ja -koolitus (kolmes koolis).....	85
1.5. Andmete kogumine ja kolme linna meetod.....	22	Kõrgharidus (kolmes kõrgkoolis).....	86
1.6. Uurimismetoodika.....	24	Keeled audiovisuaalses ja trükimeedias.....	88
2. PEATÜKK: PROJEKTI „KEELTERIKAS EUROOPA”		Keeled avalike teenuste sektoris ja avalikus ruumis.....	89
TULEMUSTE RIIKIDEVAHELINE ANALÜÜS		Linnaasutuste ametlikud keelestrateegiad.....	89
<i>Kutlay Yağmur, Guus Extra and Marlies Swinkels</i>	27	Suuline suhtlus.....	90
2.1. Ametlikud keelealased dokumendid		Kirjalik suhtlus.....	91
ja andmebaasid.....	28	Keeled ettevõtluses (24 ettevõtet).....	92
2.2. Keeled koolieelsetes lasteasutustes.....	32		
2.3. Keeled põhikooli I ja II astmes.....	37		
2.4. Keeled põhikooli III astmes ja gümnaasiumis.....	45		
2.5. Võrdlus koolieelsetest lasteasutustest gümnaasiumini.....	54		
2.6. Keeled kutse- ja kõrgkoolis.....	56		
2.7. Keeled audiovisuaalses ja trükimeedias.....	60		
2.8. Keeled avalike teenuste sektoris ja avalikus ruumis.....	65		
2.9. Keeled ettevõtluses.....	68		
2.10. Valdkondadevaheline ülevaade			
haridusvälisest mitmekeelsusest.....	72		
I ja II peatükis kasutatud kirjandus.....	73		
LISA.....	75		
Sõnastik.....	75		

TÄNUSÕNAD

Projekti „Keelterikas Euroopa” kooskõlastusrühm

Karin Berkhout, keskuse Babylon sekretär, Tilburgi Ülikool
 Prof. Guus Extra, keelte ja vähemuste õppetool, Tilburgi Ülikool
 Martin Hope, projekti „Keelterikas Euroopa” juht (2009-August 2012), Briti Nõukogu
 Simon Ingram-Hill, projekti „Keelterikas Euroopa” juht (alates september 2012), Briti Nõukogu
 Christiane Keilig, teabevahetuse koordineerija, Briti Nõukogu
 Eilidh MacDonald, projekti koordineerija, Briti Nõukogu
 Nadine Ott, projekti endine vanemjuht, Briti Nõukogu
 Aneta Quraishy, projekti vanemjuht, Briti Nõukogu
 David Sorrentino, teabevahetuse juht, Briti Nõukogu
 Marlies Swinkels, kultuuriuuringute teaduskond, Tilburgi Ülikool
 Dr. Kutlay Yağmur, mitmekeelsuse abiprofessor, Tilburgi Ülikool

Projekti „Keelterikas Euroopa” juhtrühma liikmed

Dr. Juan Pedro de Basterrechea, rahastamis- ja müügidirektor, Cervantese Instituut
 Prof Guus Extra, keelte ja vähemuste õppetool, Tilburgi Ülikool
 Mário Filipe, asepresident, Camõesi Instituut
 Martin Hope, Beneluxi maade ja ELi büroo juht (kuni august 2012), Briti Nõukogu
 Simon Ingram-Hill, Ungari esinduse juht, Briti Nõukogu (alates september 2012)
 Thomas Huddleston, poliitikaanalüütik, Migration Policy Group (migratsioonipoliitika rühm)
 Tony Jones, vanemnõunik, inglise keele uuenduste valdkond, Briti Nõukogu
 Dr. Elidir King, direktor, Languages Company
 Ulla-Alexandra Mattl, koordineerija, Euroopa Liidu Rahvuslike Kultuuriinstituutide Ühendus (EUNIC) Brüsselis
 Xavier North, prantsuse keele ja Prantsusmaa keelte peadelegaat, prantsuse keele ja Prantsusmaa keelte peadelegatsioon
 Aneta Quraishy, projekti vanemjuht, „Keelterikas Euroopa”
 Joe Sheils, keeleõppe ja -poliitika osakonna endine juhataja, Euroopa Nõukogu
 Wolf von Siebert, keelte ja lõimumise projektijuht, Goethe Instituut
 Liliana Szczuka-Dorna, nüüdiskeelte teaduskonna dekaan, Poznańi Tehnikaülikool

Koostööpartnerite konsortsium

Raamatu „Keelterikas Euroopa. Mitmekeelsuspoliitika suundumused Euroopas” esimene väljaanne on valminud tänu pikaajalisele laialdasele koostööle meie usaldusväärsete koostööpartnerite konsortsiumiga. Oleme neile innu ja pühendumuse eest väga tänulikud!

Austria: EDUCULT, Denken und Handeln im Kulturbereich

Belgia: migratsioonipoliitika rühm, EUNIC Brüsselis, Taani Kultuuriinstituut ja Genti Ülikool (Steunpunt Diversiteit en Leren / mitmekesisuse ja õppimise juhtkeskus)

Bosnia ja Hertsegoviina: Sarajevo Ülikool, filosoofiateaduskond

Bulgaria: Sofia Ülikool, klassikalise ja nüüdisfiloloogia teaduskond

Taani: Taani Keelenõukogu

Eesti: Riiklik Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskus

Prantsusmaa: Observatoire Européen du plurilinguisme (Euroopa Mitmekeelsuse Vaatluskeskus)

Saksamaa: Hamburgi Ülikool, LIMA – Linguistic Diversity Management in Urban Areas (keelelise mitmekesisuse juhtimine tiheasustusaladel) ja Goethe Instituut

Kreeka: Kagu-Euroopa Uurimiskeskus

Ungari: Keeleteaduse Uurimisinstituut, Mitmekeelsuse Uurimiskeskus

Itaalia: Università per Stranieri di Siena (Siena Välismaalaste Ülikool), itaalia keele ja võõrkeelte õpetajate MTÜ LEND (Lingua e Nuova Didattica)

Leedu: Leedu Sotsiaaluuringute Keskus, Töö- ja Sotsiaaluuringute Instituut, riiklik leedu keele komisjon

Holland: Tilburgi Ülikool – mitmekultuurilise ühiskonna uuringute keskus Babylon, Fryske Akademy (Friisi Akadeemia)

Poola: Hariduskvaliteedi Instituut

Portugal: Teoreetilise ja Arvutuslingvistika Instituut (ILTEC), Camõesi Instituut

Rumeenia: Centre Education 2000+ (keskus Haridus 2000+), sihtasutus EuroEd

Hispaania: Cervantese Instituut, Nebrija Ülikool, kultuuriministerium, Barcelona Ülikool

Šveits: Fribourgi Ülikool, mitmekeelsuse instituut

Ukraina: Sotsiaalse ja Poliitilise Psühholoogia Instituut

Ühendkuningriik: Languages Company, kõmri keele nõukogu ning riiklik keeltekeskus CILT (viis läbi esialgse uuringu)

Peamine koostööpartner

Euroopa Nõukogu, Strasbourg

Samuti täname koostöö ja suure abi eest Briti Nõukogu töötajaid eri riikides:

Austria: Martin Gilbert

Belgia: Julia Kofler ja Kirsi Suutarinen

Bosnia ja Hertsegoviina: Samir Avdibegovic ja Alisa Mulalic

Bulgaaria: Tzvetanka Panova

Taani: Dorte Friis ja Brid Conneely

Eesti: Ursula Roosmaa

Prantsusmaa: Marianne Garcia

Saksamaa: Michael Croasdale

Kreeka: Aliko Weedall

Ungari: Viktoria Vas ja Agota Biro

Itaalia: Stephen Benians, Patricia Corasaniti and Susan Costantini

Leedu: Vilma Bačkiūtė

Holland: Manon de Rujiter, Aleksandra Parcinska
ja Canan Marasligil

Poola: Alicja Dudziak

Portugal: Fátima Dias

Rumeenia: Ruxandra Popovici

Hispaania: Raquel Fernandez Montes

Hispaania (Kataloonia): Isabella Petith

Šveits: Caroline Morrissey ja Regula Renggli

Ukraina: Elena Gorsheniova, Irina Sukhinina

Ühendkuningriik: Tony Jones

Ühendkuningriik (Wales): Simon Ford

**Südamlikud tänusõnad võrgustikesse kuuluvatele
ekspertidele, eksperthindajatele ja riigikirjelduste
koostajatele, kelle põhjalike teadmiste abil saadi
käesoleva aruandeprojekti andmed. Need inimesed on:**

Austria

Dr. Waldemar Martyniuk, Euroopa Nõukogu, ECML

Anke Schad, EDUCULT

Dr. Michael Wimmer, EDUCULT

Retsensent:

Prof. Dieter Halwachs, Grazi Ülikool

Belgia

Rebecca Marx, Taani Kultuuriinstituut

Bosnia ja Hertsegoviina

Prof. Jasmin Dzindo, Sarajevo Ülikool, filosoofiateaduskond

Prof. Ivo Komsic, Sarajevo Ülikool, filosoofiateaduskond

Selma Žerić, juriidika - ja programmeerimiskspert

Retsensent:

Ranko Risojević, Serbia Vabariigi riigi- ja ülikooliraamatukogu

Bulgaaria

Gueorgui Jetchev, Sofia Ülikool

Abiprofessor Galina Sokolova, Sofia Ülikool

Retsensent:

Abiprofessor Angel Pachev, Üld- ja rakenduslingvistika osakond,
Bulgaaria Teaduste Akadeemia

Taani

Sabine Kirchmeier-Andersen, Taani Keelenõukogu

Retsensent:

Prof. Anne Holmen, inglise keele, germaani-romaani uuringute
osakond, Kopenhageni Ülikool

Eesti

Kersti Sõstar, Riiklik Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskus

Retsensent:

Tuuli Oder, Tallinna Ülikool, Keelekeskus

Prantsusmaa

Prantsuse juhtrühma liikmed:

Prof. Louis-Jean Calvet, Provence'i Ülikool

Prof. Christos Clairis, Euroopa Mitmekeelsuse Vaatluskeskus

Prof. Valérie Drake, välisministeerium

Claire Extramiana, prantsuse keele ja Prantsusmaa keelte
peadelegatsioon

Prof. José Carlos Herreras, Euroopa Mitmekeelsuse
Vaatluskeskus

Michel Lefranc, haridusministeerium

François Monnanteuil, haridusministeerium

Xavier North, prantsuse keele ja Prantsusmaa
keelte peadelegatsioon

Christian Tremblay, Euroopa Mitmekeelsuse Vaatluskeskus

Prof. Claude Truchot, Strasbourgi Ülikool

Andmekogujad:

Claude Bourgeois

Dr. Kenza Cherkaoui

Yvonne Touchard

Retsensent:

Prof. Georges-Daniel Veronique, Provence'i Ülikool

Saksamaa

Prof. Joana Duarte, Hamburgi Ülikool, LIMA

Prof. Ingrid Gogolin, Hamburgi Ülikool, LIMA

Dr. Patrick Grommes, Hamburgi Ülikool, LIMA

Barbara Baumann, Goethe Instituut

Uwe Mohr, Goethe Instituut

Rolf C. Peter, Goethe Instituut

Heike Uhlig, Goethe Institut

Wolf von Siebert, Goethe Instituut

Retsensent:

Prof. Marianne Kruger-Potratz, Westfälische Wilhelms-Universität
Munster, Institut für Erziehungswissenschaft

Kreeka

Dr. Sara Hannam, varemalt Kagu-Euroopa Uuringute Keskusest

Dr. Evangelia Paphanasiou, varemalt Kagu-Euroopa
Uuringute Keskusest

Dr. Zoi Tatsioka, Kagu-Euroopa Uuringute Keskus

Nikos Zaharis, Kagu-Euroopa Uuringute Keskus

Retsensent:

Prof. Angeliki Kiliari, Thessaloniki Aristotelese Ülikool

Ungari

Dr. Csilla Bartha, Ungari Teaduste Akadeemia,
Mitmekeelsuse Uurimiskeskus

Helga Hattyar, Ungari Teaduste Akadeemia –
Mitmekeelsuse Uurimiskeskus

Dr. Noemi Nagy, Ungari Teaduste Akadeemia,
Mitmekeelsuse Uurimiskeskus

Retsensent:

Prof. Peter Medgyes, Budapesti Ülikool

Itaalia

Prof. Monica Barni, Siena Välismaalaste Ülikool

Silvia Minardi, LEND (Lingua e Nuova Didattica)

Retsensent:

Prof. Tullio De Mauro, Rooma Ülikool

Leedu

Boguslavas Gruževskis, Leedu Sotsiaaluuringute Keskus

Prof. Julija Moskvina, Leedu Sotsiaaluuringute Keskus

Dr. Irena Smetonienė, riiklik leedu keele komisjon

Retsensent:

Prof. Meilutė Ramonienė, Vilniuse Ülikool

Holland

Dr. Saskia Benedictus-van den Berg, Friisi Akadeemia

Dr. Cor van der Meer, Friisi Akadeemia

Retsensent:

Prof. Durk Gorter, Baskimaa,

Donosta/San Sebastian

Tõlgid:

Taalburo Popkema Groningen (Anne Tjerk Popkema)

Tõlk (araabia): Dr. Abderrahman el Aissati, Tilburgi Ülikool

Tõlk (türgi): Dr. Kutlay Yağmur, Tilburgi Ülikool

Poola:

Dr. Pawel Poszytek, varemalt Hariduskvaliteedi Instituut

Dr. Liliana Szczuka-Dorna, Hariduskvaliteedi Instituut

Retsensent:

Prof. Władysław Miodunka, Krakovi Ülikool

Portugal

Lachlan Mackenzie, Teoreetilise ja Arvutuslingvistika Instituut (ILTEC)

Nuno Carvalho, ILTEC – Teoreetilise ja Arvutilingvistika Instituut

Lis Goncalves, ILTEC – Teoreetilise ja Arvutilingvistika Instituut

Prof. Lachlan Mackenzie, ILTEC – Teoreetilise
ja Arvutilingvistika Instituut

Prof. Maria Helena Mateus, ILTEC – Teoreetilise
ja Arvutilingvistika Instituut

Fabiola Santos, ILTEC – Teoreetilise ja Arvutilingvistika Instituut

Cristina Faustino, Camoesi Instituut

Prof. Mario Filipe, Camoesi Instituut

Retsensent:

Prof. Ricardo Salomao, Aberta Ülikool (Avatud Ülikool, Portugal)

Rumeenia

Alexandru Cernat, Keskus Haridus 2000+ – väliskaastöeline

Monica Dvorski, Keskus Haridus 2000+

Dr. Anca Nedelcu, Keskus Haridus 2000+

Prof. Anca Colibaba, Sihtasutus EuroEd

Prof. Stefan Colibaba, Sihtasutus EuroEd

Retsensent:

Dr. Calin Rus, Timisoara Kultuuridevaheliste Uuringute Instituut

Hispaania**Madrid, Sevilla, Valencia:**

Prof. Marta Genis, Nebrija Ülikool

Retsensent:

Prof. Jose J. Gomez Asencio, Salamanca Ülikool

Tõlgid:

Maria Ortiz y Carmen Octavio, Nebrija Ülikool

Baskimaa:

Ivan Igartua, Baskimaa valitsuse kultuuriosakond

Retsensent:

Prof. Alberto Lopez Basaguren, Baskimaa Ülikool

Tõlgid:

Idoia Gillenea, Hitzurun

Kataloonia:

Prof. Xavier Vila, Barcelona Ülikool

Retsensent:

Prof. Miquel Angel Pradilla Cardona, Rovira I Virgili Ülikool

Tõlk:

Ma del Mar Vilano

Šveits

Prof. Raphael Bertele, Fribourgi Ülikool, mitmekeelsuse instituut

Prof. Bernhard Lindt, Fribourgi Ülikool, mitmekeelsuse instituut

Susanne Obermayer, Fribourgi Ülikool, mitmekeelsuse instituut

Retsensent:

Prof. Georges Ludi, Baseli Ülikool

Ukraina

Prof. Ljubov Naidonova, Sotsiaalse ja Poliitilise Psühholoogia Instituut

Retsensent:

Dr. Yaroslav M. Pylynsky, Kennani Instituut, Kyiv

Ühendkuningriik

Dr. Elidir King, Languages Company

Phillip Harding-Esch, Languages Company

Teresa Tinsley, Alcantara Communications

Nick Byrne, Londoni Majandus- ja Poliitikaülikooli (LSE) keelekeskus

Hywel Jones, kõmri keele volinik

Meirion Prys Jones, kõmri keele nõukogu

Retsensendid:

Prof. Mike Kelly, Southamptoni Ülikool

Prof. Colin Williams, Cardiffi Ülikool (Walesi osa)

Varem ka:

Kathryn Board, riiklik keeltekeskus CILT

Youping Han, riiklik keeltekeskus CILT

Nick Joujou, riiklik keeltekeskus CILT

SISSEJUHATUS

Martin Hope, projekti „Keelterikas Euroopa” juht

Briti Nõukogu on Ühendkuningriigi rahvusvaheliste kultuurisuhete organisatsioonina pühendunud eesmärgile luua Ühendkuningriigi ja teiste riikide inimeste vahel usaldus ja pikaajalised suhted. Projekt „Keelterikas Euroopa”, mida viime ellu koostöös Euroopa Liidu riiklike kultuuriinstitiutide ja samuti pühendunud Euroopa partnerite võrgustikuga, on meie kultuurisuhete edendamise missiooniga sügavuti seotud. Selle projekti abil püüame Euroopas saavutada tihedama koostöö poliitika kujundajate ja elluvijate vahel, et arendada head mitmekeelsuspoliitikat ja häid mitmekeelsustavasid. Selline poliitika tagab keeltele ja kultuurivahetusele soosingu nii haridussüsteemis kui ka kogu ühiskonnas. Meie arvates on see vajalik, et igas vanuses eurooplastel kujuneks välja laiem rahvusvaheline silmaring ja Euroopa kaubandussuhted 21. sajandi tõusvate majandusriikidega oleksid edukad.

Alates asutamisest 1934. aastal on Briti Nõukogu edendanud kogu maailma inglise keele õppijate suhtlust teiste riikide inimestega ja aidanud suurendada nende väljavaateid leida hea töö. Selleks on kasutatud tavapäraseid kursusi, kus kohtutakse silmast silma, ja viimasel ajal ka internetikoolitust. Samuti toetame koostöös ministeeriumide ja piirkondlike hariduskorraldusasutustega inglise keele õpetajate erialast arengut. Vähem teatakse meie jõulisest toetusest võõrkeeleõppele Ühendkuningriigis. Selleks on meil olemas võõrkeeleassistendite programm, me töötame Ühendkuningriigi koolide jaoks välja võõrkeeleõpikuid ning edendame koolide sidemeid teiste riikide õpetajate ja õpilastega. 2011/2012. õppeaastal on Ühendkuningriigis meie kutsel tegutsemas 2500 keeleassistenti prantsus-, saksa- ja hispaaniakeelsetest riikidest ning Itaaliast, Hiinast, Jaapanist, Omaanist ja Venemaalt. Need assistendid abistavad meie enda põhikooli ja gümnaasiumi võõrkeeleõpetajaid ning rikastavad Ühendkuningriigi koolide kultuuripilti.

Projekt „Keelterikas Euroopa” näitab meie organisatsiooni soovi toetada Euroopas kultuuridevahelist dialoogi ja mitmekesisust, mille tõestuseks on tohtu hulk erinevaid keeli igal pool meie ümber. Käesoleva trükisega paneme punkti projekti esimesele etapile, milles uurisime oma partnerrriikide keelepoliitikat ja -tavasid. Esitame siin uuringutulemused, mis näitavad, kui keelterikkad need riigid on. Uuring hõlmas mitut keelekategoriat: võõrkeeli, piirkondlike vähemuskeeli, sisserändajate keeli ja riigikeeli. Viimase puhul uurisime eelkõige seda, kuidas asutused aitavad uustulnukatel õppida riigikeelt – on see ju nii hariduse kui ka töö saamiseks ülimalt tähtis.

Muidugi keskenduti uuringus haridusvaldkonnale, sest seal ju tavaliselt keeli õpetatakse ja õpitakse. Aga me tahtsime uurida enamat ning seepärast vaatlesime ka meedia, avalike teenuste, avaliku ruumi ja ettevõtete keelepoliitikat ja -tavasid. Meie arvates on keelteras keskond väljaspool kooli teiste keelte ja kultuuride teadmiseks ja mõistmiseks sama tähtis kui formaalne õpe. Hea keelepoliitika võib muuta linnad meeldivamaks nii külalistele kui ka kodanikele, ettevõtte hea keeletava võib anda konkurentsiseelse ning keelterikkus televisioonis ja raadios muudab ühiskonna sallivamaks ja avatumaks.

Projektil „Keelterikas Euroopa”, mida rahastab ka Euroopa Komisjon, on järgmised üldeesmärgid:

- soodustada heade tavade levikut selle kohta, kuidas edendada keeleõppe kaudu kultuuridevahelist dialoogi ja sotsiaalset kaasamist;
- edendada Euroopas koostööd eri haridusvaldkondi ja laiemat ühiskonda hõlmavate keelepoliitika ja -tavade väljatöötamisel;
- parandada teadlikkust Euroopa Liidu ja Euroopa Nõukogu soovitudest, mis käsitlevad keeleõppe ja keelise mitmekesisuse edendamist Euroopas.

Käesolevas väljaandes esitletud esimese uuringuetapi tulemusena on loodud alus keelepoliitika kujundajate ja elluvijate võrgustike ja koostöö loomiseks Euroopas. Tahame üles ehitada võrgustiku, mis seob 1200 inimest alushariduse, formaalhariduse, kõrghariduse, ettevõtluse, linnade avalike teenuste sektori ja meedia valdkonnast ning sisserändajate ühendustest. Usume, et ainult siis, kui kõik need rühmad teevad koostööd, on võimalik jõuda tõeliselt keelterikka ühiskonnani, kus mõistetakse keelte tähtsust kogukondade ja ühiskonna ühtekuuluvuse ja heaolu jaoks, aga ka majandusliku õitsengu jaoks.

Muidugi on meie uuringu tulemusi vaja veel täpsustada, samuti vajab täiustamist Euroopa keelepoliitika ja -tavade uurimiseks kasutatud raamistik, aga sellele vaatamata tahame neid teiega jagada, et saada tagasisidet ja ärgitada arutelu. Kõik kogu Euroopat hõlmavad uuringutulemused avaldatakse 23 keeles 2012. aasta lõpul.

Seni tehtu ei oleks olnud võimalik, kui poleks olnud koostööpartnereid ja uurijaid. Suur aitäh neile pühendumuse ja kannatlikkuse eest! Erilisi tänusõnu väärivad Tilburgi Ülikooli mitmekultuurilise ühiskonna uuringute keskuses Babylon töötavad Guus Extra, Kutlay Yağmur ja Marlies Swinkels, keda abistas ka Karin Berkhout. Nemad töötasid uuringu välja, koondasid kõik andmed ja panid siia uuringutulemused kirja.

Loodan, et need esialgsed uuringutulemused pakuvad teile huvi ja tekitavad arutelu mitmekeelsuse kasulikkuse üle teie kodumaal. Euroopa on tõepoolest keelteras ja meil jääb üle vaid seda meie kõigi parimaid huve silmas pidades ära kasutada.

COUNCIL
OF EUROPE CONSEIL
DE L'EUROPE

Euroopa Nõukogu (EN)

Projektis „Keelterikas Euroopa” otsustati tugineda Euroopa Nõukogu pikaajaliste traditsioonide ja nõukogu 47 liikmesriigi keelepoliitika valdkonnas tehtud ulatusliku töö tulemustele. Seetõttu võttis Euroopa Nõukogu vastu projekti eestvedajate (Briti Nõukogu) kutse osaleda koostöös ELi riiklike kultuuriinstituutide võrgustikuga projekti väljatöötamis- ja katsetamisetapis, eelkõige seoses Euroopa Nõukogu poliitikadokumentide kasutamisega.

Euroopa Nõukogu on üleeuroopaline teadmiste ja kogemuste jagamise foorum, mille aluseks on ühised väärtused ning tingimuste ja olukordade mitmekesisuse austamine. Nii toetab ta projekti üldeesmärke: vahetada häid tavasid kultuuridevahelise dialoogi ja sotsiaalse kaasatuse edendamisel, soodustada üleeuroopalist koostööd keelepoliitika ja -tavade arendamisel ning suurendada teadlikkust euroopalikest väärtustest ja juhtpõhimõtetest. Euroopa Nõukogu eesmärk on projekti „Keelterikas Euroopa” tulemustele tuginedes uurida, kuidas keelise mitmekesisuse ning paljukeelse ja kultuuridevahelise hariduse edendamisel nõukogu põhimõtteliste dokumentide ja poliitikameetmete mõju võimalikult palju suurendada.

Euroopa Nõukogu tänab autoreid ja projekti eestvedajaid nende töö eest ning mõistab, kui raske oli projekti raames kirjeldada niisugust erakordselt keerulist nähtust nagu keel ja selle kasutamist enam kui kahekümnes eri kontekstis. Loodetavasti annab arutelu käesoleva kavandi üle olulist tagasisidet selle edasiseks täiustamiseks.

Kuigi Euroopa Nõukogu on andnud suuniseid oma poliitika ja meetmete kohta, ei saa ta võtta endale vastutust käesoleva aruande ega sellega seotud trükitud ja elektrooniliste dokumentide sisu eest – nende eest vastutavad ainult autorid ise.

Täielik ajakohane teave Euroopa Nõukogu konventsioonide, soovitude, muude dokumentide ja valitsustevahelise koostöö raames toimuva kohta on Euroopa Nõukogu veebisaidil.

Keelepoliitika üksus

www.coe.int/lang

Paljukeelse ja kultuuridevahelise hariduse abimaterjalide platvorm

Euroopa Nüüdiskeelte Keskus

www.ecml.at

Peamised leiud ja järeldused

Vaatamata sellele, et eri riikide/piirkondade inimeste ja ühiskonna mitmekeelsuse poliitika ja tavade võrdlemine on keerukas, on käesolevas uuringuaruandes esitatud võrdlusandmed rikkalik teadmisteallikas. Jättes kõrvale mitmekeelsuse *tunnustamise määra*, võime kinnitada, et kõigis 24s uuritud riigis/piirkonnas on mitmekeelsuspoliitika ja -tavad olemas ning järgitakse ka paljusid Euroopa Liidu and after that (ELi) ja Euroopa Nõukogu soovitusi. Loodame, et siin esitatud riikide- ja piirkondadevaheliste võrdlevate tulemuste ning uurijate koostatud riigi- või piirkonnakirjeldustes sisalduvate (kolmandas osas) alusel saavad poliitikakujundajad, praktikud ja spetsialistid teha kindlaks head tavad, mille alusel edasi liikuda ja teavet jagada. Allpool esitame kokkuvõtte peamistest leidudest igas uuritud keelekasutusvaldkonnas.

Ametlikud keelealased dokumendid ja andmebaasid

- Riigikeelte ja piirkondlike vähemuskeelte kohta on õigusaktid olemas peaaegu kõikides riikides/piirkondades, võörkeelte kohta neljateistkümnes ning sisserändajate keelte kohta ainult kuues.
- Ametlikud keelepoliitika dokumendid riigi- ja võörkeelte soodustamise kohta on olemas peaaegu kõikides riikides/piirkondades, piirkondlike vähemuskeelte edendamise kohta 18s ja sisserändajate keelte kohta ainult neljas.
- Euroopa regionaal- või vähemuskeelte harta on 11 riiki 18st ratifitseerinud parlamendis ning nende valitus on selle allkirjastatud Prantsusmaal ja Itaalias. Bulgaarias, Eestis, Itaalias, Kreekas, Leedus, Portugalis ja Prantsusmaal seda tehtud ei ole.
- Haridussüsteemis pakutakse ametlikult kõige rohkem piirkondlike vähemuskeeli Kagu- ja Kesk-Euroopas. Lääne-Euroopas on selgeimad erandid Itaalia ja Prantsusmaa, kus pakutakse samuti palju keeli. Termineid „regionaalkeel” ehk „piirkondlik keel” ehk „vähemuskeel” ei ole hartas lahti seletatud, kuid sisserändajate keeled on sellest sõnaselgelt välja jäetud. Lääne-Euroopa riikides on sisserändajate keeled sageli silmatorkavamad kui piirkondlikud vähemuskeeled, aga neid tunnustatakse, kaitstakse ja/või soodustatakse vähem.
- Enamik riike/piirkondi tunneb keeleandmete kogumise süsteemi ning suurem osa neist kogub andmeid kolme keelekategorია kohta: riigikeel(ed), piirkondlik(ud) vähemuskeel(ed) ja sisserändajate keeled. Keeleandmete kogumise süsteemi ei ole 24 riigist/piirkonnast ainult viies. Need on Austria, Bosnia ja Hertsegoviina, Holland, Kreeka ja Taani. Portugalis kogutakse andmeid ainult riigikeele kohta.
- Ka riikide/piirkondade ametlikul keeleandmete kogumisel kasutatavad küsimused on väga erinevad. Enam kui pooled uuritud riigid/piirkonnad küsivad koduse keele kohta, ülejäänud põhikeele ja/või emakeele kohta.

Keeled koolieelsetes lasteasutustes

- Paljudes ELi ja Euroopa Nõukogu dokumentides rõhutatakse varajase keeleõppe tähtsust. 14 riigis/piirkonnas (R/P) 24st saavad kõik lapsed koolieelsetes lasteasutustes riigi raha eest riigikeele abiõpet. Sellele pühendatakse kõige rohkem aega Hollandis ja Ukrainas.
- Võörkeeleõpet pakub selles haridusastmes seitse riiki/piirkonda – Baskimaa, Bosnia ja Hertsegoviina, Bulgaaria, Eesti, Hispaania, Inglismaa, Kataloonia, Šotimaa ja Ukraina –, kuigi seda võivad rahastada kas täielikult või osaliselt lastevanemad või eestkostjad. Kõige rohkem pakutakse inglise, prantsuse ja saksa keele õpet.
- Piirkondlike vähemuskeeli saab õppida 17 riigis/piirkonnas ning seda rahastavad peamiselt riigid/piirkonnad ise. Mõnes riigis/piirkonnas on õppega alustamiseks vaja kokku saada mingi kindel arv lapsi. Kõige suurem on pakutavate keelte valik Austrias, Itaalias, Rumeenias, Ukrainas ja Ungaris.
- Sisserändajate keeltes õpetamine koolieelsetes lasteasutustes ei ole eriti levinud. Vaatamata sobivate õpetajate ja õppematerjalide leidmise keerukusele pakutakse sisserändajate lastele päritoluriigi keele ja kultuuri hoidmiseks ja soodustamiseks nende keelte abiõpet juba väga varases eas kolmes riigis: Hispaanias, Šveitsis ja Taanis. Taanis kaetakse kõikide selliste programmide kulud riiklikest, piirkondlikest või kohalikest vahenditest, aga Hispaanias ja Šveitsis maksavad osa kahepoolsete lepingute alusel päritoluriikidega seotud fondid.
- Ainus riik, kus pakutakse varajast keeleõpet kõikides keelekategoriates, on Hispaania.

Keeled põhikooli I ja II astmes

- ELi ja Euroopa Nõukogu arvates peaksid kõik Euroopa lapsed õppima peale elukohariigi keele veel kaht keelt. Kõik riigid/piirkonnad peale Itaalia ja Ukraina pakuvad uustulnukatele põhikooli I ja II astmes riigikeele õppimiseks lisatuge.
- Võörkeeleõpe on väidetavalt põhikooli I ja II astmes olemas kõikides riikides/piirkondades peale Walesi. Kreekas ja Taanis on kohustuslikud kaks võörkeelt, 18 riigis/piirkonnas üks. Inglismaal, Põhja-Iirimaal ja Šotimaal on võörkeeled valikained.
- Uuritud riikidest/piirkondadest 12s õpetatakse võörkeeli esimesest klassist alates, põhikooli II astme alguses hakatakse võörkeeli õpetama seitsmes riigis/piirkonnas ning alles põhikooli II astme lõpus Hollandis, Šotimaal ja Šveitsis.
- Kõige rohkem õpetatakse võörkeelena inglise, prantsuse ja saksa keelt. Sageli on üks neist kõigi laste jaoks kohustuslik õppeaine. Itaalia, vene ja hispaania keel on järgmised võörkeeled, mida õpetatakse kas kohustusliku või valikainena.
- *Lõimitud aine- ja keeleõpe* on võörkeelte puhul laialt levinud ainult Hispaanias. Seda meetodit kasutatakse küll veel 13 riigis/piirkonnas, aga mitte süsteemselt.

- Seitse riiki/piirkonda väidab kasutatavat keeleõppes üheselt Euroopa keeleõppe raamdokumendi, suurem osa riikidest aga võib kasutada selle põhimõtteid ja meetodeid oma riiklike normide kehtestamiseks. Selles vanuserühmas on võõrkeeleõppe eesmärgiks raamdokumendis kirjeldatud tase A1/A2.
 - Piirkondlike vähemuskeeli õpetatakse 22 riigis/piirkonnas, aga mitte Eestis ja Taanis. Kõik õpilased võivad võtta piirkondlike vähemuskeelte tunde ja õppida nendes keeltes teisi aineid 20 riigis/piirkonnas, kuid Bulgaarias ja Kreekas on niisugused võimalused mõeldud vaid neid keeli emakeelena kõnelevatele lastele. Mitmes riigis/piirkonnas pakutakse arvukalt piirkondlike vähemuskeeli – Austrias, Bulgaarias, Itaalias, Leedus, Rumeenias, Ukrainas ja Ungaris pakutakse nelja või enamast sellist keelt kas eraldi õppeainena või (enamasti) õppekeelena. Lõimitud aine- ja keeleõpe on laialt levinud väidetavalt 12 riigis/piirkonnas ning kuues kasutatakse seda mõnes kohas.
 - Sisserändajate keelte pakkumist põhikooli I ja II astmes kinnitab ainult viis riiki. Need on Austria, Hispaania, Prantsusmaa, Šveits (Zürichi kantonis) ja Taani. Prantsusmaal ja Šveitsis võivad sisserändajate keelte tundides käia kõik õpilased, aga Austrias, Hispaanias ja Taanis ainult neid keeli emakeelena kõnelevad lapsed. Hispaanias ja Šveitsis õpetatakse neid osaliselt koolitundide ajal, teistes riikides õppekavavälise ainetena. Sisserändajate keelte tulemusnõudeid ei ole ei riiklikul, piirkondlikul ega kooli tasandil, kuigi keeleoskust hinnatakse kõikides riikides peale Austria. Sisserändajate keelte tunde rahastab riik Austrias ja Taanis, aga Hispaanias, Prantsusmaal ja Šveitsis katavad kulud peamiselt päritoluriigid.
 - Keeleõpetaja kvalifikatsiooniga inimesed võetakse uuritud riikide/piirkondade põhikooli I ja II astmes keeli õpetama järgmiselt: 16 riigis/piirkonnas 24st riigikeelt, 17s 22st piirkondlike vähemuskeeli, 14s 23st võõrkeeli ja kahel viiest sisserändajate keeli õpetama. Austrias, Hollandis, Inglismaal, Itaalias, Prantsusmaal, Põhja-lirimaal, Šotimaal ja Šveitsis õpetavad võõrkeeli üldkvalifikatsiooniga klassiõpetajad. Õpetajakoolitus ja õpetajate täiendusõpe on levinud kõikides riikides/piirkondades, välja arvatud sisserändajate keelte puhul.
 - Üks selge arendamist vajav valdkond võõrkeeleõppes on õpetajate liikuvus. Üheksas riigis/piirkonnas 24st ei pakuta selles valdkonnas mingit abi, ainult Kataloonia kinnitab õpetajate süsteemsete liikuvusprogrammide kasutamist. Tuleks veel pingutada, et keeleõpetajad veedaksid rohkem aega riigis, mille keelt nad õpetavad, sest nii omandavad nad paremad teadmised sellest keelest ja kultuurist.
 - Keeleõpetajate arvu suurendamisega tegeleb aktiivselt mitu riiki/piirkonda. Baskimaal, Eestis, Šveitsis ja Taanis otsitakse juurde riigikeeleõpetajaid, Bulgaarias, Friisimaal, Inglismaal, Leedus, Taanis, Ukrainas ja Ungaris võõrkeeleõpetajaid. Baskimaal, Bosnias ja Hertsegoviinas, Hispaanias, Põhja-lirimaal, Šotimaal, Taanis ja Ukrainas püütakse leida piirkondlike vähemuskeelte õpetajaid. Üheski uuritud riigis ega piirkonnas ei otsita aktiivselt sisserändajate keelte õpetajaid.
- ### Keeled põhikooli III astmes ja gümnaasiumis
- Riigikeele abiõpet üldhariduse astmes või enne seda võimaldatakse uustulnukatele 21 riigis/piirkonnas, aga mitte Itaalias, Taanis ja Ukrainas.
 - Nagu eeldada võis, õpetatakse võõrkeeli nii põhikooli III astmes kui ka gümnaasiumis kõikides uuritud riikides/piirkondades. Olulised erinevused ilmnevad aga kohustuslike keelte arvus, keelte valikus, keeleoskuse korrapärases kontrollis, lõimitud aine- ja keeleõppe kasutamises ning Euroopa keeleõppe raamdokumendi kasutamises nõutava taseme hindamisel.
 - Riigid, kus kahe keele õppimine on kohustuslik nii põhikooli III astmes kui ka gümnaasiumis, on Austria, Eesti, Poola, Portugal, Prantsusmaa ja Rumeenia Šveits.
 - Nagu arvata võis, olid osalenud riikides/piirkondades kehtestatud võõrkeeleõppe-eesmärgid põhikooli III astmes ja gümnaasiumis Euroopa keeleõppe raamdokumendiga paremini kooskõlas kui põhikooli I ja II astmes – 13 riigis/piirkonnas oli selgelt sätestatud nõutav tase. Esimese võõrkeele jaoks on see tavaliselt B2 ja teise jaoks B1.
 - Piirkondlike vähemuskeeli õpetatakse 19 riigi/piirkonna põhikooli III astmes ja gümnaasiumis, kuid mitte Eestis, Inglismaal, Kreekas, Poolas ja Taanis.
 - 18 riigis/piirkonnas kontrollitakse omandatud keeleoskust riiklike/piirkondlike või kooli eksamitega. Seda ei tehta ainult Itaalias. Nõutav oskustase on kehtestatud kõikides riikides/piirkondades peale Austria ja Walesi. Kõikides riikides/piirkondades on keeleõpe õpilaste jaoks tasuta.
 - Sisserändajate keeli pakutakse süsteemselt vähestes riikides/piirkondades: koolieelsetes lasteasutustes kolmes, põhikooli I ja II astmes viies ning põhikooli III astmes ja gümnaasiumis kaheksas riigis/piirkonnas 24st. Need kaheksa on Austria, Eesti, Holland, Inglismaa, Prantsusmaa, Šotimaa, Šveits ja Taani.
 - Sisserändajate keelte õpet rahastab täielikult riik Austrias, Hollandis, Inglismaal, Šotimaal ja Taanis. Prantsusmaal ja Šveitsis rahastavad seda sisserändajate päritoluriigid ja Eestis lastevanemad. Sisserändajate keeli õpetatakse esimesest viimase klassini ainult Austrias, Prantsusmaal, Šveitsis ja Taanis.
 - Kõige sagedasemad võõrkeeled on inglise, saksa ja prantsuse keel, kuigi on ka teisi Euroopa keeli, näiteks hispaania ja itaalia keel. Mõningaid sisserändajate keeli (nt araabia, horvaadi, poola, türgi ja vene keel) pakutakse valikvõõrkeeltena ning araabia ja türgi keelel on Hollandis ja Prantsusmaal põhikooli III astme ja gümnaasiumi eksamiainete seas kindel koht. Vene keele õpetamine piirkondliku vähemuskeele või võõrkeelena on levinud Ida-Euroopa riikides.
 - Nagu ka põhikooli I ja II astmes, on lõimitud aine- ja keeleõpe piirkondlike vähemuskeelte puhul laialt levinud ja võõrkeelte puhul palju harvem. Ainult Prantsusmaa kinnitab selle laialdast kasutamist ja veel 14 riigis/piirkonnas kasutatakse seda mõnes kohas.
 - Võõrkeeleõpetajate kvalifikatsioon on hea, ainult Eestis ja Põhja-lirimaal õpetavad võõrkeeli tavalised klassiõpetajad.

- Põhikooli III astme ja gümnaasiumi õpetajate liikuvust toetatakse veidi süsteemsemalt kui põhikooli I ja II astme õpetajate oma ning Austria ja Kataloonia õpetajad veedavad õpetajakoolituse või täiendusõppe raames ühe semestri välismaal. Veel 17 riigis/piirkonnas soositakse õpetajate liikuvust ja toetatakse seda rahaliselt ning ülejäänud riikides – Eestis, Itaalias, Portugalis, Prantsusmaal ja Rumeenias – on õpetajatel väiksem toenäosus end õpetatava keele maal täiendada.
- Enamikus riikides/piirkondades nõutakse kooskõlas ELi ja Euroopa Nõukogu soovustega võõrkeeleõpetajatelt kindlal tasemel võõrkeeleoskuse omandamist ning kaheksas riigis/piirkonnas mõeldakse seda oskust Euroopa keeleõppe raamdokumendi alusel. Kõige sagedamini on nõutav tase C1, kuid Baskimaal ja Prantsusmaal lepitakse ka B2ga.
- Mõnes riigis/piirkonnas on keeleõpetajatest puudus, mistõttu sobiva kvalifikatsiooniga inimeste leidmiseks ja keeleõpetaja kutse populariseerimiseks võetakse erimeetmeid. Kõige aktiivsemad on selles tegevuses Šotimaa, Baskimaa, Inglismaa, Rumeenia ja Šveits, kes otsivad õpetajaid vähemalt kolme keelekategooria jaoks.

Keeled kutse- ja kõrgkoolis

Uusi/esmaseid andmeid koguti uuringus osalenud 67 linna 69 suurimast *kutsehariduskeskusest* otse. Riigikeelt õpetatakse üsna palju: 69 kutseõppeasutusest 30 pakkus mitmekesiseid riigikeele abiõppe kursusi (algatase suhtlusoskusest põhjaliku keeleoskuseni). 24 koolis oli selliseid kursusi vähem ning 15s ei olnud riigikeele abiõpet üldse.

- 62 koolis 69st oli võimalik õppida võõrkeeli, kusjuures 15s pakuti enam kui nelja keelt, 22s kolme-nelja keelt ja 25s üht-kaht keelt. 41 koolis on keeleõppeprogrammid mitmekesised (algatasest põhjaliku keeleoskuseni), aga 18s pakutakse ainult algatase keeleõppe võimalust. 26 kooli järgivad oma programmi koostamisel Euroopa keeleõppe raamdokumendi.
- Piirkondlikke vähemuskeeli saab õppida 25 koolis, 13s neist tasuta. Riigid/piirkonnad, kus piirkondlikke vähemuskeeli saab õppida kõigis kolmes uuritud kutseõppeasutuses, on Baskimaa, Kataloonia, Põhja-Iirimaa, Ungari ja Wales. Sisserändajate keeli pakutakse ainult neljas uuritud koolis: ühes Austria, ühes Inglismaa, ühes Itaalia ja ühes Walesi koolis.
- Nagu arvata võis, on võõrkeeltest kõige sagedasemad inglise, prantsuse, saksa ja hispaania keel. Vene keelt pakutakse mõnes riigis/piirkonnas piirkondliku ja mõnes võõrkeelena. Ka araabia keel on olemas päris mitmes kutseõppeasutuses. Piirkondlikke vähemuskeeli pakutakse kõige rohkem neis riikides/piirkondades, kus on mitu ametlikku keelt.
- Uusi/esmaseid andmeid koguti 65 avalik-õiguslikust üldkõrgharidusasutusest. Nagu oodata oligi, õpetatakse kõigi uuringus osalenud linnade uuritud ülikoolides riigikeeles, sest enamasti on see tudengite põhikeel. Enamikus uuritud ülikoolides kasutatakse siiski ka teisi keeli.
- Tudengite ja õppejõudude rahvusvaheline liikuvus ning ülikoolide soov saada enda juurde erinevaid üliõpilasi kogu maailmast teeb inglise keelest paljude Euroopa ülikoolide teise keele. Ka suur hulk õpikuid on inglise keeles.

- Väga palju ülikooli pakub kooskõlas Euroopa institutsioonide soovustega keeleõpet ka teistele peale keeleõppurite. Valik on suur – 31 ülikoolis (ehk peaaegu pooltes) saavad üliõpilased teha eelistuse enama kui nelja keele vahel. Ainult kaheksa uuritud ülikooli ei paku neile, kes ei kuulu keeleõppurite hulka, mingit võõrkeeleõpet. Nende kursuste tegelikult valinute arvu tuvastamine ei kuulunud meie uuringu eesmärkide hulka.
- Peaaegu kõik ülikoolid pingutavad väga, et saada välisüliõpilasi. Pool neist tegutseb teadlikult ka selle nimel, et neile tuleks õppima sisserändajad.
- Euroopa ülikoolid toetavad tudengite liikuvust rahaliselt, aga ainult kümnes uuritud ülikoolis on keeleõppurite liikuvus kohustuslik.

Keeled audiovisuaalses ja trükimeedias

- Et vaadelda meedias valitsevat keelelist mitmekesisust, palusime uurijatel panna kirja kõik keeled, mida uuritud linnades riigiraadios ja -televisioonis nädala aja jooksul kasutati, vastavalt sellele, mis oli kirjas enimüüdnud ajalehtedes. Enamiku uuringus osalenud riikide/piirkondade raadio- ja telejaamad pakuvad riigikeelsete saadete kõrval ka muukeelseid. Kataloonias on telesaateid väga paljudes võõr-, piirkondlikes vähemuskeeltes ja sisserändajate keeltes. Itaalias ja Ungaris on raadiosaateid enamas kui kümnes keeles.
- Projekti „Keelterikas Euroopa” tulemused kinnitavad varasemaid subtiitrite kasutamise ja dubleerimise uuringuid, mille kohaselt umbes pooled riigid/piirkonnad kasutavad tavaliselt dubleerimist ja pooled subtiitrit. Riigid/piirkonnad, kus dubleeritakse nii telesaated kui ka kinos näidatavaid filme, on Austria, Hispaania, Itaalia, Kataloonia, Poola, Põhja-Iirimaa, Šveits ja Ungari. Riigid/piirkonnad, kus nii telesaated kui ka kinos näidatavad filmid on subtiitritega, on Bosnia ja Hertsegoviina, Eesti, Friisimaa, Inglismaa, Kreeka, Portugal, Rumeenia, Šotimaa, Šveits, Taani ja Wales. Mujal kasutatakse mõlemat meetodit – üht televisioonis ja teist kinos.
- Et saada teada, milliseid ajalehti pakutakse iga riigi/piirkonna uuritud linnade suuremates kioskites ja raudteejaamades, läksid uurijad sinna kohale ja panid eri keeltes müüdavad ajalehed kirja, järgides keelemaastiku uurimise meetodit, et saada hetkepilt konkreetsest kohast konkreetse ajal. Kokkuvõtteks võib öelda, et inglise keel oli kõige levinum, sellele järgnesid saksa, prantsuse, vene ja itaalia keel. Samuti leiti märgatavalt palju araabia- ja türgikeelseid ajalehti.
- Uuriti ka viipekeelte tunnustamist ning tähtsate meediakajastuste viipekeelset edastamist.
- Viipekeeli tunnustatakse või soodustatakse ametlikult kõikides riikides/piirkondades peale Baskimaa, Itaalia, Kreeka, Poola ja Taani. Kurdid saavad ametiasutustega suheldes viipekeelt alati kasutada pooltes uuritud riikides/piirkondades. Viipekeelset tõlget ja kurtidele mõeldud subtiitrit pakutakse oluliste meediasündmuste korral alati Eestis ja sageli veel üheksas riigis/piirkonnas. Uurijate andmetel ei pakuta selliseid võimalusi aga Itaalias, Poolas ega Rumeenias.

Keeled avalike teenuste sektoris ja avalikus ruumis

- Uuriti linnade keelepoliitikat ja -strateegiaid ning seda, mitmes keeles seal pakutakse avalikke teenuseid. Peale selle uuriti linnade esindajatelt, milliseid keeli pakutakse linnades reaalselt suuliseks ja kirjalikuks suhtluseks haridus-, hädaabi-, tervishoiu-, sotsiaal-, õigusabi-, transpordi-, sisserände- ja turismiteenuste valdkonnas ning teatrites.
- Uuriti kokku 63 linna. Üldjuhul valiti uurimiseks iga riigi/piirkonna pealinn, suuruselt teine linn ja linn, kus on palju piirkondliku keele kõnelejaid. Uurijate andmetel pakutakse linnades teenuseid 140 keeles, mis ei ole riigikeeled.
- Kolmandikul linnadest on laialdaselt kasutatav ametlik mitmekeelsuse edendamise strateegia ja umbes pooltes uuritud linnades pakutakse mitmekeelseid teenuseid laialdaselt. Uuritud 63 linnast ainult kümme ei paku mitmekeelseid teenuseid. 23 linnas on tavaks lisada töökirjeldustesse keeleoskuse nõuded ja 18s on töötajatele keeleõppe pakkumine levinud tava. Uuringu andmete järgi on viis kõige põhjalikuma keelepoliitikaga linna põhjalikkuse alusel järjestatult Viin, Barcelona, London, Milano ja Kraków.
- Kõige rohkem on keeli turismi, sisserände ja lõimimise, õigusabi (suuline suhtlus) ning transpordi (kirjalik suhtlus) valdkonnas. Ka tervishoiuteenuseid pakutakse tavaliselt mitmes keeles. Kõige vähem mitmekeelseid teenuseid on kultuuri (teater) ning poliitvältuste ja otsustusprotsesside valdkonnas. Ka haridusteenused ei ole nii kõrgel kohal, kui võiks eeldada, arvestades, et nii palju lapsi (ja nende vanemaid) käib Euroopas koolis, mille asukohamaa riigikeelt nad hästi ei oska.
- 17 linnas pakutakse eelnimetatud teenuseid enam kui neljas keeles ja 23 linnas kolmes-neljas keeles. Linnad, kus pakutakse kõige rohkem suulise suhtluse võimalusi kõige suuremas hulgas keeltes, on suurusjärgu alusel järjestatuna London, Aberdeen, Glasgow, Madrid, Valencia, Zürich, Milano, Belfast, Barcelona ja Lugano.
- Kirjaliku suhtluse võimalusi teenuste pakkumisel kinnitas vähem linnu – ainult kuue linna väitel pakutakse neis enamikku teenuseid rohkem kui neljas keeles ja 27 linna väitel kolmes-neljas keeles. Sellest võib järeldada, et dokumentide mitmekeelsusele ei panda linnades nii suurt rõhku kui suulisele tõlele ja vahendamisele.
- Kõikides uuritud linnades kasutatakse peale riigikeele kõige rohkem inglise keelt. Sellele järgnevad saksa, vene, prantsuse ja hispaania keel. Ka hiina ja araabia keel on tähtsal kohal ja neid pakutakse mitmes linnas. Kõmri, katalaani ja baski keel on avalike teenuste sektoris levinud piirkondades, kus neid keeli kasutatakse. Avalike teenuste sektoris kõige sagedamini kasutatavad keeled on suuresti samad mis ajalehtedes kasutatavad keeled.
- Võib järeldada, et avalike teenuste sektoris ja avalikus ruumis on suulise ja kirjaliku suhtluse võimaluste loomisel kolm sihtrühma: a) välisreisijad (ärireisijad ja turistid), b) sisserändajad ja c) piirkondlike vähemuskeelte rääkijad ja neid keeli lugeda oskavad inimesed.

- Enamiku linnade veebisaitidel kasutatakse riigikeele kõrval inglise keelt. Ka saksa ja prantsuse keel on uuritud linnade veebisaitidel üsna levinud. Mõnel suuruselt teisel linnal on veebisait rohkemates keeltes kui sama riigi/piirkonna pealinnal. Näiteks Rooma linna veebisait on ainult itaalia ja inglise keeles, aga tööstuslinna Milano oma peale itaalia keele veel kaheksas keeles. Sama on Poola linnade Krakówi ja Varssaviga. Piirkondlike linnade veebisaitidel kasutatakse riigikeele kõrval taas kõige rohkem inglise keelt.

Keeled ettevõtluses

- Projektis „Keelterikas Euroopa” töötati välja ettevõtete keelestrateegiate uuring, millega sooviti teada saada, kas töötajate keeleõpet peetakse tähtsaks ja toetatakse ning milliseid keeli klientidega suhtlemiseks ja müügi edendamiseks kasutatakse. Uuritud kriteeriumid jagunevad kolme põhikategooriasse: ettevõtte üldine, sisene ja väline keelestrateegia.
- Andmeid koguti kõigi uuringus osalenud riikide/piirkondade linnades tegutsevatest valitud ettevõtetest, keda oli kokku 484. Uuriti nelja ettevõtlusvaldkonda: panku, hotelle, ehitusettevõtteid ja supermarketeid. Kuigi hotelle oli teiste sektoritega võrreldes suhteliselt palju, olid sektorid kokkuvõttes üsna võrdselt esindatud.
- Üldise keelestrateegia kohta saab öelda, et veerandil uuritud ettevõtetest on olemas selge keelestrateegia ja enam kui pool arvestab töölevõtmisel ka keeleoskust. Veerand ettevõtetest võimaldab töötajatele sageli liikuvust keelte ja teiste kultuuride õppimiseks, kuid 70% ei kogu andmeid töötajate keeleoskuse kohta ja väga vähesed kasutavad keeleõppeks ära ELi programme.
- Inglise ärikeelega õppe pakkumine on levinud 27% uuritud ettevõtetest, 14% pakub riigikeele abiõpet neile, kes riigikeelt emakeelena ei räägi, ja 12% võimaldab teiste keelte õpet. Keeleoskusel põhineva premeerimise või edutamise süsteemid on küllaltki vähestel ettevõtetel – 11% väidab, et selline tegevus on nende ettevõttes levinud inglise ärikeelega puhul, ja ainult 5% ütleb seda tegevust riigikeele või muude keelte puhul. Ka nende ettevõtete arv, kes loovad töötajate keeleoskuse parandamiseks partnerlussidemeid haridussektoriga, on tagasihoidlik – veerand ettevõtteid teeb seda kas sageli või vahetevahel inglise keele puhul, 17% riigikeele puhul nende jaoks, kellele see ei ole emakeel, ja 14% teiste keelte oskuse arendamiseks.
- Uuritud sektorites on inglise ärikeelega kasutamine välises suhtluses riigikeele kõrval levinud veidi alla pooltes ettevõtetes ning 30% kasutab oma veebisaidil ka teisi keeli.
- Saksa, vene, prantsuse ja hispaania keel kerkivad esile keeltena, mida uuritud ettevõtetes kasutatakse kõige sagedamini. See viitab tugevale Euroopa siseturule. Katalaani, baski ja galeegi keele sage mainimine viitab nende keelte tähtsusele Hispaania piirkondades ning kõmri keele sage mainimine tähendab selle keele väärtustamist Walesis. Osa uuritud ettevõtteid paneb rõhku ka hiina, jaapani, araabia ja türgi keelele, kuid eeldada võiks nende suuremat tähtsustamist.

Järeldused

Eeltoodud võrdlevad tulemused näitavad mõnd huvitavat suundumust Euroopa mitmekeelsuspoliitikas ja -tavades. Mõnes riigis/piirkonnas on konkreetsetes valdkondades olemas väga põhjalik poliitika ja väljakujunenud tavad, mõnes aga vajavad need veel arendamist, kui soovitakse täita paremini Euroopa soovitusi ja luua keelerikkam ühiskond. Kõikidest uuritud keelekasutusvaldkondadest edendatakse mitmekeelsust kõige rohkem põhikoolis ja gümnaasiumis. Mis puudutab aga varajast keeleõpet, kutse- ja kõrgharidust, meediat, avalike teenuste sektorit ja avalikku ruumi ning ettevõtlust, on meie uuringu põhjal vaja, et Euroopa riigid/piirkonnad võtaksid endale ametliku kohustuse toetada mitmekeelsust, koostaksid tegevuskavad ja kujundaksid välja asjaomased kohaliku ja asutuste tasandi tavad.

Kõikidest uuritud keelekategoriatest, mis ei ole riigikeeled, tunnustatakse, kaitstakse ja/või soodustatakse kõige vähem sisserändajate keeli, kuigi Euroopa tasandil on sellele toetus olemas. Kui pööratakse rohkem tähelepanu ka teistele keeltele peale riigikeele, muutuksid Euroopa linnad ja ettevõtted Euroopa suurenevat liikuvust ja rännet arvestades kaasavamaks.

Arvame, et siin esitatud tulemused täiendavad seniseid teadmisi Euroopa keelepoliitikast ja -tavadest kolmel eristataval põhjusel: i) osalenud riike/piirkondi oli palju, ii) valisime Euroopa keelte paabelist välja mitu keelekategoriat, iii) uuritud keelekasutusvaldkondi oli terve hulk ja need ei hõlmanud ainuüksi haridussüsteemi iv) uuringu tulemuste avaldamine inglise ja veel 23 keeles ning levitamine. Uuringu „Keelterikas Euroopa” suure ulatuse tõttu saime väga mahuka andmebaasi keelepoliitika ja -tavade mitmekesisuse kohta nii haridussektoris kui ka mujal. Uuringus oli kokku 260 küsimust, mille tulemusena saadi 24 riigi/piirkonna kohta kokku 6240 kaalutud ja analüüsitud vastusväärtust (v.a Friisimaa kohta saadud osalised andmed).

Projekti üldeesmärgid on järgmised:

- soodustada heade tavade levikut selle kohta, kuidas edendada keeleõppe kaudu kultuuridevahelist dialoogi ja sotsiaalset kaasamist;
- edendada Euroopas koostööd eri haridusvaldkondi ja laiemat ühiskonda hõlmavate keelepoliitika ja -tavade väljatöötamisel;
- parandada teadlikkust Euroopa Liidu ja Euroopa Nõukogu soovitustest, mis käsitlevad keeleõppe ja keelelise mitmekesisuse edendamist Euroopas.

Nagu käesoleva trükise esimese peatüki sissejuhatuses kirjas, on meie projektis esialgsete näitajate väljatöötamise mõte anda abivahend, millega riigid/piirkonnad saaksid hinnata, kuidas nende olukord vastab Euroopa Liidu ja Euroopa Nõukogu soovitustele, mis on esitatud ühiskonna ja inimeste mitmekeelsust käsitlevates dokumentides. Sellega tahame parandada Euroopa, riikide ja piirkondade keelepoliitika kujundajate teadlikkust nii avalik-õiguslike asutuste kui ka laiemal poliitilisel tasandil ning innustada eri riikide, piirkondade, keelte ja valdkondade huvirühmi tegutsema. Ettepanekud veel mõne näitaja kohta ja tagasiside tulemuste teemal on oodatud.

1. PEATÜKK

Euroopa riikide/piirkondade keelepoliitika ja -tavade näitajate väljatöötamine

Guus Extra and Kutlay Yağmur

Sissejuhatus

Käesolev väljaanne on üks osa projektist „*Keelterikas Euroopa*”, mille on algatanud Briti Nõukogu – Ühendkuningriigi rahvusvaheline haridusvõimaluste ja kultuurisuhete edendamise organisatsioon – ning mida kaasrahastab oma elukestva õppe programmi raames Euroopa Komisjon. Projekti juhib Briti Nõukogu ja järelevalvet teostab Euroopa Liidu (EL) riiklike kultuuriinstitiutide ja meie partnerorganisatsioonide esindajatest koosnev juhtrühm.

Projekti uurimisosa eestvedaja oli Tilburgi Ülikooli *mitmekultuurilise ühiskonna uuringute keskus Babylon*, kes töötas Euroopa Liidu ja Euroopa Nõukogu resolutsioonide, konventsioonide ja soovitude alusel välja esialgsed näitajad, et uurida 24 riigi/piirkonna keelepoliitikat ja -tavasid. Babylon koostas uuringus kasutatud küsimustiku, levitas seda meie koostööpartnerite võrgustikus, töötles ja analüüsis andmeid ning pani kogutud andmete võrdlevad tulemused kirja. Uuringu koostööpartnerid igast riigist/piirkonnast täiendasid andmeid saadud tulemuste omapoolse analüüsiga, millele on lisatud ka näiteid headest tavadest ja paljutöötavatest algatusprojektidest.

Projekti üldeesmärgid on järgmised:

- soodustada heade tavade levikut selle kohta, kuidas edendada keeleõppe kaudu kultuuridevahelist dialoogi ja sotsiaalset kaasamist;
- edendada Euroopas koostööd eri haridusvaldkondi ja laiemat ühiskonda hõlmavate keelepoliitika ja -tavade väljatöötamisel;
- parandada teadlikkust Euroopa Liidu ja Euroopa Nõukogu soovitudest, mis käsitlevad keeleõppe ja keelelise mitmekesisuse edendamist Euroopas.

Esialgsete näitajate väljatöötamise mõte oli anda abivahend, millega riigid/piirkonnad saaksid hinnata, kuidas nende olukord vastab Euroopa Liidu ja Euroopa Nõukogu soovitudele, mis on esitatud ühiskonna ja inimeste mitmekeelsust käsitlevates dokumentides. Sellega tahame parandada Euroopa, riikide ja piirkondade keelepoliitika kujundajate teadlikkust nii avalik-õiguslike asutuste kui ka laiemal poliitilisel tasandil ning innustada eri riikide, piirkondade, keelte ja valdkondade huvirühmi tegutsema. Ettepanekud veel mõne näitaja kohta ja tagasiside tulemuste teemal on oodatud. Loodame, et siin tutvustatud tulemused annavad tõe edasiseks juhtumianalüüsiks ja põhjalikumateks mitmekeelsuspoliitika ja -tavade mikrotasandi uuringuteks, mis võimaldaksid saada uusi vaatenurki ja andmeid.

Sellisel uuringul on ilmselgeid piiranguid, millest on valiidusega seoses juttu alapeatükis 1.6. Arvame, et need tulemused täiendavad seniseid teadmisi Euroopa keelepoliitikast ja -tavadest kolmel eristuva põhjusel:

- osalenud riike/piirkondi oli palju – 24;
- Euroopa keelte paabelist valisime välja mitu uurimisobjekti: võõrkeeled, piirkondlikud vähemuskeeled, sisserändajate keeled ja riigikeeled (viimase puhul keskendudes eelkõige uustulnukate toetamisele);
- uuritud keelekasutusvaldkondi oli terve hulk: haridus, ettevõtlus, linnade avalikud teenused ja avalik ruum ning meedia;
- Uuringu avaldamine 23 keeles.

Punktides 1.1 ja 1.2 on taustteave mitme- ja paljumeelsuse edendajate kohta Euroopas ning kolmekeelsuse mudeli kohta. Punktides 1.3 ja 1.4 keskendutakse projektis uuritud keelekategoriatele ja -kasutusvaldkondadele. Punktis 1.5 uuritakse andmete kogumist ja kolme linna meetodit. Projektis kasutatud uurimismetoodikast on juttu viimases punktis (1.6).

1.1. Mitmekeelsuse edendajad Euroopas

Keeleline mitmekesisus on Euroopa identiteedi tähtis vara ning nii Brüsselis asuvad Euroopa Liidu institutsioonid kui ka Strasbourgis asuv Euroopa Nõukogu on keeleõpet ja mitmekeelsust hoolega propageerinud. Nende kahe organisatsiooni peamised keelepoliitikaga tegelevad asutused on Euroopa Komisjoni hariduse ja kultuuri peadirektoraadi *mitmekeelsuspoliitika üksus* ja Euroopa Nõukogu haridusdirektoraadi *keelepoliitika talitus*. Nende üksuste töö põhjal koostatakse tähtsad resolutsioonid, hartad ja konventsioonid. Põhjaliku ülevaate nii ELi kui ka Euroopa Nõukogu varasematest keeleõppe edendamise programmidest on andnud Baetens Beardsmore (2008).

Kui otsida veebisaidil <http://europa.eu> dokumente mitmekeelsuse kohta, kuvatakse paljudes keeltes tähtsaimad aktid ja väljaanded, mis jagunevad viide rühma: Euroopa Liidu poliitikadokumendid, teabebrošüürid, aruanded, uuringud ja küsitlused. Euroopa Nõukogu veebisaidil www.coe.int/lang jagunevad dokumendid järgmistesse kategooriatesse: poliitikaloomed, alusdokumendid ja standardid, koolikeeled, sisserändajad, konverentside kokkuvõtted ja uuringud.

Euroopa Nõukogu eristab termineid „paljukeelsus” (inimese oskus kasutada mitut keelt) ja „mitmekeelsus” (mitme keele kasutamine mingil geograafilisel alal). Euroopa Liidus nimetatakse mõlemat mitmekeelsuseks, kuigi vahel lisatakse, et jutt on inimeste mitmekeelsusest. Aruanne sisaldab mõlemaid kasutusviise.

Euroopa Liit

Euroopa Liidus (edaspidi: EL) kuulub keelepoliitika liikmesriikide pädevusse. ELi institutsioonidel on lähimuspõhimõtte kohaselt selles valdkonnas toetav roll. Nende ülesanne on edendada liikmesriikidevahelist koostööd ja soodustada riiklikus keelepoliitikas Euroopa mõõdet. ELi kolmes seadusandlikus institutsioonis – *Euroopa Liidu Nõukogus*, *Euroopa Komisjonis* (edaspidi: komisjon) ja *Euroopa Parlamendis* – on mitmekeelsus juba aastaid olnud tähtis tegevussuund.

ELi keelepoliitikaga tahetakse kaitsta keelelist mitmekesisust ja edendada keelteoskust nii kultuurilise identiteedi kui ka sotsiaalse lõimumise pärast, aga ka seetõttu, et mitmekeelsetel inimestel oleks lihtsam kasutada Euroopa lõimumise tulemusel tekkinud hariduslikke, ametialaseid ja majanduslikke võimalusi. Mitmekeelsuspoliitika lähtub eesmärgist, mille Euroopa Liidu Nõukogu 2002. aastal Barcelonas seadis: parandada põhioskusi, eelkõige õpetades selleks varajases east peale vähemalt kaht lisakeelt. Selle aluseks aga oli 1995. aasta viljastav valge raamat õpetamise ja õppimise kohta, kus soovitati kõigil õppida selgeks kaks Euroopa keelt. Peale selle kutsuti Barcelonas üles töötama välja keeleoskuse näitaja.

Komisjon kohustus 2003. aastal võtma 45 uut meetet, et ergutada riiklike, piirkondlike ja kohalike ametiasutusi tegema jõupingutusi „suure uuendusliku sammu astumiseks keeleõppe ja keelelise mitmekesisuse edendamisel”. Komisjoni esimene teatis mitmekeelsuse kohta – „Uus mitmekeelsuse raamstrateegia” – võeti vastu 2005. aasta novembris ja see oli täiendus komisjoni tegevuskavale „Keeleõppe ja keelelise mitmekesisuse edendamine”. 2005. aasta teatises esitati kolm ELi mitmekeelsuspoliitika põhisuunda:

1. muuta Euroopa Liidu õigusaktid, menetlused ja teave kodanikele nende omas keeles kättesaadavaks;
2. rõhutada keelte ja mitmekeelsuse tähtsat rolli Euroopa majanduses ning leida selle edendamise viisid;
3. ärgitada kõiki kodanikke õppima ja rääkima rohkem keeli, et parandada üksteisemõistmist ja suhtlemist.

Mitmekeelsuse tähtsust komisjoni silmis tõendas ka asjaolu, et 2007. aastal nimetati selle teemaga tegelemiseks esmakordselt ametisse eraldi volinik (Leonard Orban). Tõsi küll, 2009. aastal läks see valdkond José Manuel Barroso ümberkorraldustega hariduse, kultuuri, mitmekeelsuse ja noorte voliniku vastutuse alla. Volinik Orbani ametiajal, 2008. aastal avaldas komisjon teatise „Mitmekeelsus: Euroopa rikkus ja ühine kohustus”, milles nimetati keelepoliitikat läbivaks teemaks, mis puutub kõikidesse ELi poliitikavaldkondadesse. Teatises oli kirjas, mida on vaja teha, et muuta keeleline mitmekesisus solidaarsuse ja õitsengu toetajaks. Sätestati mitmekeelsuspoliitika kaks tähtsaimat eesmärki:

- parandada teadlikkust ELi keelelise mitmekesisuse väärtuslikkusest ja selle pakutavatest võimalustest ning julgustada kaotama takistusi kultuuridevahelise dialoogi eest;
- anda kõikidele kodanikele reaalsed võimalused õppida suhtlema veel kahes keeles peale emakeele.

Liikmesriike kutsuti üles pakkuma tõhusamalt oma haridussüsteemi raames varasest east kuni täiskasvanueani laiemat keeltevalikut ning väärtustama ja edasi arendama keeleoskusi, mis on omandatud väljaspool formaalset haridussüsteemi. Peale selle kinnitas komisjon oma otsust kasutada strateegiliselt ära asjakohaseid ELi programme ja algatusprojekte, et tuua mitmekeelsuse põhimõtte kodanikele lähemale.

Seda teatist täiendav komisjoni 2008. aasta töödokument annab hea ülevaate ELi reaalsest tegevusest mitmekeelsuse toetamisel. Nii Euroopa Liidu Nõukogu (2008) kui ka Euroopa Parlament (2009) võtsid komisjoni 2008. aasta teatise oma resolutsioonides hästi vastu ja kiitsid selle heaks, rõhutades elukestvat õpet, konkurentsivõimet, liikuvust ja tööalast konkurentsivõimet. 2011. aastal andis komisjon teada edusammudest, mida 2008. aastast saati on tehtud, ja esitas täieliku kirjeldava loetelu ELi asjaomastest meetmetest. Samuti mainiti koostamisel olevat strateegilist raamistikku üleeuroopaliseks koostööks hariduse ja koolituse alal (ET 2020), kus tunnistatakse keeleõpet prioriteedina ja võõrkeeltes suhtlemist ühena kaheksast tähtsaimast oskusest, mis on vajalikud hariduse ja koolituse kvaliteedi ja tõhususe parandamiseks. Põhioskuste seas nimetati ka emakeeles suhtlemist, vahendamist ja kultuuridevahelist üksteisemõistmist.

Aruandes on rõhutatud, et keeleoskus on uute oskuste ja töökohtade tegevuskava jaoks määrava tähtsusega, sest see parandab tööalast konkurentsivõimet. Samuti on see liikuvuse ja seetõttu ka uue juhtalgatuse „Noorte liikuvus” eduka rakendamise eeldus. Laiemalt vaadates võib keeleoskus julgustada ELi kodanikke kasutama oma õigust liikuda vabalt ühest liikmesriigist teise ja valima endale vabalt elukohta ning muuta selle neile lihtsamaks. Ka võib see innustada kodanikke kasutama eri riikides/piirkondades mitmesuguseid õigusi, mida neile ELi õigusaktidega on antud.

Peamised statistilised andmed keelte õppimise ja õpetamise kohta Euroopa Liidus kogutakse Eurydice ja Eurobaromeetri uuringute käigus. Meie projekti küsimustiku 3. ja 4. osa jaoks on väga olulised sellised aruanded nagu „Põhiandmed keeleõppe kohta Euroopa koolides” („Key data on teaching languages at school in Europe”, Eurydice 2008, 2005. aasta aruande ajakohastatud versioon), „Sisserändajate laste lõimimine Euroopa koolidesse” („Integrating immigrant children into schools in Europe”, Eurydice 2009) ja kaks Eurobaromeetri uuringut Euroopa kodanike keeleoskusest ja nende suhtumisest keeltesse (Eurobaromeetri 2001. ja 2006. aasta uuringud). Strubelli jt 2007. aastal komisjonile esitatud aruanne, millele on eespool viidatud, sisaldab ka olulisi andmeid Euroopa Liidu riikide õpilaste osalemisest alg-, põhi- ja keskkooliastme keeletundides. Peale selle on seal ära toodud rahvusvaheliste tulemuste ja suundumuste analüüs ning suur hulk soovitusi.

Projekti küsimustiku järgmises versioonis võib kaaluda andmete lisamist keeleõppijate ja kooli keeleeksamite konkreetsete arvude ning eri liiki keeleoskuste kohta. Samuti on kavas uurida võimalusi koguda käesoleva projekti ning Euroopa Rahvuslike Keeleinstiitutsioonide Föderatsiooni projekti European Language Monitor ning Euroopa keeleoskuse uuringu (European Survey on Language Competences – ESLC) jaoks andmeid korruga (vt ülevaadet sellest, mis nende projektide raames toimumas on, nende veebilehtedelt). Esimese projekti keskmes on ametlikud riigikeeled. Projektis on eraldi osa, milles võrreldakse ametlike riigikeelte ja inglise keele õpetamist ja kasutamist ülikoolis. Euroopa keeleoskuse uuringus uuriti kõigepealt inglise, prantsuse, saksa, itaalia ja hispaania keele kui esimese ja teise võõrkeele oskust põhikooli III astme lõpus või gümnaasiumi teises klassis (sõltuvalt haridussüsteemist). Euroopa Komisjon avaldas hiljuti (2012. aastal) Euroopa keeleoskuse uuringu esimese aruande, milles on andmed 14 riigi peaaegu 54 000 õpilase kohta. Töötati välja standardsed õppekavaga mitteseotud testid, millega uuriti Euroopa keeleõppe raamdokumendi tasemetel õpilaste lugemis-, kuulamis- ja kirjutamisoskust neis viies keeles. Uuringu tulemustest on näha, et nii esimese kui ka teise võõrkeele oskus on üldiselt halb. Peale

selle on tulemused riigiti, keeleti ja oskuseti väga erinevad. Komisjoni peamine mitmekeelsuse rahastamise programm aastateks 2007–2013 on *elukestva õppe programm*, mis koondab erinevad ELi haridus- ja koolitusmeetmed ühe katusprogrammi alla, mille seitsme aasta eelarve ulatub ligi seitsme miljardi euron. Elukestva õppe programm (aastatel 1994–2006 rakendatud programmi *Socrates* järglane) koosneb neljast alaprogrammist, millest igaühes keskendutakse konkreetsele haridusvaldkonnale. Need on *Comenius* (üldharidus), *Erasmus* (kõrgharidus), *Leonardo da Vinci* (kutseharidus ja -koolitus) ja *Grundtvig* (täiskasvanuharidus). Neid alaprogramme täiendab horisontaalne programm, mis sisaldab ka keeltealast põhitegevust. Peale selle edendatakse programmiga *Jean Monnet* kogu maailma kõrgharidusasutustes õpetamist, mõttevahetust ja arutelu Euroopa integratsiooniprotsessi üle.

Elukestva õppe programmi üks konkreetne eesmärk on edendada keeleõpet ja keelelist mitmekesisust. Programmi eri osade raames saab Euroopa Liidu kaasrahastust küsida keeleprojektidele, -võrgustikele ja muule keelega seotud tegevusele näiteks seoses õpilaste, õpetajate ja töötajate liikuvusega. Programmis on abikõlblikud kõik keeled – ametlikud, riiklikud, piirkondlikud, vähemus- ja sisserändajate keeled. Projekti „Keelterikas Euroopa” kaasrahastataksegi teise põhitegevuse (võrgustikud) raames.

Euroopa Nõukogu

Euroopa Nõukogu on asutatud 5. mail 1949. aastal. See on valitsustevaheline organisatsioon, kuhu kuulub praegu 47 liikmesriiki, kaasa arvatud 27 Euroopa Liidu liikmesriiki.

Euroopa Nõukogu eesmärk on edendada inimõigusi, parlamentaarset demokraatiat ja õigusriigi põhimõtet. Need põhiväärtused on nõukogu tegevuse aluseks igas valdkonnas, kaasa arvatud keelepoliitika, mida kujundatakse nõukogu kolme erinevat, aga üksteist täiendavat liiki dokumentidega: konventsioonide, soovitude ja tehniliste dokumentidega.

Euroopa kultuurikonventsioonis julgustatakse riike toetama üksteise keele, ajaloo ja ühiskonna tundmaõppimist. Euroopa sotsiaalhartaga tagatakse võõrtöötajate ja nende perede õigus õppida vastuvõtva riigi keelt (keeli) ning toetatakse nende lastele emakeele õpetamist.

Kahes Euroopa Nõukogu konventsioonis käsitletakse otseselt Euroopa norme keelelise mitmekesisuse ja keelega seotud õiguste edendamiseks ja kaitsmiseks. Need on regionaal- või vähemuskeelte harta ning vähemusrühvuste kaitses raamkonventsioon. Harta on kultuuridokument, mille eesmärk on kaitsta ja edendada piirkondlike vähemuskeeli kui Euroopa kultuuripärandi ohustatud osa. See sisaldab erimeetmeid, mis aitavad edendada selliste keelte kasutamist haridussüsteemis ja meedias ning kohtutes, haldusasutustes, majandus-, sotsiaal- ja kultuurielus. Raamkonventsioonis on kirjas tingimused, mida rahvusvähemused vajavad oma kultuuri hoidmiseks ja arendamiseks ning oma identiteedi oluliste osade – usu, keele, kommete ja kultuuripärandi – allshoidmiseks.

Konventsioonid ratifitseerinud riikide tegevuse üle oma kohustuste täitmisel teostatakse järelevalvet.

dokumendid on:

Euroopa Nõukogu soovitusel on riigivõimude jaoks autoriteetsed juhtpõhimõtteid ja rakendusmeetmeid sisaldavad dokumendid, aga need ei ole õiguslikult siduvad. Käesoleva projekti jaoks kõige tähtsamad dokumendid on:

- ministrite komitee soovitus R (98) 6 nüüdiskeelte kohta (Euroopa Nõukogu 1998), milles rõhutatakse peamiste poliitiliste eesmärkidenähtena kultuuridevahelist suhtlust ja paljumeelsust ning pakutakse välja konkreetseid meetmeid haridussüsteemi iga osa, kaasa arvatud õpetajakoolituse ja õpetajate täiendusõppe jaoks; soovitusel lisas on kõikehõlmavalt kirjas, kuidas seada Euroopa Nõukogu kõikide liikmesriikide haridussüsteemi igas osas sidusa keeleõppe üldeesmärgiks paljumeelsus;
- Euroopa Nõukogu parlamentaarse assamblee soovitus 1383 (1998) keelelise mitmekesisuse suurendamise kohta, kus on kirjas, et Euroopa keeleline mitmekesisus on vääruslik kultuurivara, mida tuleb hoida ja kaitsta, ning et Euroopa Nõukogu liikmesriikides peaks olema nüüdiskeelte õpe mitmekesisem, nii et eurooplased ei omandaks oma riigikeele või (asjakohasel juhul) piirkondliku keele kõrval mitte ainult inglise keelt, vaid ka teisi Euroopa ja muu maailma keeli;
- Euroopa Nõukogu parlamentaarse assamblee soovitus 1539 (2001) Euroopa keelteaasta kohta, kus kutsutakse liikmesriike üles järgima ja edasi arendama Euroopa Nõukogu keelepoliitika ettepanekuid, millega edendatakse paljumeelsust, kultuurilist mitmekesisust ning inimeste- ja riikidevahelist mõistmist, ning soodustama seda, et kõik eurooplased omandaksid teatud suhtlemisoskuse mitmes keeles, näiteks edendades individuaalsete vajadustega kohandatud mitmekesiselisi uusi meetodeid;
- ministrite komitee soovitus Rec (2005) 3 piirialadel naaberkeelte õpetamise kohta, kus ärgitatakse liikmesriikide valitsusi rakendama paljumeelse hariduse põhimõtteid, eelkõige looma tingimusi, mis võimaldaksid piirialade kõigi tasandite õppeasutustel hoida alles või juurutada naaberriikide keelte ja kultuuri õpe (sest kultuuri õppimine on tihedalt seotud keeleõppega) ning edendada nende keelte kasutamist;
- parlamentaarse assamblee soovitus 1740(2006) emakeele rolli kohta koolihariduses, milles julgustatakse noori eurooplasi õppima oma emakeelt (ehk põhikeelt), kui see ei ole riigi ametlik keel, ent märgitakse samuti, et nende kohus on õppida selgeks ka selle riigi keel, mille kodanikud nad on;

õpetajakoolituseks ja hindamiseks.

- ministrite komitee soovitus R (2008) 7 Euroopa keeleõppe raamdokumendi kasutamise kohta paljumeelsuse edendamisel, kus on välja toodud üldpõhimõtted ja meetmed, mida keeleõppe eest vastutavad riiklikud, piirkondlikud ja kohalikud asutused peaksid kasutama, ning konkreetseid meetmeid poliitika kujundamiseks, õppekava ja õpikute koostamiseks, õpetajakoolituseks ja hindamiseks.

Keeleõppe tehnilised dokumendid on tavaliselt viitematerjalid, mis ei ole kunagi normatiivsed. Neid saavad poliitikakujundajad ja õpetajad kasutada ning oma olukorra ja vajaduste järgi kohandada. Sellised dokumendid on muu hulgas laialdaselt kasutatav Euroopa keeleõppe raamdokument, Euroopa keelemapp, poliitikasuunistel ja mitmesugused muud praktilised abivahendid, mis on töötatud välja Strasbourgis asuva keelepoliitika üksuse ja Grazis asuva Euroopa Nüüdiskeelte Keskuse programmide raames.

Euroopa keeleõppe raamdokument (2001) on koostatud paljumeelse hariduse edendamiseks nii, et seda saaks kohandada eri süsteemidega. Raamdokument on ühtne alus teise keele / võõrkeele ainekava, õpikute, tundide ja eksamite koostamiseks ja võrdlemiseks, samal ajal kui paljumeelne elukestev õpe on pidevas muutumises. Teadusuuringute ja laialdaste arutelude

tulemusena valminud keeleõppe raamdokument on praktiline vahend, mis aitab kehtestada järjestikustel õppeetappidel saavutatavad selged keeleoskusemärgid, mille järgi saab keeleoskust rahvusvaheliselt võrreldaval viisil hinnata. Selle alusel on võimalik keelekvalifikatsiooni vastastikku tunnustada, mis omakorda soodustab liikuvust hariduse ja töö valdkonnas. Raamdokument, mis on kättesaadav 35 keeles, kasutatakse üha enam riiklike õppekavade reformimisel ja rahvusvahelistes konsortsiumides keeletunnistuste suhestamisel Euroopas ja mujal.

Euroopa keelemapp (2001) on isiklik dokument, millesse keeleõppijad saavad kirja panna koolis ja väljaspool seda saadud keeleõppe- ja kultuurikogemused. See kuulub õppijale. Keelemapi jaoks on väärtuslikud kõik oskused, sõltumata nende tasemest ja sellest, kas need on omandatud tavakoolis või mujal. Keelemapp on seotud Euroopa keeleõppe raamdokumendiga.

Euroopa keeleõppepoliitika arendamise suunis (The Guide for the Development of Language Education Policies in Europe (2007)) on analüütiline dokument, mille alusel saab keeleõppepoliitikat välja töötada või ümber kujundada nii, et sellega edendataks planeeritud ja sidusate otsuste kaudu paljumeelsust ja mitmekesisust. Suunises käsitletakse paljumeelsust ühe oskusega, mis võib hõlmata mitme keele oskust eri tasemetel; see on suhtlusoskus, millele aitavad kaasa kõik keelega seotud teadmised ja oskused ning milles eri keeled on omavahel seotud ja mõjutavad üksteist.

Eelnimetatud poliitikadokumendid on koostanud Euroopa Nõukogu keelepoliitika talitus (praegune keelepoliitika üksus), kes avas hiljuti ka paljumeelse ja kultuuridevahelise hariduse abimaterjalide ja viidete platvormi (Platform of Resources and References for Plurilingual and Intercultural Education), mis asub aadressil www.coe.int/lang. Sellel saidil käsitletakse peale tänapäeva võõrkeelte ka klassikalisi keeli, sisserändajate keeli ja – mis kõige tähtsam – koolihariduse keeli. Seal räägitakse Saksamaa saksa keelest, Rootsi rootsi keelest jne, mida õpetatakse eraldi aiena ja kasutatakse teiste ainetel õpetamisel (võttes arvesse keele tähtsat rolli teadmiste omandamisel kõikides ainetes). See platvorm on vabalt kättesaadav ja pidevalt muutuv abivahend, mis pakub oma määratluste süsteemi, võrdlusaluseid, kirjeldusi ja näitajaid, uuringuid ja häid tavasid. Liikmesriikidel palutakse nendega tutvuda ja soovitata neid kasutada oma poliitika kujundamisel, et edendada kvaliteethariduse kõigile võrdset kättesaadavust vastavalt vajadustele, ...

...võimalustele ja hariduskultuurile.

Platvormi juurde kuulub ka paljumeelse ja kultuuridevahelise hariduse õppekava koostamise suunis (Guide for the development of curricula for plurilingual and intercultural education), mida katsetatakse praegu mitmes haridussüsteemi osas. Suuniseiga tahetakse soodustada paljumeelse ja kultuuridevahelise hariduse väärtuste ja põhimõtete järgimist kõikide keelte (võõr-, piirkondlike, vähemus-, klassikaliste ja koolihariduse keelte) õpetamisel. See annab üldpildi õppekava kujundamise ja/või täiustamise põhimõtetest ja sellega seotud probleemidest ning pedagoogilistest ja didaktilistest meetoditest, mis aitavad paremini saavutada paljumeelse ja kultuuridevahelise hariduse üldeesmärgi.

Euroopa Nõukogu töös tähendavad paljumeelsus ja kultuuridevahelised oskused suutlikkust kasutada arvukaid keelelisi ja kultuurilisi võimalusi, et suhelda teistsuguse taustaga inimestega ja seda tehes oma oskusi täiendada. Paljumeelses ja kultuuridevahelises hariduses võetakse arvesse eri keeli ja nendega seotud kultuure, mida on õpitud tavakoolis või mujal: koolihariduse keeli (keel kui õppeaine ja õppekeel), piirkondlikke vähemuskeeli, tänapäeva võõrkeeli ja klassikalisi keeli ning sisserändajate keeli. Euroopa Nõukogu soosib terviklikku käsitlust, millega suurendatakse keeltevahelist sünergia, õpetajate tegevuse ulatuslikumat kooskõla ja õppijate mitmekesiste oskuste ärakasutamist.

Euroopa Nõukogu keeleõppealast tööd koordineerib Strasbourgis asuv keelepoliitika üksus ja Grazis asuv Euroopa Nüüdiskeelte Keskus.

Keelepoliitika üksus korraldab valitsustevahelise koostöö programme Euroopa Nõukogu hariduspoliitika ja -tavade juhtkomitee programmi raames.

Keelepoliitika üksus on olnud keeleõppealase rahvusvahelise koostöö eestvedaja alates 1957. aastast. Ta on uuenduste taganttõukaja ning omaladne üleeuroopaline foorum, kus saab käsitleda kõikide liikmesriikide poliitilisi prioriteete. Keelepoliitika üksuse programmide tulemused on olnud aluseks mitmele soovitusel ja resolutsioonile, mille on avaldanud Euroopa Nõukogu parlamentaarne assamblee ja ministrite komitee. Viimased tagavad talituse põhimõtteliste dokumentidele ja ettepanekutele poliitilise toetuse. Sellest lähtudes korraldas keelepoliitika üksus 2001. aastal koos Euroopa Komisjoniga Euroopa keelteaasta, mille eesmärgi propageeritakse edasi iga-aastaselt Euroopa keelepäeval (www.coe.int/edl (inglise keeles)).

Keelepoliitika üksus pakub liikmesriikidele ka asjatundlikku abi keeleõppepoliitika analüüsimisel ja ta on osalenud vähemuste hariduse poliitika väljakujundamisel. Viimase aja tegevus on olnud seotud eriti koolihariduse keeltega (sh ebasoodsas olukorras õpilaste vajadustega) paljumeelse ja kultuuridevahelise hariduse laiemas raamistikus ning täiskasvanud sisserändajate lõimimist käsitleva keelepoliitikaga.

Keelepoliitika üksuse programme täiendavad Euroopa Nüüdiskeelte Keskuse programmid. See keskus on asutatud Euroopa Nõukogu laiendatud osalise kokkuleppe alusel 1994. aastal Austrias Grazis. Kokkuleppele on seni alla kirjutanud 31 riiki.¹

Euroopa Nüüdiskeelte Keskuse ülesanne on edendada uuenduslikke meetodeid ning levitada keelte õppimise ja õpetamise häid tavasid. Keskus korraldab nelja-aastasi projektiprogramme koostöös Euroopa keeleõppe ekspertidega. Projektide tulemusena on valminud praktilised koolituskomplektid, suunised ja interaktiivsed veebisaidid, näiteks keeleõpetajaks õppivatele Euroopa tudengitele mõeldud mapp (EPOSTL, <http://epostl.ecml.at>), mis on tõlgitud 13 keelde ja mida kasutatakse Euroopas paljudes õpetajakoolituse programmides, ning keelte ja kultuuride mitmekesise käsitluse raamdokument (CARAP, <http://carap.ecml.at>), milles kirjeldatakse, kuidas toetada õppija mitmekeelse ja kultuuridevahelise pädevuse väljakujunemist koolis. Mitu nüüdiskeelte keskuse abivahendit on seotud keeleõppe raamdokumendi ja keelemapi praktilise kasutamisega ning need sobivad mitmekeelses keskkonnas tegutsevatele keeleõpetajatele. Kõikide Euroopa Nüüdiskeelte Keskuse trükistega saab tasuta tutvuda keskuse veebisaidil www.ecml.at.

Projekti „Keelterikas Euroopa“ uuringu küsimustiku väljatöötamisel lähtusime olulisimatest Euroopa Liidu ja Euroopa Nõukogu resolutsioonidest, konventsioonidest, soovitusel ja teatistest, mille põhjal on ühiskonna ja inimeste mitmekeelsuse poliitikat ja tavasid välja kujundatud. Tabelis 1 on ülevaade kasutatud dokumentidest. Kokkuvõtte olulisimatest punktidest ja küsimustik ise on üleval „Keelterikka Euroopa“ veebisaidil. Pange tähele, et on olemas kaks nõukogu: Euroopa Liidu Nõukogu (ELi institutsioon, kus kohtuvad liikmesriikide ministrid) ja Euroopa Nõukogu.

¹ Albaania, Andorra, Armeenia, Austria, Bosnia ja Herzegovina, Bulgaaria, Horvaatia, Küpros, Tšehhi, Eesti, Soome, Prantsusmaa, Saksamaa, Island, Iirimaa, Läti, Liechtenstein, Leedu, Luksemburg, Malta, Montenegro, Holland, Norra, Poola, Rumeenia, Slovakkia, Sloveenia, Hispaania, Rootsi, Šveits, endine Jugoslaavia Vabariik Makedoonia

Tabel 1. Projekti „Keelterikas Euroopa” küsimustiku koostamiseks kasutatud Euroopa Liidu ja Euroopa Nõukogu dokumendid

Euroopa Liidu dokumendid	Euroopa Nõukogu dokumendid
<p>Euroopa Liidu Nõukogu resolutsioonid ja järelused:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Euroopa Parlamendi ja nõukogu otsus Euroopa keelteaasta 2001 kohta (2000); – eesistujariigi järelused Barcelonas toimunud Euroopa Ülemkogu kohtumise kohta (2002); – järelused mitmekeelsuse kohta (mai 2008); – resolutsioon mitmekeelsust edendava Euroopa strateegia kohta (november 2008); – järelused, mis käsitlevad strateegilist raamistikku üleeuroopaliseks koostööks hariduse ja koolituse alal (ET 2020) (2009); – järelused liikuvust suurendava keeleoskuse kohta (2011). 	<p>Konventsioonid:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Euroopa kultuurikonventsioon (1954); – Euroopa regionaal- või vähemuskeelte harta (1992); – vähemusrühvuste kaitse raamkonventsioon (1995).
<p>Euroopa Parlamendi resolutsioonid:</p> <ul style="list-style-type: none"> – resolutsioon keelelise mitmekesisuse ja keeleõppe edendamise kohta (2001); – resolutsioon Euroopa piirkondlike ja vähemkasutatavate keelte kohta (2003); – resolutsioon mitmekeelsuse kui Euroopa rikkuse ja ühise kohustuse kohta (2009). 	<p>Ministrite komitee soovitus:</p> <ul style="list-style-type: none"> – soovitus R (82) 18 nüüdiskeelte kohta (1982); – soovitus R (98) 6 nüüdiskeelte kohta (1998); – soovitus CM/Rec (2008) 7 Euroopa keeleõppe raamdokumendi kasutamise kohta mitmekeelsuse edendamisel.
<p>Euroopa Komisjoni teatised:</p> <ul style="list-style-type: none"> – teatis „Uus mitmekeelsuse raamstrateegia” (2005); – teatis „Mitmekeelsus: Euroopa rikkus ja ühine kohustus” (2008); – roheline raamat „Ränne ja liikuvus: Euroopa Liidu haridussüsteemi ülesanded ja võimalused” (2008). 	<p>Parlamentaarsete assamblee soovitus:</p> <ul style="list-style-type: none"> – soovitus 1383 (1998) keelelise mitmekesisuse suurendamise kohta; – soovitus 1539 (2001) Euroopa keelteaasta 2001 kohta; – soovitus 1598 (2003) viipekeele kaitsmise kohta Euroopa Nõukogu liikmesriikides; – soovitus 1740 (2006) emakeele rolli kohta koolihariduses.
<p>Välisarauanded:</p> <ul style="list-style-type: none"> – mitmekeelsuse kõrgetasemelise töörühma lõpparuanne (2007); – Languages mean business: companies work better with languages, mitmekeelsuse äriforum (2008). 	<p>Välisarauanded:</p> <ul style="list-style-type: none"> – From linguistic diversity to plurilingual education: Guide for the development of language education policies in Europe (Beacco ja Byram 2007); – Guide for the development and implementation of curricula for plurilingual and intercultural education (Beacco jt 2010).
	<p>Õpetamise ja õppimise abivahendid:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Euroopa keeleõppe raamdokument (2001). – Euroopa keelemapp (2001). – keelte ja kultuuride mitmekesise käsitlemise raamdokument (FREPA) (2012): http://carap.ecml.at; – keeleõpetajaks õppivatele Euroopa tudengitele mõeldud mapp (2007): http://epostl2.ecml.

1.2. Kolmkeelsuse mudel ja inimeste mitmekeelsus

Kolmkeelsuses väljenduva mitmekeelsuse edendamist ei ole toetanud mitte üksnes Euroopa Liit. UNESCO võttis 1999. aastal kasutusele termini „mitmekeelne haridus” (peakonverentsi resolutsioon nr 12), millega viidati vähemalt kolme keele, s.t emakeele, piirkondliku keele või riigikeele ning rahvusvahelise keele kasutamisele haridussüsteemis. Juba 1950ndatel koostas India valitsus mitmekeelse hariduse kava, mis hõlmas õppetööd emakeeles, piirkondlikus keeles (või osariigi keeles), hindi keeles, mis on üldlevinud suhtluskeel, ning ühes klassikalises keeles (sanskriti, paali, araabia või pärsia keeles). Pärast täiendamist 1961. aastal nimetati ettepanek ümber *kolme keele mudeliks* (*three language formula*), mille kohaselt pidi õppetöö toimuma piirkondlikus keeles, hindi keeles muude kui hindikeelsete piirkondade puhul või mõnes teises India keeles hindikeelsete piirkondade puhul ning inglise või mõnes muus Euroopa keeles.

Euroopa Komisjon seadis oma *valges raamatus* (1995) poliitiliseks eesmärgiks kõigi Euroopa Liidu kodanike kolmkeelsuse. Peale emakeele peaks iga kodanik õppima vähemalt kaht ühenduse keelt. Seda poliitilist eesmärki järgis ka Euroopa Liidu Nõukogu oma 2002. aasta Barcelona resolutsioonis. Sel ajal kasutati sõna „emakeel” liikmesriikide ametlike keelte kohta ja eirati asjaolu, et paljude Euroopas elavate inimeste jaoks ei ole emakeel ja riigikeel üks ja sama (Extra ja Gorter 2008: 44). Termin „ühenduse keeled” all aga mõeldi Euroopa Liidu kahe muu liikmesriigi ametlikku keelt. Hilisemates komisjoni dokumentides nimetati üht võõrkeelt, mis on rahvusvaheliselt väga mõjukas (inglise keelt ei nimetatud sihilikult), ja üht naaberkeelt. Mõistagi tähistas viimatinimetatu naaberriikide, mitte naaberriikide keelt. Viimasel ajal on komisjoni mõtteviis selles valdkonnas muutunud ja 2008. aasta teatise peatüki 4.1 pealkiri on „Kõikide keelte väärtustamine”:

Tänapäeva suurenenud rände ja liikuvuse tõttu on edukaks integratsiooniks ja ühiskonnas aktiivse rolli omamiseks riigikeel(t)e valdamine peamise tähtsusega. Seega peaksid need, kes kõnelevad emakeelena muud keelt, lisama oma uue asukohariigi keele „emakeele ja kahe võõrkeele” komplekti.

Meie ühiskonnas on ka kasutamata keelelisi võimalusi: tuleks kõrgemini hinnata seda, kui inimesed kasutavad kodus ja kohalikus keskkonnas või naabritevaheliseks suhtlemiseks erinevaid keeli. Näiteks esitavad koolidele väljakutse lapsed, kellel on mitu emakeelt (mis võivad olla Euroopa Liidu või kolmandate riikide keeled) ja kellele tuleb kooli õppekeelt õpetada teise võõrkeelena, teisalt võivad sellised lapsed innustada klassikaaslast õppima erinevaid keeli ja olema avatumad muudele kultuuridele.

Et ühiskonnarühmade vahel tekiks tihedamad sidemed, on komisjoni mitmekeelsuse ja kultuuridevahelise dialoogi nõuanderühm (2008) töötanud välja meelepärase võõrkeele mõiste, mille kohta oodatakse edaspidi vastukajaid.

Vaatamata sellele, et Euroopa Nõukogu ei ole selgelt määratlenud nende keelte arvu, mis tuleks ära õppida, on ta olnud esirinnas keeleõppe edendajana ja lapseast alates omandatava mitmekeelsuse arendajana ning rõhutanud

järjekindlalt vajadust väärtustada kõiki keeli. Samuti on ta andnud huvitava vaatenurga, esitades muutuvate ja osaliste oskuste idee.

Võttes aluseks 1969. aasta resolutsiooni Euroopa nüüdiskeelte süvaõppe programmi kohta ja soovitus 814 (1977), koostas Euroopa Nõukogu 1982. aastal soovitus R 82 (18), milles paluti liikmesriikidel hoolitseda võimalikult palju selle eest, et kõik elanikkonnarühmad saaksid teadmisi teiste liikmesriikide (või teiste nende riigis elavate kogukondade) keeltest, ning julgustada lastele alates kümnendast eluaastast või põhikooli III astme algusest õpetama peale riigikeele veel vähemalt üht Euroopa keelt või konkreetse piirkonna peamist suhtluskeelt. Samuti kutsuti soovitus liikmesriike üles looma võimalused õppida võimalikult paljusid keeli. Euroopa Nõukogu arvestas selles soovitus ka võõrtöötajate vajadusi ja nõudis neile sobivaid võimalusi,

et nad saaksid omandada piisavaid teadmisi vastuvõtjariigi keelest, osalemaks seal aktiivselt tööl-, poliitilises ja ühiskonnaelus, eelkõige et sisserändajate lapsed saaksid omandada korraliku hariduse ja hea ettevalmistuse üleminekuks statsionaarsest õppest tööellu, ning et edendataks nende emakeele kasutamist nii hariduses kui ka kultuuris, mis võimaldaks neil hoida ja tugevdada sidemeid oma kultuuriga.

Euroopa Nõukogu uusim soovitus on ministrite komitee soovitus liikmesriikidele CM/Rec (2008) 7E Euroopa Nõukogu Euroopa keeleõppe raamdokumendi kasutamise ja paljukeelsuse edendamise kohta.

Üks sellele järgnenud olulisemaid soovitusi oli Euroopa Nõukogu ministrite komitee soovitus R 98 (6), kus öeldi, et eurooplased peaksid õppima suhtlema mitmes keeles, ja paluti liikmesriikidel selleks mitmekesisust pakutavate keelte valikut ja seada iga keele jaoks sobivad eesmärgid, sealhulgas pakkuda moodulkursusi ja eri osaoskuste arendamise kursusi.

Üksikasjaliku ülevaate ja analüüsi ELi mitmekeelsuspoliitikat on esitanud Cullen jt (2008), kelle sõnul esineb võõrkeelte (peale inglise keele) õppimise suhtes endistviisi märkimisväärset vastumeelsust või vastuseisu. Seda arvamust kinnitavad Eurostati 2009. aasta andmed, millest on näha inglise keele õppimise märgatavat kasvu erinevalt teistest keeltest. Culleni sõnul võib vaid iga viiendat eurooplast nimetada aktiivseks võõrkeelte õppijaks ning keeleoskus on ebaühtlane nii geograafiliselt kui ka kultuuriliselt. Mitmekeelsust edendatakse valdavalt formaalse hariduse sektoris, täpsemalt põhikooli III astmes ja gümnaasiumis. Cullen jt (2008: iii–iv) on ELi mitmekeelsuse edendamise poliitika ja tegevuskavadega seonduvates küsimustes jõudnud järgmiste põhijäreldusteni.

- Mitmekeelsus ja keeleline mitmekesisus on teinekord vastandlikud poliitilised eesmärgid. Keeleõppepoliitikat on kippunud mõjutama „tähtsamad” eesmärgid, näiteks majanduslik konkurentsivõime ja tööjõu liikuvus, ning keelelise mitmekesisuse poliitikat sotsiaalsed teemad nagu kaasamine ja inimõigused. Mitmekeelsuspoliitika on konkreetsetes tegevuses väljendunud prioriteetsemana kui keelelise mitmekesisuse poliitika.

- Euroopa Parlamendi tegevus annab märku järjekindlastest ja lakkamatutest püüdlustest säilitada vähemuskeelte kaitse ja tugi keelelisele mitmekesisusele. Alates 1970. aastate lõpust on Euroopa Parlament välja andnud hulga teatiseid ja resolutsioone, milles kutsutakse komisjoni üles võtma meetmeid vähemuskeelte kasutamise edendamiseks ning vaatama läbi kõik ühenduse õigusaktid ja tavad, millega diskrimineeritakse vähemuskeeli. Suur probleem on aga see, et ükski neist dokumentidest ei ole liikmesriikide jaoks siduv.

ELi kodanike suhtumine ühiskonna ja inimeste mitmekeelsusesse

Komisjoni perioodiliselt ilmuvas väljaandes Eurobaromeeter (eriuuring 243 (2006)) on ülevaade avalikust arvamusest mitmekeelsusega seotud küsimustes. Seal on analüüsitud teatavate komisjoni mitmekeelsuspoliitika aluseks olevate põhimõtete pooldamist, vastajate arusaama olukorrast oma riigis/piirkonnas ja nende toetust riiklikule mitmekeelsuspoliitikale. Vastajatele esitati viis väidet mõningate põhimõtete kohta, mis on Euroopa mitmekeelsuse edendamise poliitika aluseks. Enamik eurooplasi nõustub kõigi väidetega, aga nagu tabelist 2 näha, erineval määral.

Tabel 2. Suhtumine mitmekeelsusesse Euroopas (allikas: Eurobaromeetri eriuuring 243: 53, Euroopa Komisjon 2006)

Väited	Pigem nõus	Pigem ei ole nõus	Ei oska öelda
1. Kõik Euroopa Liidu inimesed peaksid lisaks oma emakeelele oskama veel üht keelt.	84%	12%	4%
2. Kõiki Euroopa Liidus räägitavaid keeli tuleks kohelda võrdselt.	72%	21%	7%
3. Kõik Euroopa Liidu inimesed peaksid suutma rääkida üht ühist keelt.	70%	25%	5%
4. Euroopa Liidu institutsioonid peaksid Euroopa kodanikega suhtlemiseks võtma kasutusele ühe keele.	55%	40%	5%
5. Kõik Euroopa Liidu inimesed peaksid lisaks oma emakeelele oskama veel kaht keelt.	50%	44%	6%

Uuringu tulemustest on näha, et kuigi enamiku ELi kodanike arvates on ühe lisakeele oskus jõukohane, arvab vaid 50%, et realistlik eesmärk on kaks lisakeelt. Paljud pooldavad seisukohta, et kõiki keeli tuleks kohelda võrdselt, aga enam-vähem sama palju arvatakse, et peaksime oskama üht ühist keelt. Küsimuses, kas ELi institutsioonid peaksid kodanikega suhtlemiseks võtma kasutusele ühe keele, lähevad arvamused lahku.

Projekt „Keelterikas Euroopa” pakub huvitavat teavet selle kohta, mil määral järgitakse uuritud riikide/piirkondade haridussüsteemides Barcelonas sõnastatud põhimõtteid ning kui palju väärtustatakse kõiki keeli (riigikeeli, võõrkeeli, sisserändajate keeli ja piirkondlike vähemuskeeli) koolis ja ka mujal.

1.3. Projektis uuritud keelekategoriad

Projekti „Keelterikas Euroopa” eesmärk on näidata Euroopa ühiskonnas kasutatavate keelte paljusust ja seda, mil määral neid mitmekeelsuspoliitikas ja -tavades arvestatakse. Meie jaoks keerulisim ülesanne oli keelte liigitamine.

Euroopa Komisjon viitab oma 2008. aasta teatistes paljudele Euroopas räägitavatele riigi-, piirkondlikele, vähemus- ja sisserändajate keeltele, mis rikastavad meie ühist kultuuritausta, ning võõrkeeltele, mille all mõeldakse peamiselt selliseid Euroopa ja muid keeli, mida räägitakse kogu maailmas.

Seda, et riigikeele korralik selgeksõppimine on väärtus, mis aitab ühiskonnaelus edukalt toime tulla ja haridusest täielikku kasu saada, tunnustavad paljud. Ka võõrkeelte õppimine on Euroopas olnud tavaline. Vähem tähelepanu on pööratud piirkondlikele vähemuskeeltele ja sisserändajate keeltele, aga nende väärtust Euroopa riikides tunnustavad ja toetavad nii Euroopa Nõukogu kui ka Euroopa Liit. Kumbki neist on rõhutanud, et mõlema kategooria keeli on vaja toetada, sest need on tähtsad suhtlusvahendid ja osa paljude ELi kodanike isiklikust, kultuurilisest ja sotsiaalsest identiteedist.

Euroopa Nõukogu palus juba soovitusel R 98 (6), et liikmesriigid järgiksid Euroopa regionaal- või vähemuskeelte harta ning vähemusrahvuste kaitse raamkonventsiooni sätteid, sest neis on kirjas piirkondlike vähemuskeelte ja -kultuuride poliitika soovitatavad omadused. Samuti kutsus Euroopa Nõukogu üles kohtlema kõiki keeli võrdselt ning palus, et riigid jätkaksid kakskeelsuse edendamist sisserändajate piirkondades ja toetaksid sisserändajate uue elukoha keele õppimist.

Mitmekeelsuse kõrgetasemelise tööühma lõpparuandes (2007) on kirjas, et sisserändajate kui keeleoskajate potentsiaali on vaja ära kasutada, sest nende kultuurilised ja keelelised teadmised on ettevõtjate jaoks hea võimalus pääseda sisserändajate päritoluriikide turule.

Liigagi sageli nähakse sisserändajates üksnes probleemi – sisserändajate lapsed ei jõua koolis edasi või täiskasvanud sisserändajad oskavad vastuvõtva riigi keelt ainult vähesel määral. Tihti jäetakse kahe silma vahele asjaolu, et sisserändajad on väärtuslikuks keeleallikaks. Väärtustades meie seas elavate sisserändajate keeli, motiveerime neid õppima vastuvõtva riigi keelt ja ka teisi keeli ning anname neile võimaluse olla oskuslikud vahendajad eri kultuuride vahel.

Väga sageli oskavad noored, teise või kolmanda põlvkonna sisserändajad oma pärand- ehk kogukonna keelt hästi rääkida või sellest aru saada, aga ei oska selles keeles lugeda ega kirjutada. Paljudel neist on suur soov nendes keeltes lugema ja kirjutama õppida. Üldharidus- ja kõrgkoolid ning täiskasvanute õppeasutused peaksid pakkuma neile sihtrühmadele rohkem selliseid õppimisvõimalusi. See oleks mõistlik investering, sest need inimesed saaksid aidata luua majandussuhteid oma päritoluriigiga ning täita aktiivset osa kultuuridevahelises dialoogis ja uutele sisserändajatele mõeldud integratsioonikavades.

Sellist tausta arvestades hõlmab projekti „Keelterikas Euroopa” küsimustik (vt Extra ja Gorter 2008: 3–60) riigikeeli, võõrkeeli, piirkondlike vähemuskeeli ja sisserändajate vähemuskeeli. Oleme täiesti teadlikud Euroopa riikides kehtivatest eri tähendusvarjunditest, mida kasutatakse siis, kui räägitakse lühemat või pikemat aega välismaal elanud inimestest (ja nende keeltest) (vt Extra ja Gorter 2008: 10 asjaomase terminoloogia kohta).

Projekti „Keelterikas Euroopa” raames uurime ja kasutame järgmisi keelekategoriaid (vt ka esimese osa lisan olevat sõnastikku):

- **riigikeeled** – rahvusriigi ametlikud keeled;
- **võõrkeeled** – keeled, mida ei õpita ega kasutata kodus, vaid mida õpitakse ja õpetatakse koolis või kasutatakse suhtluseks laiemalt väljaspool haridussüsteemi;
- **piirkondlikud vähemuskeeled** – keeled, mida traditsiooniliselt kasutavad riigi teatud territooriumil selle riigi kodanikud, kes moodustavad riigi ülejäänud elanikkonnast arvuliselt väiksema rühma;
- **sisserändajate keeled** – keeled, mida kõnelevad oma elukohariigis sisserändajad ja nende järeltulijad, kes on pärit väga erinevatest lähteriikidest.

Samal eesmärgil viitame ka McPake'i ja Tinsley uurimistöole (2007). Niisugust raamistikku arvestades tahame väljendada teadlikkust sisserändajate keelte sihilikust arvamisest Euroopa keelte hulka. Samas on mitmekeelsuse poliitikat ja tavadid hõlmavas esimeses andmekogumisetapis veel vähe juttu viipekeeltest. Lääneriikides, kus ränne on märkimisväärne, või rahvusriigis, kus elavad rahvusvähemused, on ka kurte inimesi, kes on õigupoolest vähemusrühma kuuluv vähemus. Olukorras, kus valitseb rääkijate ülemvõim, on enamik kurtidest ära lõigatud nii riigis valitsevast kultuuriruumist kui ka omaenda pärimuskultuurist, ning nii saab neile osaks kahekordne rõhumine (Schermer 2011). Kurtide kogukondade ja teiste keelevähemuste vahel on oluline erinevus. Viipekeelt antakse ühelt põlvkonnalt teisele üle üksnes piiratud määral. Selle peamine põhjus on, et enam kui 95 protsendil kurtidest on kuuljad vanemad, kelle jaoks viipekeel ei ole emakeel. Enamik kurtidest on õppinud viipekeelt oma kurtide kaaslaste, kurtide täiskasvanute (muude kui pereliikmete) ja/või vanemate käest, kes on viipekeele omandanud teise keelena.

Euroopa Parlament võttis 17. juunil 1988. aastal ühehäälselt vastu resolutsiooni viipekeelte kohta. Resolutsioonis kutsuti kõiki liikmesriike üles tunnustama oma riigi viipekeeli kurtide ametlike keeltena. Seni on selle resolutsiooni mõju olnud vähene. 2003. aastal tunnustas Euroopa Nõukogu viipekeeli Euroopa regionaal- või vähemuskeelte hartas. Andmekogumise esimeses etapis käsitletakse kavandatava küsimustiku esimeses ja kuuendas keelekasutusvaldkonnas viipekeeli.

Ülalkirjeldatud eristus piirkondlike vähemuskeelte ja sisserändajate keelte vahel on kõikjal Mandri-Euroopas laialdaselt kasutusel ja üheselt mõistetav, aga Ühendkuningriigis kasutatakse nii riigikeele, piirkondlike keelte kui ka sisserändajate keelte tähistamiseks terminit community languages (kogukonna keeled). ELi dokumentides mõeldakse termini community languages (ühenduse keeled) all tavaliselt Euroopa Liidu liikmesriikide riigikeeli, mistõttu vähemalt ELis selle termini Ühendkuningriigi tähendust kasutada ei saa (vt Extra ja Gorter 2008: 7–11 asjaomase terminoloogia kohta). Termin „sisserändajate keeled” kasuks räägib veel ka selle laialdane tarvitamine maailma keelte veebisaidil Ethnologue, mis on väärtuslikem ja kõige laialdasemalt kasutatav rahvusvaheline keelealane teabeallikas.

Käesoleva projekti raames peame piirkondlike vähemuskeeli ametlikult tunnustatuks juhul, kui selline tunnustus on neile asjaomases rahvusriigis antud. See tunnustus võib tuleneda ka Euroopa Nõukogu Euroopa regionaal- või vähemuskeelte hartast.

Harta hakkas kehtima 1998. aasta märtsis. See toimib n-ö üleeuroopalise lähtealusena, mille abil saab võrrelda liikmesriikide õiguslikke meetmeid ja võimalusi selles poliitikavaldkonnas (Nic Craith 2003), ning selle eesmärk on kaitsta ja edendada „Euroopa ajaloolisi piirkondlike vähemuskeeli”. Termineid „piirkondlik keel” ja „vähemuskeel” ei ole hartas täpsustatud („määratluse otsustavad riigid”) ning sisserändajate keeled on sellest sõnaselgelt välja jäetud. Riikidel on õigus vabalt otsustada, milliseid piirkondlike vähemuskeeli hõlmata ja milliseid mitte. Samuti ei ole ette nähtud, mil määral tuleb keelt kaitsta – seega võib riik otsustada kohaldada kas leebemaid või rangeid meetmeid. Tulemuseks on suur hulk väga erinevaid sätteid ELi liikmesriikides (Grin 2003).

Teame, et on palju tegureid, mis muudavad keelekategoriate selge eristamise keeruliseks, õigupoolest sama hästi kui võimatuks. Esiteks on ELi liikmesriikides paljude piirkondlike vähemuskeelte ja sisserändajate keelte kõnelejate arv suurem mitme ametliku riigikeele kõnelejate omast. Samuti võib mõne ELi liikmesriigi piirkondlik vähemuskeel või sisserändajate keel olla mujal riigikeel (nt saksa keel Taanis või vene keel Ukrainas). Samuti tuleks pidada meeles, et paljud, kui mitte kõik Euroopa rahvusriikides kasutatavad sisserändajate keeled pärinevad väljaspool Euroopat asuvatest riikidest. Just ränne ja vähemusse jäämine muudavad meie kasutatud eristuse piirkondlike vähemuskeelte ja sisserändajate keelte vahel ähmaseks. Selgemat liigitust ei suuda me aga välja mõelda. Arvame, et vähemalt suurendab see liigitus teadlikkust ja võib lõpuks kujundada tervikliku arusaama sellest, kuidas vähemuskeelte mõistet Euroopas mõtestada.

1.4. Uuringus käsitletud keelekasutusvaldkonnad

Projekti „Keelterikas Euroopa” uuring hõlmab kaheksat keelekasutusvaldkonda. Neist esimene on metavaldkond keelelist mitmekesisust käsitlevate dokumentide ja andmebaaside olemasolu kohta riikides/piirkondades. Võttes arvesse keeleõppe suurt osatähtsust haridussüsteemis, on neli valdkonda avaliku sektori rahastatava hariduse etapid koolieelsetest lasteasutustest ülikoolini. Kolme haridusvälist keelekasutusvaldkonda uuritakse selleks, et saada teada mitmekeelsete teenuste osakaalu ühiskonnas ja ettevõtluses. Kokku oli küsimustikus 260 küsimust, mis jagunesid tabelis 3 näidatud viisil kaheksa valdkonna vahel. 2.–8. keelekasutusvaldkonna kohta esitatud küsimuste aluseks on punktis 1.1 loetletud Euroopa dokumendid.

Tabel 3. Küsimuste jaotus keelekasutusvaldkonniti

Nr	Keelekasutusvaldkond	Küsimuste arv
1.	Ametlikud keelealased dokumendid ja andmebaasid	15
2.	Keeled koolieelsetes lasteasutustes	34
3.	Keeled põhikooli I ja II astmes	58
4.	Keeled põhikooli III astmes ja gümnaasiumis	60
5.	Keeled kutse- ja kõrgkoolis	30
6.	Keeled audiovisuaalses ja trükimeedias	14
7.	Keeled avalike teenuste sektoris ja avalikus ruumis	31
8.	Keeled ettevõtluses	18
Küsimuste arv kokku		260

1. valdkonnas uuritakse keelelist mitmekesisust käsitlevate riiklike/piirkondlike dokumentide ja andmebaaside olemasolu. Sellised dokumendid ja andmebaasid võivad mitmekesuse teadvustamisele riigis/piirkonnas tublisti kaasa aidata ja pakkuda keeleõppepoliitika koostamiseks tarvilikku teavet. Selle valdkonna jagamine ametlike dokumentide ja andmebaaside käsitlevateks osadeks on tihedalt seotud praktilise keelekorralduse uuringutes levinud jaotusega *keelepoliitika* ja *keelekorralduse* vahel. Meie puhul on dokumente käsitlevas osas juttu tegevusest, mille eesmärk on *reguleerida* eri keelte kasutamist ja toimimist konkreetses ühiskonnas, ning andmebaaside osas nende keelte jaotuse ja elujõulisuse *kirjeldamisest*. 2.–4. valdkond keskenduvad riiklikule alaealiste haridusele.

Võttes arvesse keskkoolijärgse hariduse märkimisväärset mitmekesisust riiklikul ja rahvusvahelisel tasandil, eristatakse 5. valdkonnas kutseharidust ja kõrgharidust. Selle tulemusel saadakse kõnealusel valdkonnas suur hulk kattuvaid ja üksteist täiendavaid andmeid keskkoolijärgse hariduse kohta. 6.–8. valdkond hõlmavad kolme olulist haridusest väljapoole jäävat valdkonda.

Nende valdkondade määratlused on käesoleva väljaande esimeses osas esitatud sõnastikus. See sisaldab ka tavapäraselt põhikooli III astme ja gümnaasiumi eristust, mis võib põhineda *vanusel* või *kooliliigil*. Igas valdkonnas käsitletakse keeleõppe korraldust ning õpetajate kutseoskusi ja koolitust, arvestades kõiki nelja keelekategoriat. Sellist korralduse ja õpetajate eristust kasutatakse Euroopas laialdaselt (nt Eurydice 2008). Nende osade vastused pärinevad avalikult kättesaadavatest andmetest või ametlikest allikatest. 5.–8. valdkonna alla kuuluvad vastused põhinevad iga riigi/piirkonna kolmest linnast kogutud andmetel (täpsemalt punktis 1.5). 5. valdkonnas uuritakse mõnes kutse- ja ülikoolis pakutavaid keeli. 6. valdkonnas keskendutakse audiovisuaalses ja trükimeedias pakutavatele keeltele. 7. valdkonnas käsitletakse avalike teenuste sektoris ja avalikus ruumis kasutatavaid keeli ametliku keelestrateegia ning suulise ja kirjaliku suhtluse võimaluste vaatenurgast. 8. valdkonnas (keeled ettevõtluses) keskendutakse ettevõtete keelestrateegiatele, konkreetsetele keelejuhtimistavadele ja töötajate keeleoskuse edendamisele. Igas riigis/piirkonnas püüti vaadelda 24 ettevõtet.

1.5. Andmete kogumine ja kolme linna meetod

Nagu eespool mainitud, saadi vastused projekti „Keelterikas Euroopa” uuringu esimese nelja keelekasutusvaldkonna küsimustele *ametlikest ehk teisestest andmetest* ning need näitavad riikliku tasandi poliitikat ja üldisi tavasid. 5.–8. valdkonna andmed on aga *kogutud ehk esmased* andmed. Need esmased andmed koguti iga riigi/piirkonna kolmes linnas, mis valiti järgmistel kaalutlustel:

- mitmekesust esineb kõige rohkem linnades, sest uustulnukad kogunevad tavaliselt sinna lootuses leida tööd;
- linnad võimendavad riigis valitsevaid keelelise mitmekesisuse suundumusi;
- linnades on suured kutse- ja kõrgkoolid (5. valdkond);
- rahvusvaheline trükimeedia, kinod ja telejaamad (6. valdkond) asuvad tavaliselt linnades;
- seetõttu peavad linnajuhid ja -planeerijad töötama välja kohaliku mitmekesuspoliitika (7. valdkond);
- paljude ettevõtete peakontor (8. valdkond) on linnas.

Esimese neljateistkümnelt tabelis 4 nimetatud riigi/piirkonna linnad valiti ühesugustel alustel. Valiti kaks suurima elanike arvuga linna *ja veel üks* linn, kus piirkondliku vähemuskeele seisund on kindlaim ning elujõulisus ja/või kõneleajate arv suurim. Riikidega nr 15–18 oli asi keerulisem, sest seal eeltoodud põhimõtet järgida ei saanud.

Bosnias ja Hertsegoviinas (nr 15) on kolm riigikeelt: bosnia, serbia ja horvaadi keel. Esmaste andmete kogumiseks valiti Sarajevo, kus kasutatakse peamiselt bosnia keelt, Banja Luka, kus kasutatakse peamiselt serbia keelt, ja Mostar, kus on peamiselt bosnia ja horvaadi keel.

Šveits (nr 16) koosneb 26 kantonist ja seal on samuti kolm ametlikku keelt: saksa, prantsuse ja itaalia keel. Kõiki keelekasutusvaldkondi uuriti kolmes kantonis: ühes saksa keelses (Zürich), ühes prantsuskeelses (Genf) ja ühes itaalia keelses (Ticino). 2.–4. valdkonna kohta esitatakse käesoleva väljaande tabelites koondandmed, aga 5.–8. valdkonna kohta tuuakse andmed iga linna puhul eraldi.

Hispaanias (nr 17) on seitseteist autonoomset piirkonda ja kaks autonoomset linna. Projekti „Keelterikas Euroopa” uuring vaatlus 2.–4. valdkonnaga seoses kolme autonoomset piirkonda – Madridi, Sevillat ja Valenciat – ning kaht ajaloolist rahvuspiirkonda – Baskimaad ja Katalooniat. Koostati kolm kirjeldust: üks Madridi, Sevilla ja Valencia kohta ühiselt (ehk Hispaania kohta), üks Baskimaa ja üks Kataloonia kohta. Baskimaal on kaks ametlikku keelt: baski ja hispaania keel. Kataloonias on kolm ametlikku keelt: katalaani, hispaania ja aragoni keel. Esmaste andmete saamiseks valitud linnad olid:

- Hispaanias Madrid, Sevilla ja Valencia;
- Kataloonias Barcelona, Tarragona ja L'Hospitalet;
- Baskimaal Bilbao, Donostia (hispaaniapärase nimega San Sebastián) ja Vitoria-Gasteiz.

Ühendkuningriigi (nr 18) moodustavad neli ajaloolist osa, millest igaühel on oma valitsus ja haridussüsteem. Haridusvaldkondades (2–4) koguti andmeid iga riigi/piirkonna poliitika ja üldiste tavade kohta eraldi. 5.–8. valdkonna jaoks valiti Walesi ja Šotimaa linnad rahvaarvu järgi. Inglismaal valiti Londoni kõrvale Sheffield praktilistel kaalutlustel. Kolmandat linna ei ole veel õnnestunud uurida, aga loodame varsti ka selle kohta andmeid saada. Põhja-Iirimaa on seni õnnestunud uuringusse kaasata ainult Belfasti linn.

See, millised kolm linna valida ja millistele piirkondlikele vähemuskeeltele keskenduda, lepiti varem kokku kõikide riiklike/piirkondlike tööühmadega, võttes aluseks esimese kahe linna munitsipaalstatistika ja kolmanda linna piirkondlike vähemuskeelte statistika. Tabelis 4 on ülevaade riikide/piirkondade uuritud linnade kaupa.

Tabel 4. Kõikide osalenud riikide/piirkondade kolm valitud linna

Nr	ühe riigikeelega riigid/piirkonnad	Suurim linn	Suuruselt teine/kolmas linn	Täiendav linn	Domineeriv piirkondlik vähemuskeel täiendavas linnas
1.	Austria	Viin	Graz	Klagenfurt	sloveeni
2.	Bulgaaria	Sofia	Plovdiv	Šumen	türgi
3.	Eesti	Tallinn	Tartu	Narva	vene
4.	Holland	Amsterdam	Rotterdam	Leeuwarden*	friisi
5.	Itaalia	Rooma	Milano	Trieste	sloveeni
6.	Kreeka	Ateena	Thessaloníki	Xánthi	türgi
7.	Leedu	Vilnius	Kaunas	Klaipeda	vene
8.	Poola	Varssavi	Kraków	Gdańsk	kašuubi
9.	Portugal	Lissabon	Porto	Miranda do Douro*	miranda
10.	Prantsusmaa	Pariis	Marseille	Corte	korsika
11.	Rumeenia	Bukarest	Iași	Cluj	ungari
12.	Taani	Kopenhaagen	Århus	Åbenrå	saksa
13.	Ukraina	Kiiev	Harkiv	Lviv	vene
14.	Ungari	Budapest	Debrecen	Pécs	saksa
	Teised riigid/piirkonnad	Suurim linn	Teise piirkonna linn	Kolmanda piirkonna linn	Ametlikud keeled
15.	Bosnia ja Hertsegoviina	Sarajevo	Banja Luka	Mostar	bosnia/serbia/horvaadi
16.	Šveits	Zürich	Genf	Lugano	saksa/prantsuse/itaalia
17.	Hispaania: Mardid, Valencia, Sevilla Kataloonia Baskimaa	Madrid Barcelona Bilbao	Valencia Tarragona Donostia (San Sebastián)	Sevilla L'Hospitalet Vitoria-Gasteiz	hispaania katalaani baski
18.	Ühendkuningriik: Inglismaa Wales Šotimaa Põhja-Iirimaa	London Cardiff Glasgow Belfast	Manchester Swansea Edinburgh –	– Newport Aberdeen –	inglise kõmri/inglise gaeli/šoti/inglise iiri/Ulsteri šoti/inglise

* Andmed ülikooli kohta puuduvad, sest ülikooli ei ole.

Riigi-/piirkonnakirjelduste aluseks on esmased andmed, mis on saadud tabelis 4 nimetatud 23 + 22 + 22 = 67 linnast. Nagu tabelist 4 näha, on enamik domineerivaid piirkondlikke vähemuskeeli valitud riikide naabermaa riigikeeled. Esmaste andmete kogumisel 5.–8. valdkonna kohta uuringus osalenud 24 riigis/piirkonnas keskenduti alljärgnevale.

- 5. valdkonna uurimiseks keskenduti keeltekasutusele erinevates riiklikes täiskasvanutele mõeldud õppeasutustes. Uuriti ka kaht teineteist täiendavat valdkonda: keelekasutust noorte täiskasvanute (alates 16. eluaastast) kutseõppes ja keelekasutust akadeemilises kõrgharidussüsteemis.
- 6. valdkonna uurimiseks vaadeldi keelte pakkumist audiovisuaalses meedias (avalik-õiguslik raadio ja televisioon ning suuremad kinod) ning trükiväljaannetes, mis olid kättesaadavad suurimates raudteejaamades ja kioskikettides.

- 7. valdkonna uurimiseks keskenduti linnade avalike teenuste sektoris ja avalikus ruumis kasutatavatele keelele, täpsemalt ametlikele keelestrateegiatele ning suulise ja kirjaliku suhtluse võimalustele linnas/linnaasutustes.
- 8. valdkonna uurimiseks keskenduti neljale ettevõtlussektorile: supermarketitele, ehitusettevõtetele, hotellidele ja pankadele. Uurijatel paluti koguda näiteid võrdselt nii rahvusvahelistest, riigisisestest kui ka piirkondlikest või kohalikest ettevõtetest. Reaalsuses osutus selle nõude täitmine mõnes riigis/piirkonnas keeruliseks.

Tabelis 5 on ülevaade keelekasutusvaldkondadest ja iga linna esmaste andmete kogumise sihtrühmadest.

Tabel 5. Valdkonnad ja esmaste andmete kogumise sihtrühmad linnade kaupa

Nr	Keelekasutusvaldkond	Sihtrühmad igas linnas
5.	Keeled kutse- ja kõrgkoolis	– Suurim kutseõppeasutus, kus õpetatakse keeli. – Suurim avalik-õiguslik ülikool.
6.	Keeled meedias	– Raadio- ja telesaadetes ning kinos kasutatavad keeled suurima läbimüügiga ajalehest vaadatuna. – Filmide varustamine subtiitritega või dubleerimine, kui need ei ole riigikeeles. – Viipekeele kasutamine. – Linna suurimas raudteejaamas ja kioskikettis pakutavates trükiväljaannetes kasutatavad keeled.
7.	Keeled avalike teenuste sektoris ja avalikus ruumis	– Ametlikud keelestrateegiad ning suulise ja kirjaliku suhtluse võimalused linna keskvõimendussüsteemides.
8.	Keeled ettevõtluses	– Väikesed või keskmise suurusega ning suured rahvusvahelised, riiklikud ja piirkondlikud või kohalikud supermarketid, ehitusettevõtted, hotellid ja pangad.

1.6. Uurimismetoodika

Erinevad uuringuliigid

Ühiskonna keelepoliitikat ja -tavasid võib uurida mitmel meetodil. Uuringu eesmärkide järgi võib poliitika ja tavade dokumenteerimiseks valida kas mikro-sotsiolingvistilise või makro-sotsiolingvistilise vaatenurga (Fishman ja Garcia 2010). Kui uuring piirdub juhtumianalüüsiga, kus teavet saadakse vähestelt inimestelt, valivad uurijad tavaliselt etnograafilise vaatluse ja diskursusanalüüsi. Lingvistiline etnograafia (Heller 2007) on üks levinud meetod, millega uurida, kuidas ja mis keeles inimesed omavahel suhtlevad. Lingvistilised etnograafid püüavad aru saada, kuidas inimesed kasutavad oma keelelisi vahendeid teistega suhtlemiseks.

Etnograafilised meetodid ei ole aga ühiskonna keelepoliitika ja -tavade uurimiseks alati parim valik. Projektis „Keelterikas Euroopa” keskenduti peamiselt ühiskonna mitmekeelsusele ja eelkõige mitmekeelsust soodustavatele või takistavatele ametlikele strateegiatele ja tavadele. Seetõttu valiti projekti uurimismetoodiks *küsimustiku abil andmete kogumine* Euroopa riikide/piirkondade keelepoliitika ja -tavade kohta eri keelekasutusvaldkondades.

Küsimustiku koostamisel lähtuti eespool loetletud peamistest Euroopa Liidu ja Euroopa Nõukogu keelepoliitikat ja -tavasid käsitlevatest dokumentidest ja neis esitatud põhisoovitustest. Et aga keelepoliitika ja -tavad on Euroopas väga mitmekesised, ei ole võimalik kõiki muutujaid tuvastada, määratleda ja mõõdetavaks muuta.

Küsimustiku ülesehitus

- Küsimustiku koostamisel järgiti allnimetatud nõudeid:
- iga küsimus peab olema selline, et selle vastustest saab mõõdetavaid andmeid;
- mõõdetavad andmed peavad olema kaalutud, et vastustes nimetatud poliitikat ja tavasid oleks võimalik liigestada;
- vältida tuleb jah-ei-vastustega küsimusi, kus võib eeldada, et kõik vastajad eelistavad kahest variandist üht;
- küsimused peavad olema piisavalt töökindlad, et neid saaks mõne aja pärast uuesti kasutada.

Kõige rohkem oli selliseid küsimusi, millel oli kolm valikvastust, ja uurijad pidid valima variandi, mis sobis kõige rohkem riigi/piirkonna ühtse poliitika ja ühtsete tavadega. Kõige rohkem oli selliseid küsimusi, millel oli kolm valikvastust, ja uurijad pidid valima variandi, mis sobis kõige rohkem riigi/piirkonna reaalse poliitika ja reaalsete tavadega. Iga valik andis teatud arvu punkte. Küsimuse suurim punktiarv vastas poliitikale või tavale, mis on kõige rohkem kooskõlas ELi ja Euroopa Nõukogu soovitustega. Iga riigi/piirkonna üldtulemused esitatakse käesoleva väljaande teises osas. Ülevaade kõikidest riikidest ja piirkondadest on kolmandas osas.

Valiidsus

Valiidsusele pöörasime küsimustiku juures tähelepanu järgmisel moel.

Sisemine valiidsus

- Kas projekti küsimustik on oma kontseptuaalselt ülesehituselt ja ulatuselt piisavalt *põhjalik* ning seega oma eesmärkide jaoks sobilik?
- Kas projekti küsimustiku sõnastus on piisavalt *selge ja läbipaistev*?
- Kas projekti küsimustik on mõistetavuse ja haldustöökoormuse poolest piisavalt *praktiline* andmekogumisvahend?

Väline valiidsus

- Kas projekti küsimustik on piisavalt *valiidne*, kui kõrvutada seda punktiarvestuse aluseks olevate Euroopa võrdlusaluste/soovitustega?

Riikidevaheline võrreldavus

- Kas projekti küsimustik esindab piisavalt *õiglaselt* nelja peamist käsitletavat keelekategoriat – riigikeeli, võõrkeeli, piirkondlikke vähemuskeeli ja sisserändajate keeli?
- Kas projekti küsimustikus sisalduvad küsimused on eri riikides/piirkondades *võrdväärseid*?
- Kas projekti küsimustiku *punktiarvestus* on eri riikides/piirkondades *võrdväärne*?

Arvame, et kuigi väljakujunenud võrgustikes ja huvirühmades tuleb küsimustikku kindlasti veel täiustada, vastab see enam-vähem eeltoodud nõuetele. See sisaldab juba häid esialgseid näitajaid ja üldist raamistikku, mis aitab riikidel/piirkondadel hinnata oma keelepoliitika ja -tavade sobivust ELi ja Euroopa Nõukogu soovitustega, parandab üleeuroopalise, riikliku ja piirkondliku keelepoliitika kujundajate teadlikkust ning innustab eri riikide/piirkondade, keelte ja valdkondade huvirühmi tegutsema.

Samuti arvame, et meie esialgsed näitajad aitavad kasutajatel võrrelda oma poliitikat teiste riikide/piirkondade omaga ning järelikult ka jagada omavahel läbipaistvalt teavet ja leida häid tavasid. Loodame, et need näitajad on abiks ka uue kontekstipõhise poliitika väljatöötamisel. Tuleb märkida, et esialgsed näitajad *ei ole* mõeldud mitmekeelsuspoliitika ja -tavade põhjalikuks analüüsimiseks mikrotasandil. Uuringu tulemused võivad aga ärgitada tegema väga tähtsaid makrotasandi näitajatel põhinevaid juhtumianalüüse, mis annavad uusi vaatenurki ja andmeid.

Kombineeritud meetodid

Mitte kõiki projekti „Keelterikas Euroopa” valdkondi ei saa uurida ühe ja sama meetodikaga, mistõttu rakendasime kõigi kaheksa keelekasutusvaldkonna uurimiseks (vt tabelit 3) kombineeritud meetodit. Selles osas projekti küsimustikust, mille kohta on olemas ametlik riiklik/piirkondlik poliitika ja ametlikud dokumendid, kasutasime *ametlikke ehk teiseseid andmeid* (1.–4. keelekasutusvaldkond). Kui neid ei olnud (kutse- ja kõrgharidus, meedia, avalikud teenused ja avalik ruum ning ettevõtlus), on tulemuste aluseks *ise kogutud ehk esmased andmed* (5.–8. keelekasutusvaldkond).

Esmased andmed ei peagi olema tervet riiki/piirkonda iseloomustavad ega nii rohkearvulised, et nende põhjal üldistusi teha, vaid need olid mõeldud lähtepunktiks ühiskonna ja inimeste mitmekeelsuse poliitika ja tavade esmaste näitajate esitamisel nendes valdkondades, mida Euroopa Komisjoni dokumentides ja uuringutes kuigi palju ei käsitleta. Kombineeritud meetodika tõttu otsustati, et tulemusi ei esitata keelekasutusvaldkonniti ega riigiti/piirkonniti.

Kuigi uurijate endi kogutud ehk esmaste andmete baasi ei saa kasutada üldistuste tegemiseks (nagu eespool mainitud), on see siiski edasiste uuringute jaoks väärtuslik riikideülene andmebaas. Arvame, et teiseste andmete analüüsi (1.–4. keelekasutusvaldkond) ning esmaste andmete kogumise ja analüüsi (5.–8. keelekasutusvaldkond) kombineerimine teeb selle projekti uuenduslikuks.

Töö käik

Projekti „Keelterikas Euroopa” küsimustiku koostamise ja katsetamise ning andmete kogumise ja töötlemise etapid olid järgmised.

- Tilburgi Ülikool, Briti Nõukogu ja Brüsselis tegutsev migratsioonipoliitika rühm (Migration Policy Group) töötasid 2010. aastal välja esialgsed küsimused ja esialgse mitme vastusega küsimuste punktiarvestusmeetodi. Ettevõtlusvaldkonna küsimused töötas uuringu ELAN („Võõrkeeleoskuse puudumine ettevõtluses ja selle mõju Euroopa majandusele” 2006) alusel välja Londonis asuv Ühendkuningriigi riiklik keeltekeskus CILT ja neid täiustas Prantsusmaa uurimisrühm. Avalike teenuste valdkonna jaoks andsid nõu Londoni politsei keelerühm ja teised Londoni avalike teenuste pakkujad.
- Küsimustiku esialgset versiooni prooviti 2011. aasta alguses kolmes katseuuringus Poolas, Hispaanias ja Kataloonias. Katseuuringutega taheti kontrollida projekti küsimustiku sisu ja ülesehituse valiidsust, sest keelepoliitika ja -tavad on riigiti/piirkonniti ja riikide/piirkondade sees erinevad.
- Katseuuringute tulemuse põhjal kohandati küsimustikku, uurijate käsiraamatut ja punktiarvestuskorda ning projekti juhtühm ja välisekspertid vaatasid need üle. Lõplik küsimustik saadeti andmete kogumiseks riiklikele/piirkondlikele töörühmadele 2011. aasta sügisel.
- Bosnia ja Hertsegoviina, Hispaania, Šveitsi ja Ühendkuningriigi jaoks koostati eriküsimustikud (vt tabelit 4).
- Uurijatele saadeti üksikasjalik käsiraamat, kus selgitati projekti tausta ja andmete kogumise põhimõtteid. Peale selle korraldati kahepäevane silmast silma kohtumine, kus räägiti meetodikast, ning iga töörühmaga suheldi ka e-posti ja telefoni teel.
- Kui riiklikud/piirkondlikud töörühmad olid kõigile küsimustele vastused leidnud, vaatasid sõltumatud eksperdid kõik andmed üle, et need oleksid kaks korda kontrollitud ja nende tõlgendamine oleks ühesugune.
- Seejärel vaatas Tilburgi Ülikooli projektimeeskond andmed läbi, töötles ja analüüsis neid.
- Selgus, et eri uurijad olid mõnd küsimust tõlgendanud erinevalt ja mõnest ei olnud täielikult aru saadud. Asja selgitamise, vastuste standardimise ja lõplikes tõlgendustes kokkuleppimisega jõuti valmis 2012. aasta alguses. Otsustati, et mõnele küsimusele andmekogumise võimatuse tõttu punkte ei anta. Avalikes raamatukogudes ja raamatukauplustes olevate mitteriigikeelsete raamatute kohta esitatud küsimustele oli mõnes riigis/piirkonnas võimatu vastust leida. Bakalaureuseõppes ning magistri- ja doktoriõppes nõutavate keelte kohta esitatud küsimused osutusid ebamäärasteks ja neile punkte ei antud.
- Iga riigi/piirkonna tulemused saadeti uurijatele tagasi ja nad said veel ühe tagasisidevõimaluse. Alguses esitati tulemused kogu valdkonna tasandil, aga hiljem otsustati neid veidi üksikasjalikumalt esitada, et riikide/piirkondade poliitika ja tavad oleksid paremini näha.

Tulemused

Käesolevas väljaandes esitatud tulemuste aluseks on eelkirjeldatud Euroopa esimene ulatuslik riikide-/piirkondadeülene uuring mitmekeelsuspoliitika ja -tavade kohta. Vastused, mida eksperdid selle 260 küsimusele andsid, on kaks korda kontrollitud (k.a sõltumatute ekspertide poolt). Mitte kõigile küsimustele saadud vastused ei ole sellised, mida oleks võimalik töödelda ja analüüsida nii, nagu eeldasime. See kehtib näiteks mõne küsimuse kohta, millega uuriti meedias kasutatavaid keeli.

Väljaande kolmandas osas esitatud riikide/piirkondade keelelise olukorra kirjeldused ning riikide-/piirkondade- ja valdkondadevahelised võrdlused (mis on esitatud teises osas) on selle protsessi tulemus. Iga riigi/piirkonna kirjelduse aluseks on *kvalitatiivne ja kvantitatiivne ülevaade* (tekst ja tabelid), mis on otseselt seotud projekti küsimustikus sisaldunud küsimustega. Selle juures on *kommentaariid*, milles riigi/piirkonna uurijad selgitavad tulemusi ja asetavad need konteksti ning kus nad tõstavad esile olulisemad järeldused, huvitavad uued algatusprojektid ja head tavad. Püüdsime saavutada sellise kaht liiki teabe kontekstilise tasakaalu ja koostoime.

Sedalaadi uuringus ei ole võimalik arvestada kõikvõimalikke muutujaid, aga arvame siiski, et ehkki mõningaid lünki võib esineda, hõlmab meie käsitus enamikku keelepoliitika ja -tavade makrotasandiga seotud teemasid. Tuleb märkida, et valitud haridusvaldkondade puhul keskenduti projektis keelte pakkumisele, mitte nõudlusele (õpilaste reaalsele osalusele) ega keeleoskusele (tegelikule keeleoskustasemele). Viimased kaks tegurit ei kuulunud esimese andmekogumisvoorude eesmärkide hulka.

Väljaandel on kaks lisa. Esimeses on küsimustiku versioon A, mis on olemas ka projekti veebisaidil. Versiooni B, mis on versiooni A kohandatud variant, kasutati neis riikides, kus on mitu riigikeelt (nt Bosnias ja Hertsegoviinas ning Šveitsis). Teine lisa on sõnastik, kus on lahti seletatud tähtsaimad väljaandes kasutatud terminid. Kõigis kolmes osas on keelte nimetamisel tuginedud maailma keelte veebisaidile Ethnologue, mis on väärtuslikem ja kõige laialdasemalt kasutatav selle valdkonna standardne teabeallikas.

2. PEATÜKK

Projekti „Keelterikas Euroopa” tulemuste riikidevaheline analüüs

Kutlay Yağmur, Guus Extra ja Marlies Swinkels

Sissejuhatus

2. peatükis antakse võrdlev ülevaade sellest, mil määral projektis osalenud 24 riigi/piirkonna keelepoliitika ja -tavad Euroopa tasandil kehtestatud võrdlusalustele vastavad. Kaheksa keelekasutusvaldkonna (sh ühe metavaldkonna) kohta esitatakse võrdlevad tabelid, millest on näha riikide/piirkondade tulemused hariduse, avalike teenuste, meedia ja ettevõtluse valdkonnas. Esitatakse ka eri valdkondade läbilõige, et lugeja saaks parema ülevaate keelte levikust ja jagunemisest Euroopas.

Punktis 2.1 esitatakse saadud teave osalenud riikide/piirkondade ametlike keelealaste dokumentide ja andmebaaside kohta. Punktis 2.2 keskendutakse keeltele koolieelsetes lasteasutustes, täpsemalt küsimusele, kas neis on võimalik õppida riigi- ja võõrkeeli, piirkondlikke vähemuskeeli ja sisserändajate keeli või neis keeltes. Punktis 2.3 on võrdlev ülevaade keeltest põhikooli I ja II astmes. See on jagatud õppekorraldust ja õpetajaid käsitlevateks osadeks ning selles antakse taas ülevaade eelnimetatud neljast keelekategorias. Põhikooli III astet ja gümnaasiumi käsitlev osa, punkt 2.4, on samasuguse ülesehitusega. Punktis 2.5 on kolme liiki andmed keelte kohta, alustades koolieelsetest lasteasutustest ja lõpetades gümnaasiumiga. Punktis 2.6 keskendutakse keeltele kutse- ja kõrgkoolis. Punktis 2.7 on esitatud uuringutulemused keelte kohta audiovisuaalses ja trükimeedias ning punktis 2.8 keskendutakse keeltele avalike teenuste sektoris ja avalikus ruumis. Punktis 2.9 esitatakse võrdlevad andmed keelte kohta osalenud riikide/piirkondade ettevõtluses. Punktis 2.10 on valdkondadevaheline ülevaade keelte levikust meedias, avalike teenuste sektoris ja avalikus ruumis ning ettevõtluses. Eelmistel punktidel põhinevad peamised uuringutulemused ja järeldused esitatakse väljaande alguses pärast sissejuhatus, nagu ELi uurimisprojektides tavaks.

Saksamaa on väga detsentraliseeritud föderaalriik, eriti sellistes valdkondades nagu haridus ja sotsiaal-kultuuriline heaolu. Andmeid projekti „Keelterikas Euroopa” jaoks ei olnud võimalik koguda tervel Saksamaal ühtemoodi, sest riik on väga mitmekesine ning ka sealsed keelepoliitika ja tavad on väga mitmekesised, nii väljavalitud liidumaade ja linnade vahel kui ka nende sees. Projektis uuritud keelekasutusvaldkondades vastutavad keelepoliitika ja tavade eest piirkondlikud või kohalikud omavalitsused või isegi koolid. Sellist autonoomiat arvestades on Saksamaa puhul pea võimatu rääkida ühisest poliitikast või ühistest tavadest. Sellepärast on Saksamaa andmed uuringu teisest osast välja jäetud.

2.1. Ametlikud keelealased dokumendid ja andmebaasid

Projekti „Keelterikas Euroopa” uuringu esimeses osas tahtsime teada, kas uuritavates riikides/piirkondades on olemas ametlikud keelealased dokumendid ja andmebaasid. Arvame, et keelelist mitmekesisust toetavate ametlike dokumentide olemasolu ja räägitavate keelte andmebaaside koostamine parandab teadlikkust mitmekeelsusest konkreetses riigis/piirkonnas ja selle tulemuseks on ka parem hariduspoliitika. Selle valdkonna poliitikat ja tavasid võimaldas meil kirjeldada oma uuringust ja Euroopa Nõukogu ametlikest dokumentidest (Euroopa regionaal- või vähemuskeelte hartast) saadud teave.

Tabelis 1 on uurijate aruannetest pärinevad vastused kahele peamisele küsimusele keelealaste õigusaktide ja ametlike keelepoliitika dokumentide kohta kõigis uuritud 24 riigis/piirkonnas. Riigikeelte (RK) ja piirkondlike vähemuskeelte (PVK) kohta on õigusaktid olemas peaaegu kõikides riikides/piirkondades, võõrkeelte (VK) kohta neljateistkümnes ning siserändajate keelte (SRK) kohta ainult kuues. Ametlikud keelepoliitika dokumendid riigi- ja võõrkeelte kohta on olemas peaaegu kõikides riikides/piirkondades, piirkondlike vähemuskeelte kohta 18s ja siserändajate keelte kohta ainult neljas.

Tabel 1. Keelealased õigusaktid ja ametlikud keelepoliitika dokumendid 24s uuritud riigis/piirkonnas

Riik/piirkond	Kas on olemas riiklikud/piirkondlikud/föderaalsed õigusaktid, mis sisaldavad sätteid keel(t)e kohta?				Kas ametlike keelepoliitika dokumentide eesmärk on edendada teie riigis/piirkonnas keel(t)e õppimist ja õpetamist?			
	riigikeel	võõrkeeled	piirkondlikud vähemuskeeled	siserändajate keeled	riigikeel	võõrkeeled	piirkondlikud vähemuskeeled	siserändajate keeled
Austria	✓		✓		✓		✓	
Baskimaa	✓		✓		✓	✓	✓	
Bosnia ja Hertsegoviina	✓		✓		✓	✓	✓	
Bulgaaria	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
Eesti	✓	✓		✓	✓	✓		
Friisimaa	✓	✓	✓		✓	✓	✓	
Hispaania	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Holland	✓	✓	✓		✓	✓	✓	
Inglismaa			✓		✓	✓	✓	
Itaalia			✓		✓	✓	✓	
Kataloonia	✓		✓		✓	✓	✓	✓
Kreeka	✓				✓	✓		
Leedu	✓	✓	✓		✓	✓	✓	
Poola	✓		✓					
Portugal	✓		✓		✓	✓		
Prantsusmaa	✓	✓	✓		✓	✓	✓	✓
Põhja-lirimaa	✓	✓	✓		✓	✓	✓	
Rumeenia	✓	✓	✓		✓	✓	✓	
Šotimaa	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
Šveits	✓		✓		✓	✓	✓	✓
Taani	✓	✓	✓	✓	✓			
Ukraina	✓	✓	✓		✓	✓	✓	
Ungari	✓	✓	✓		✓	✓	✓	
Wales	✓	✓	✓			✓	✓	

Nagu punktis 1.1 mainitud, on üks peamisi dokumente, mis Euroopas keelelist mitmekesisust toetab, *Euroopa regionaal- või vähemuskeelte harta*. See on konventsioon, mis on loodud eesmärgiga kaitsta ja soodustada piirkondlikke vähemuskeeli kui Euroopa kultuuripärandi ohustatud osa ning tagada võimalused neid era- ja avalikus elus kasutada. Esiteks on hartas sätestatud põhieesmärgid ja põhimõtted, mida riigid lubavad kõikide oma territooriumil eksisteerivate piirkondlike vähemuskeelte puhul järgida. Teiseks on seal mitu konkreetset meedet, mille mõte on soodustada ja julgustada kasutama konkreetseid piirkondlikke vähemuskeeli avalikus elus. Harta kohaldamisalasse kuuluvad riigi territooriumil traditsiooniliselt kasutatavad keeled, aga ei kuulu hiljutise sisserändega seotud keeled ega riigikeele murded. Sellega püütakse nii palju kui võimalik tagada, et piirkondlike vähemuskeeli kasutatakse haridussüsteemis ja meedias, et neid

lubatakse kasutada õigus- ja haldusvaldkonnas, majanduses ja ühiskondlikus elus, kultuuritegevuses ja piiriüleses suhtluses ning et sellist kasutust soodustatakse.

Juritud 18 riigist on harta *ratifitseeritud* 11 *parlamendis*. Bulgaarias, Eestis, Itaalias, Kreekas, Leedus, Portugalis ja Prantsusmaal seda tehtud ei ole. Itaalia ja Prantsusmaa *valitsus* on harta *allkirjastanud*, aga sealse parlamendis on see ratifitseerimata. Üks ratifitseerimata jätmise põhjus on, et mõnes riigis läheks see põhiseadusega vastuollu. Tabelist 2 on näha, milliseid keeli tunnustatakse, kaitstakse ja/või soodustatakse ainult riiklike dokumentidega või nii riiklike dokumentide kui ka Euroopa regionaal- või vähemuskeelte hartaga. Täpsemat teavet saab Euroopa Nõukogu pidevalt ajakohastatavalt harta veebilehelt.

Tabel 2. Piirkondlike vähemuskeelte ametlik tunnustamine, kaitsmine ja/või soodustamine 18 riigis

TRÜKITÄHTEDEGA – AINULT RIIKLIKE AMETLIKE DOKUMENTIDEGA.

Kaldkirjas – nii riiklike ametlike dokumentide kui ka hartaga.

Riik	Riiklike ametlike dokumentide / õigusaktidega või hartaga tunnustatud, kaitstud ja soodustatud piirkondlikud vähemuskeeled
Austria	<i>horvaadi keel (Burgenlandis), roma keel (Burgenlandis), slovaki keel (Viinis), sloveeni keel (Kärntenis ja Steiermargis), tšehhi keel (Viinis) ja ungari keel (Burgenlandis ja Viinis)</i>
Bosnia ja Hertsegoviina	<i>albaania, itaalia keel, juutide keeled (jidiš ja ladiino), makedoonia, montenegro, poola, ROMA, russiini, saksa, serbia-horvaadi, slovaki, sloveeni, tšehhi, türgi, ukraina ja ungari keel</i>
Bulgaaria	ARMEENIA, HEEBREA, ROMA JA TÜRGI KEEL
Eesti	UUES KEELESEADUSES (2011) PEETAKSE TÄHTSAKS KAITSTA KÕIKI EESTI PIIRKONDLIKE KEELI
Hispaania	<i>araabia, araani (oksitaani), aragoni, astuuria (bable), baski, berberi keeled, galeegi, kalo (caló), katalaani, portugali, roma ja valentsia keel</i>
Holland	<i>alamsaksa, limburgi ja roma keel ning jidiš – kaitstud ja tunnustatud; friisi keel – soodustatud</i>
Itaalia	ALBAANIA, FRANKOPROVANSI, FRIUULI, HORVAADI, KATALAANI, KREEKA, LADIINI, OKSITAANI, PRANTSUSE, SAKSA, SARDI JA SLOVEENI KEEL
Kreeka	soodustatakse, aga keeli ei ole nimetatud
Leedu	HEEBREA, POOLA, VALGEVENE JA VENE KEEL
Poola	<i>armeenia, heebrea, karaiimi, kašuubi, leedu, lemko, roma, saksa, slovaki, tatari, tšehhi, ukraina, valgevene ja vene keel ning jidiš</i>
Portugal	MIRANDA KEEL
Prantsusmaa	BASKI, BRETOONI, KATALAANI, KORSIKA KEEL, SAKSA MURDED ALSACE'1 JA MOSELLE'1 PIIRKONNAS (ELSASSI JA LOTRINGI MURRE), LÄÄNEFLAAMI JA FRANKOPROVANSI KEEL, LANGUES D'OÏL (PÕHJAPOOLED KEELED: FRANCHE-COMTÉ, VALLOONI, CHAMPAGNE'1, PIKARDI, NORMANDIA, GALLO, POITOU-SAINTONGE'1, LORRAINE'1 JA BURGUNDIA MURRE), OKSITAANI KEEL (LÕUNAPOOLED KEELED: GASCOGNE'1, LANGUEDOCI, PROVENCE'1, AUVERGNE'1, LIMOUSINI JA VIVARAIS'-ALPI MURRE), LIGUURI KEEL (ALPES-MARITIMESIS ROYA ORUS JA KORSIKAL BONIFACIOS) LISAKS ÜLEMERETERRITOORIUMIDE 41 KEELT, MIS ON KANTUD AMETLIKU PRANTSUSMAA KEELTE LOETELLU, JA SISSERÄNDAJATE KEELED, MIS EI OLE SEOTUD KONKREETSE TERRITOORIUMIGA: MURDELINE ARAABIA KEEL, LÄÄNEARMEENIA KEEL, BERBERI KEELED, LADIINO KEEL JA ROMA KEEL.
Rumeenia	<i>albaania, armeenia, bulgaaria, horvaadi, itaalia, kreeka, makedoonia, poola, roma, russiini, saksa, serbia, slovaki, tatari, tšehhi, türgi, ungari, ukraina ja vene keel ning jidiš</i>
Šveits	<i>itaalia keel föderaalset tasandil ning Graubündeni ja Ticino kantonis, romanši keel, prantsuse keel Berni kantonis, saksa keel Bosco Gurinis ja Ederswileris ning Fribourgi ja Valais' kantonis ning jidiš, jeniši ja valsi keel</i>
Taani	<i>saksa keel (ESKIMO-ALEUUDI KEELED JA FÄÄRI KEEL ON KAITSTUD OMAVALITSUSALASTE SEADUSTEGA)</i>
Ukraina	<i>bulgaaria, gagauusi, kreeka, krimmitatari, moldova, poola, rumeenia, saksa, slovaki, ungari, valgevene ja vene keel ning jidiš</i>
Ungari	<i>armeenia, bulgaaria, horvaadi, kreeka, poola, romani/bojaši, rumeenia, russiini, saksa, serbia, slovaki, sloveeni ja ukraina keel</i>
Ühendkuningriik	<i>korni keel Inglismaal, iiri keel ja Ulsteri šoti keel Põhja-Iirimaal, gaeli ja šoti keel Šotimaal ning kõmri keel Walesis</i>

Keelte tunnustamine ja/või kaitsmine Euroopa regionaal- või vähemuskeelte harta alusel ei pruugi tähendada keelte soodustamist haridussüsteemis. Tabelist 3 on näha, milliseid keeli pakutakse iga riigi haridussüsteemis (ametlike riiklike dokumentide või harta alusel).

Tabel 3. Haridussüsteemis ametlikult pakutavad piirkondlikud vähemuskeeled 18 riigis

TRÜKITÄHTEDEGA – MAINITUD AINULT RIIKLIKES AMETLIKES DOKUMENTIDES.

Kaldkirjas – mainitud nii riiklikes ametlikes dokumentides kui ka hartas.

Riik	Riigi haridussüsteemis ametlikult õpetatavad piirkondlikud vähemuskeeled	Kokku
Austria	<i>Burgenlandis horvaadi, roma ja ungari keel, Kärntenis sloveeni keel</i>	4
Bosnia ja Hertsegoviina	<i>albaania, itaalia, juutide keeled (jidiš ja ladiino), makedoonia, montenegro, poola, roma, rumeenia, russiini, saksa, slovaki, sloveeni, tšehhi, türgi, ukraina ja ungari keel</i>	17
Bulgaaria	ARMEENIA, HEEBREA, ROMA JA TÜRGI KEEL	4
Eesti	VÖRU KEEL	1
Hispaania	<i>araani (oksitaani), baski, galeegi, katalaani ja valentsia keel</i>	4
Holland	<i>friisi keel ainult Friisimaal</i>	1
Itaalia	ALBAANIA, FRANKOPROVANSI, FRIUULI, HORVAADI, KATALAANI, KREEKA, LADIINI, OKSITAANI, PRANTSUSE, SAKSA, SARDI JA SLOVEENI KEEL	12
Kreeka	–	–
Leedu	HEEBREA, POOLA, VALGEVENE JA VENE KEEL	4
Poola	<i>armeenia, heebrea, karaiimi, kašuubi, leedu, lemko, roma, saksa, slovaki, tatari, tšehhi, ukraina, valgevene ja vene keel ning jidiš</i>	15
Portugal	MIRANDA KEEL Miranda do Douro omavalitsuses	1
Prantsusmaa	BRETOONI, BASKI KEEL, GALLO MURRE, KATALAANI, KORSIKA KEEL, KREOLKEELED, OKSITAANI KEEL, PRANTSUSE VIIPEKEEL NING ALSACE'1 JA MOSELLE'1 PIIRKONDLIKUD KEELED	10 + 5
Rumeenia	<i>bulgaaria, horvaadi, itaalia, kreeka, poola, roma, saksa, serbia, slovaki, tatari, tšehhi, türgi, ukraina, ungari ja vene keel</i>	15
Šveits	<i>itaalia ja romanši keel</i>	2
Taani	<i>saksa</i>	1
Ukraina	<i>bulgaaria, gagauusi, kreeka, krimmitatari, moldova, poola, rumeenia, saksa, slovaki, ungari, valgevene ja vene keel ning jidiš</i>	13
Ungari	<i>horvaadi, ROMANI/BOJAŠI, rumeenia, saksa, serbia, slovaki ja sloveeni keel</i>	8
Ühendkuningriik	<i>gaeli, iiri, korni ja kõmri keel</i>	4

Nagu tabelist 3 näha, on haridussüsteemides ametlikult pakutavate keelte hulk väga erinev. Piirkondlike vähemuskeelte ametlik pakkumine on kõige suurem Kagu- ja Kesk-Euroopas. Lääne-Euroopas on selgeimad erandid Itaalia ja Prantsusmaa. Termineid „regionaalkeel” ehk „piirkondlik keel” ehk „vähemuskeel” ei ole Euroopa regionaal- või vähemuskeelte harta lahti seletatud, kuid sisserändajate keeled on sellest sõnaselgelt välja jäetud (Extra and Gorter 2008: 31). Lääne-Euroopa riikides on sisserändajate keeled sageli silmatorkavamad kui piirkondlikud vähemuskeeled, aga neid tunnustatakse, kaitstakse ja/või soodustatakse vähem. Kreeka on uuringus osalenud riikidest/piirkondadest ainus, kus ametlikult ei tunnustata ega õpetata ühtegi konkreetset piirkondlikku vähemuskeelt, kuigi Traakia põhikooli I ja II astmes õpetatakse tegelikult türgi keelt rääkivatele lastele türgi keelt. Mitte kõiki ametlikes dokumentides mainitud keeli ei pruugita koolides päriselt pakkuda. Andmete kogumise perioodil tegelikult õpetatud keelte kohta leiame teavet (mis põhineb uurijate aruannetel) punktides 2.3–2.5.

Nii Euroopas kui ka mujal on mitmekultuurilise ühiskonna elanikkonnarühmade määratlemiseks kasutatavad andmebaasid väga erinevad. Neis olevad andmed võivad olla kogutud väga mitmesuguste, ühe või mitme keele kohta käivate küsimuste alusel. Euroopas eristab Poulain (2008) üleriigilisi rahvaloendusi, haldusregistreid ja statistilisi uuringuid. Rahvaloendused toimuvad kindlate intervallide tagant (tavaliselt iga viie või kümne aasta tagant) ja nende tulemusena koostatakse üleriigilised andmebaasid. Haldusregistrid koostatakse nii omavalitsuse kui ka riigi tasandil ning neid ajakohastatakse igal aastal või isegi iga kuu (nt Hollandis). Statistilised uuringud ainult teatud elanikkonnarühmade seas toimuvad samuti kindla intervalli tagant. Neid andmekogumisviise võidakse kasutada ka kahekesi või kolmekesi koos. Tabelis 4 on ülevaade 24 uuringus osalenud riigi/piirkonna poliitika ja tavade kohta.

Tabel 4. 24 riigi/piirkonna ametlikud andmekogumissüsteemid riigikeelte, piirkondlike vähemuskeelte ja sisserändajate keelte kohta

Riik/piirkond	Riikide/piirkondade ametlikud andmekogumissüsteemid riigikeelte, piirkondlike vähemuskeelte ja sisserändajate keelte kohta
Austria	–
Baskimaa	rahvaloenduste ja statistiliste uuringute andmed riigi- ja piirkondlike vähemuskeelte kohta
Bosnia ja Hertsegoviina	–
Bulgaaria	rahvaloenduste andmed riigi-, piirkondlike vähemuskeelte ja sisserändajate keelte kohta
Eesti	rahvaloenduste andmed riigi-, piirkondlike vähemuskeelte ja sisserändajate keelte kohta
Friisimaa	statistiliste uuringute andmed riigi- ja piirkondlike vähemuskeelte kohta
Hispaania	rahvaloenduste andmed ja statistiliste uuringute andmed riigi-, piirkondlike vähemuskeelte ja sisserändajate keelte kohta
Holland	–
Inglismaa	omavalitsusregistrite, rahvaloenduste ja statistiliste uuringute andmed riigi-, piirkondlike vähemuskeelte ja sisserändajate keelte kohta
Itaalia	statistiliste uuringute andmed riigi- ja piirkondlike vähemuskeelte kohta
Kataloonia	omavalitsusregistrite, rahvaloenduste ja statistiliste uuringute andmed riigi- ja piirkondlike vähemuskeelte kohta
Kreeka	–
Leedu	rahvaloenduste andmed riigi-, piirkondlike vähemuskeelte ja sisserändajate keelte kohta
Poola	rahvaloenduste andmed riigi-, piirkondlike vähemuskeelte ja sisserändajate keelte kohta
Portugal	rahvaloenduste andmed ainult riigikeele kohta
Prantsusmaa	rahvaloenduste ja statistiliste uuringute andmed riigi-, piirkondlike vähemuskeelte ja sisserändajate keelte kohta
Põhja-lirimaa	rahvaloenduste andmed riigi-, piirkondlike vähemuskeelte ja sisserändajate keelte kohta
Rumeenia	rahvaloenduste andmed riigi-, piirkondlike vähemuskeelte ja sisserändajate keelte kohta
Šotimaa	rahvaloenduste andmed riigi-, piirkondlike vähemuskeelte ja sisserändajate keelte kohta
Šveits	omavalitsusregistrite andmed ja statistiliste uuringute andmed riigi-, piirkondlike vähemuskeelte ja sisserändajate keelte kohta
Taani	–
Ukraina	rahvaloenduste ja statistiliste uuringute andmed riigi- ja piirkondlike vähemuskeelte kohta
Ungari	rahvaloenduste andmed riigi- ja piirkondlike vähemuskeelte kohta
Wales	rahvaloenduste ja statistiliste uuringute andmed riigi-, piirkondlike vähemuskeelte ja sisserändajate keelte kohta

Tabelist 4 on näha, et enamik riike/piirkondi tunneb keeleandmete kogumise süsteeme ning suurem osa neist kogub andmeid kolme keelekategoria kohta: riigikeel(ed), piirkondlik(ud) vähemuskeel(ed) ja sisserändajate keeled. Keeleandmete kogumise Austria, süsteemi ei ole 24 riigist/piirkonnast ainult viies. Need on Bosnia ja Hertsegoviina (vaatamata sellele, et sealses haridussüsteemis on palju piirkondlikke vähemuskeeli, nagu näha tabelist 2), Holland, Kreeka ja Taani. Portugalis kogutakse andmeid ainult riigikeele kohta.

Tabelis 5 on peamised keeleküsimused, mida suurtes või üleriigilistes elanikkonnauuringutes esitati. Küsimused on väga erinevad. Extra (2010) on käsitlenud põhjalikumalt üleriigilistes või suurtes uuringutes emakeele, põhikeele ja koduse keele kohta esitatud küsimuste valiidust. Rahvusvaheliste (eelkõige Ameerika Ühendriikide, Austraalia ja Kanada ingliskeelses keskkonnas saadud) kogemuste alusel väidab ta, et emakeeleküsimuse empiiriline valiidus on kõige väiksem ja koduse keele oma kõige suurem. Euroopa paistab sellega

nõustuvat, sest enam kui pooled uuritud riikidest/piirkondadest esitasid küsimuse koduse keele kohta. Šveitsis esitatud keeleküsimused on kõige silmatorkavamad, eelkõige esimene neist: „Millises keeles te mõtlete ehk millist keelt kõige paremini oskate?” Märkida tuleb ka seda, et lisaküsimusi keeleoskuse kohta esitati ainult 11 riigis/piirkonnas 24st ning need küsimused nõudsid kas jah- või ei-vastust („Kas te oskate...?”) või olid kaalutud valikvastustega („Kui hästi te oskate...?”).

Kokkuvõtteks võib öelda, et ametlike andmebaaside ja andmekogumissüsteemide olemasolu Euroopa riikides/piirkondades erineb väga palju. Euroopa tasandilt vaadates on selles valdkonnas veel arenguruumi. Tarvis on suuremat teabevahetust, et paraneks teadlikkus mitmekeelsusest, oleks tõendatud andmeid keelekorralduse ja keeleõppe jaoks ning saaks korraldada Euroopa võrdleva uuringu.

Tabel 5. Keeleküsimused 24 riigi/piirkonna ametlikes andmekogumissüsteemides

Riik/piirkond	Peamised keeleküsimused	Küsimused keele (X) oskuse kohta (rääkimine, mõistmine, lugemine, kirjutamine)
Austria	kodune keel	–
Baskimaa	kodune keel, põhikeel ja emakeel	Kas te oskate X? Kui hästi te oskate X?
Bosnia ja Hertsegoviina	–	–
Bulgaaria	emakeel	–
Eesti	emakeel	Kui hästi te oskate X?
Friisimaa	kodune keel	Kas te oskate X? Kui hästi te oskate X?
Hispaania	kodune keel	Kas te oskate X? Kui hästi te oskate X?
Holland	–	–
Inglismaa	kodune keel ja põhikeel	Kas te oskate X? Kui hästi te oskate X?
Itaalia	kodune keel	–
Kataloonia	kodune keel, põhikeel ja emakeel	Kas te oskate X? Kui hästi te oskate X?
Kreeka	–	–
Leedu	emakeel	–
Poola	kodune keel	–
Portugal	emakeel	–
Prantsusmaa	kodune keel	Kas te oskate X?
Põhja-Iirimaa	põhikeel	Kas te oskate X? Kui hästi te oskate X?
Rumeenia	emakeel	–
Šotimaa	kodune keel ja põhikeel	Kas te oskate X?
Šveits	keel, milles mõeldakse ehk millist osatakse kõige paremini, kodune keel ja kooli- või töökeel	–
Taani	–	–
Ukraina	emakeel	–
Ungari	kodune keel ja emakeel	Kas te oskate X?
Wales	kodune keel ja põhikeel	Kas te oskate X? Kui hästi te oskate X?

2.2. Keeled koolieelsetes lasteasutustes

Paljudes ELi ja Euroopa Nõukogu dokumentides, mida mainiti punktis 1.1, rõhutatakse varajase keeleõppe tähtsust. Seetõttu kaasasime uuringusse ka koolieelsetes lasteasutustes kasutatavate keelte osa. *Euroopa Liidu Nõukogu 1997. aasta resolutsioonis propageeritakse Euroopa keelte varajast õpetamist ning tema 2002. ja 2008. aasta järeldustes toonitatakse jätkuvalt mitmekeelsuse varajast edendamist. Euroopa Komisjoni rohelises raamatus rände ja liikuvuse kohta (2009) tuuakse esile, kui tähtis on, et sisserändajate lapsed õpiks vastuvõtjariigi riigikeele võimalikult vara selgeks, kuid hoiaksid alles ka oma vanemate keele ja päritolumaa kultuuri. Euroopa Nõukogu soovib ka sisserändajate lastega seoses selgesti, et liikmesriigid peaksid nende lõimumise soodustamiseks andma neile piisavad riigikeeleoskused juba enne kooli (ministrite komitee ja parlamentaarse assamblee 2008. aasta soovitus).*

Paljukeelse ja kultuuridevahelise hariduse õppekava arendamise ja rakendamise suunises „*Guide for the development and implementation of curricula for plurilingual and intercultural education*” (Beacco jt 2010: 45) on suurepärase kokkuvõtte sellest, mida on vaja teha:

Avastamise ja ühiskonnaliikmeks kujunemise kohana on koolieelsed lasteasutused paljukeelse ja kultuuridevahelise hariduse põhialus, eelkõige ebasoodsas olukorras olevate ja sisserändajate laste jaoks, kelle kodune keelekasutus võib olla vastuolus koolides eelistatava normiga. Arvestades seda ja ka asjaolu, et jutt on õigusest kvaliteetsele keeleõppele ja üldharidusele, on esimene nõue, et selline väga väikeste laste õpetamine peab olema tagatud optimaalsetes tingimustes kõikide asjaomaste rühmade jaoks – nii alalistest elanikest kohalikele kui ka hiljuti saabunud sisserändajate lastele.

Piirkondlike vähemuskeeltega seoses on Euroopa regionaal- või vähemuskeelte hartas (1992) mainitud sellistes keeltes antava alushariduse tähtsust ning öeldud, et osalisriigid peavad tegema koolieelse hariduse asjaomastes piirkondlikes vähemuskeeltes kättesaadavaks vähemalt nende perede lastele, kes seda soovivad (III osa artikli 8 „Haridus” lõige 1).

Kõige hilisem dokument varajase keeleõppe kohta on Euroopa Komisjoni 2011. aasta poliitikakäsiraamat koolieelse keeleõppe kohta (Language Learning at pre-primary level: making it efficient and sustainable). Selles 28liikmelise eksperdirühma koostatud käsiraamatus tuuakse esile varajase keeleõppe tugevad ja nõrgad küljed igas riigis ning kirjeldatakse näiteid heast tavast. Käesolevas punktis antakse ülevaade varajasest keeleõppest uuringus osalenud riikide/piirkondade koolieelsetes lasteasutustes. Tuleb ka mainida, et mitte kõigis neis riikides/piirkondades ei pakuta riiklikku alusharidust. Püüame oma analüüsis tõsta esile need riigid/piirkonnad, kelle tegevus on ELi soovitud kõige rohkem kooskõlas, et parandada teadlikkust ja luua teadmistevahetuse võimalusi. Toome välja ka probleemid, mis koolieelse keeleõppe uurimisel esile tulid.

Riigikeele abiõpe koolieelsetes lasteasutustes

Küsisime uurijatelt, kui palju pakutakse riigikeele abiõpet koolieelsetes lasteasutustes, keskendudes:

- riigikeele abiõppe sihtrühmadele,
- abiõppe kestusele aastates,
- abiõppe päevade arvule nädalas,
- õpperühma vähimale suurusele,
- rahastamisallikatele.

15 riigis/piirkonnas 24st saab koolieelsetes lasteasutustes riigikeele *abiõpet*. Need riigid/piirkonnad on Austria, Baskimaa, Bulgaaria, Friisimaa, Hispaania, Holland, Inglismaa, Leedu, Põhjalirimaa, Rumeenia, Šotimaa, Šveits, Taani, Ukraina ja Wales. Nende riikide/piirkondade tulemused on esitatud tabelis 6.

Tabel 6. Riigikeele abiõpe 15 riigi/piirkonna (R/P) koolieelsetes lasteasutustes

Kriteerium	Vastused	R/P arv	Vastused	R/P arv	Vastused	R/P arv
Sihtrühmad	kõik	14	ainult sisserändajate lapsed	1		
Abiõppe kestus	2 või enam aastat	11	5	alla 1 aasta	0	
Õppe-päevade arv nädalas	üle 1 päeva	3	0,5 päeva kuni 1 päev	10	alla 0,5 päeva	2
Rühma vähim suurus	määratlemata	13	5–10	2	üle 10	0
Riiklik rahastamine	täielik	14	osaline	1		

14 riigis/piirkonnas 15st võimaldatakse koolieelsetes lasteasutustes riigikeele abiõpet kõikidele lastele, aga Šveitsis pakutakse seda ainult sisseandajate lastele. Kolm riiki/piirkonda, kus kulutatakse riigikeele abiõppele nädalas kõige rohkem aega, on Friisimaa, Holland ja Ukraina. Kümnes uuritud riigis/piirkonnas võib abiõpe kesta kaks või enam aastat, aga viies – Bulgaarias, Hollandis, Šotimaal, Šveitsis ja Taanis – üks aasta. 14 riigis/piirkonnas tagab selle õppe riik, Šveitsis katavad osa kuludest lastevanemad.

Võõrkeeleõpe koolieelsetes lasteasutustes

Seoses võõrkeeleõppega koolieelsetes lasteasutustes küsisime uurijatelt:

- milliseid keeli õpetatakse,
- kui palju aega nädalas võõrkeeleõppele kulutatakse,
- mitu aastat õpetatakse,
- missugune on õpperühma vähim suurus,
- millised on rahastamisallikad.

Tuleb mainida, et uuringus ei vaadeldud võõrkeeleõpet erasektoris, kus see võib olla palju laialdasem. Uuringu andmetel õpetatakse seitsmes riigis/piirkonnas 24st riiklikes koolieelsetes lasteasutustes võõrkeeli. Asjaomased tulemused on näha tabelis 7.

Tabel 7. Võõrkeeleõpe seitsme riigi/piirkonna koolieelsetes lasteasutustes

Kriteerium	Vastused	R/P arv	Vastused	R/P arv	Vastused	R/P arv
Sihtrühmad	kõik	7	piiratud	0	toetus puudub	
Kestus	2 või enam aastat	6	1 aasta	0	vähem kui aasta	1
Õppepäevade arv nädalas	üle 1 päeva	1	0,5 päeva kuni 1 päev	6	vähem kui 0.5 päeva	0
Rühma vähim suurus	määratlemata	6	5–10	0	10 ja rohkem	1
Riiklik rahastamine	täielik	2	osaline	3	puudub	2

Seitse riiki/piirkonda, kes selles haridusastmes võõrkeeleõpet pakuvad, on Baskimaa, Bosnia ja Hertsegoviina, Bulgaaria, Eesti, Hispaania, Kataloonia ja Ukraina. Baskimaal õpetatakse võõrkeeli rohkem kui üks päev nädalas ja mujal pool päeva kuni üks päev. Keeled, mida neis riikides/piirkondades õpetatakse, on näha tabelis 8. Bulgaarias on valik kõige suurem, kuigi rahastavad seda õpet vanemad. Kõige rohkem pakutakse inglise, prantsuse ja saksa keele õpet.

Tabel 8. Võõrkeeleõpe seitsme riigi/piirkonna koolieelsetes lasteasutustes

Riik	Pakutavad võõrkeeled
Baskimaa	inglise keel
Bosnia ja Hertsegoviina	inglise, prantsuse ja saksa keel
Bulgaaria	hispaania, inglise, itaalia, prantsuse, saksa ja vene keel
Eesti	inglise, prantsuse, saksa ja vene keel
Hispaania Mardid, Valencia, Sevilla	inglise keel Madridis ja Valencias ning inglise, prantsuse ja saksa keel Andaluusias
Kataloonia	inglise keel
Ukraina	inglise, prantsuse ja saksa keel

Kokkuvõtteks võib öelda, et mõnes riigis on varajase keeleõppe jaoks vaja rohkem arendustegevust ja riiklikku/ institutsioonilist tuge. Euroopa Komisjoni 2011. aasta aruandest ja poliitikakäsiraamatust varajase keeleõppe kohta on näha, et tegelikult tehakse palju rohkem, kui me siin näidata suudame. Seetõttu tuleks põhjalikuma analüüsi jaoks neid dokumente vaadata.

Piirkondlike vähemuskeelte õpe koolieelsetes lasteasutustes

Piirkondlike vähemuskeeltega seoses küsisime uurijatelt samu küsimusi mida võõrkeeltegi puhul ja tulemused on esitatud tabelis 9. Neid keeli õpetatakse uuringu andmetel 17 riigis/piirkonnas.

Tabel 9. Piirkondlike vähemuskeelte õpe 17 riigi/piirkonna koolieelsetes lasteasutustes

Kriteerium	Vastused	R/P arv	Vastused	R/P arv	Vastused	R/P arv
Sihtrühmad	kõik	14	üksnes emakeelena rääkijatele	1	toetus puudub	2
Kestus	≥2 või enam aastat	15	1 aasta	2	alla 1 aasta	0
Õppepäevade arv nädalas	üle 1 päeva	12	0,5 päeva kuni 1 päev	3	alla 0,5 päeva	2
Rühma vähim suurus	määratlemata	13	5–10	2	üle 10	2
Rahastamis-allikad	täielikult riiklik rahastamine	15	osaliselt riiklik rahastamine	2	puudub	0

Nagu tabelist näha, õpetatakse 15 riigis/piirkonnas 17st piirkondlikke vähemuskeeli kauem kui kaks aastat. 13 riigis/piirkonnas pole rühma miinimumsuurus määratletud, aga Põhja-Iirimaa ja Ukrainas peab selleks olema vähemalt kümme last ning Taanis ja Ungaris viis. 15 riigis/piirkonnas rahastab õpinguid riik, kuid Kataloonias ja Inglismaal katavad osa kuludest lastevanemad. Riigid, kus piirkondlike vähemuskeeli koolieelsetes lasteasutustes ei õpetata, on Bosnia ja Hertsegoviina, Bulgaaria, Eesti, Kreeka, Poola, Prantsusmaa ja Šveits.

Tabelis 10 on ülevaade, milliseid keeli 17 riigi/piirkonna riiklikes koolieelsetes lasteasutustes õpetatakse.

Tabel 10. Piirkondlike vähemuskeelte õpe 17 riigi/piirkonna koolieelsetes lasteasutustes

Riik/piirkond	Pakutavad piirkondlikud vähemuskeeled
Austria	Burgenlandi horvaadi, itaalia (Tirolis), slovaki, sloveeni, tšehhi ja ungari keel
Baskimaa	baski keel
Friisimaa	friisi keel
Hispaania (Madrid, Valencia, Sevilla)	valentsia keel Valencias
Holland	friisi keel
Inglismaa	korni keel
Itaalia	albaania, frankoproovansi, friuuli, horvaadi, kreeka, ladiini, oksitaani, prantsuse, saksa, sardi ja sloveeni keel
Kataloonia	katalaani keel kõikjal ja araani (oksitaani) keel Val d'Aranis
Leedu	heebrea, poola, valgevene ja vene keel
Portugal	miranda keel
Põhja-Iirimaa	iiri keel
Rumeenia	bulgaaria, horvaadi, kreeka, poola, saksa, serbia, slovaki, tšehhi, türgi, ungari ja ukraina keel
Šotimaa	gaeli keel
Taani	saksa keel
Ungari	bulgaaria, horvaadi, kreeka, romani/bojaši, rumeenia, rusiini, saksa, serbia, slovaki ja sloveeni keel
Ukraina	krimmitatari, moldova, poola, rumeenia, saksa, ungari ja vene keel
Wales	kõmri keel

Piirkondlike vähemuskeelte õpetamine on uurijate andmetel levinud. Kõige rohkem keeli pakutakse Austrias, Itaalias, Rumeenias ja Ungaris.

Sisserändajate keelte õpe koolieelsetes lasteasutustes

Uuringu andmetest on näha, et sisserändajate keeltes õpetamine koolieelsetes lasteasutustes veel kuigi levinud ei ole. Vaatamata sobivate õpetajate ja õppematerjalide leidmise keerukusele pakutakse sisserändajate keelte abiõpet juba väga varases eas kolmes riigis: Hispaanias, Šveitsis ja Taanis. Zürichi kantonis on neid keeli koguni vähemalt 17. Teistes riikides/piirkondades seda võimalust ei ole. Keeled, mida õpetatakse, on näha tabelis 11.

Tabel 11. Sisserändajate keelte õpe kolme riigi/piirkonna koolieelsetes lasteasutustes

Riik/piirkond	Pakutavad keeled
Hispaania (Madrid, Valencia, Sevilla)	(Maroko) araabia, portugali ja rumeenia keel
(Zürichi kanton)	albaania, araabia, bosnia, bulgaaria, hiina, hispaania (Ladina-Ameerika), horvaadi, itaalia, korea, kreeka, portugali, prantsuse, sloveeni, soome, türgi, ungari ja vene keel
(Genfi kanton)	albaania, araabia, hispaania, itaalia, portugali ja türgi keel
Taani	albaania, araabia, bosnia, islandi, somaali, tamili, türgi, urdu ja pandžabi keel

Sisserändajate laste keelise lõimumise soodustamiseks toimub Šveitsi koolieelsetes lasteasutustes keele abiõpe nende koduses keeles. Hispaanias kehtiva dokumendi „Kodakondsuse ja lõimumise strateegia aastateks 2007–2010” alusel õpetatakse koolieelsetes lasteasutustes mitut sisserändajate keelt, et päritolukeel ja -kultuur püsiks. Taanis kaetakse kõikide selliste programmide kulud riiklikest, piirkondlikest ja kohalikest vahenditest, aga Hispaanias ja Šveitsis maksavad kahepoolsete lepingute alusel päritoluriikidega seotud fondid.

2.3. Keeled põhikooli I ja II astmes

Euroopa Liidu Nõukogu järeldustes (2002) on rõhutatud vajadust võtta meetmeid, mis annaksid õpilastele võimaluse õppida juba varajases eas peale emakeele veel kaht keelt või kui see on asjakohane, siis rohkemgi keeli ning tagaksid võimalikult mitmekesise keeltevaliku. Samuti on seal toonitatud, kui tähtis on hoolt kanda selle eest, et keeleõppeprogrammidega kujundataks positiivset suhtumist teistesse kultuuridesse.

Lõimides neid, kes riigikeelt emakeelena ei räägi, tuleb parandada nende riikliku õppekeele oskusi nii, et sealjuures peetakse lugu ka nende päritoluriigi keelest ja kultuurist. Rõhku pannakse ka õpetajakoolitusele ja õpetajate liikuvusele ning keeleoskuse hindamise standardimisele Euroopa Nõukogu väljatöötatud Euroopa keeleõppe raamdokumendi alusel. Euroopa Liidu Nõukogu järeldustes (2008) korrati samu asjaolusid, samuti tõsteti esile elukestvat õpet ja keeleoskuse ajakohastamist formaalse, informaalset ja mitteformaalse hariduse kaudu. Taas nõuti järeldustes, et pakutavate keelte valik oleks suurem ja õpilaste saavutusi hinnatakse tunnustatud vahendite abil. Rõhutati õpetajakoolituse ja õpetajavahetuse väärtuslikkust ning esmakordselt soovitati õpetada aineid teiste keelte abil (lõimitud aine- ja keeleõpe). Euroopa Liidu Nõukogu järeldustes (2011) toonitati veel kord kvaliteetse keeleõppe, tulemuste hindamise, õpetajakoolituse ja õpetajate liikuvuse, lõimitud aine- ja keeleõppe, keeltevaliku laiendamise ja riigikeele ulatuslikuma õpetamise tähtsust ning vajadust uurida võimalusi, kuidas sisserändajad saaksid hoida ja arendada oma päritolukeelt.

Ka Euroopa Nõukogu toetab jõuliselt keelelist mitmekesisust ja kultuuridevahelist haridust põhikooli I ja II astmes ning pakub selleks konkreetseid tegevuspõhimõtteid ja õppevahendeid. Euroopa regionaal- või vähemuskeelte hartas on öeldud, et tuleb õpetada piirkondlikke vähemuskeeli ja nendes keeltes, kui laste vanemad seda soovivad, aga see ei tohi mõjutada riigikeeleõpet. Euroopa keeleõppe raamdokument on ühine alus võõrkeele õppekavade ja nende juhendite, eksamimaterjali, õpikute jms koostamiseks üle Euroopa. See muudab kursused, õppekavad ja tunnistused läbipaistvamaks ning soodustab rahvusvahelist koostööd nüüdiskeelte alal. Soovitus R 98(6) ärgitatakse liikmesriike võtma kasutusele hariduspoliitika, mis edendaks

laialdast paljukeelsust, ja julgustama võõrkeelte kasutamisele teiste ainetega õpetamisel. Nagu Euroopa Liitki, julgustas Euroopa Nõukogu looma sidemeid teiste riikide haridussüsteemi eri tasandite asutuste ja inimestega. Emakeele rolli kohta koolihariduses rõhutatakse Euroopa Nõukogu soovitus 1740 (2006), et oleks soovitatav ärgitada noori eurooplasi õppima emakeelt (ehk põhikeelt), kui see ei ole riigi ametlik keel. Siiski on igal noorel eurooplasel kohustus õppida selgeks selle riigi ametlik(ud) keel(ed), mille kodanik ta on. Euroopa Nõukogu soovitus 1740 öeldakse veel, et kakskeelne haridus on edu alus ning kaks- ja paljukeelsus on väärtuslikud.

Arvestades laste keelelist mitmekesisust paljudes Euroopa koolides, ei ole neile koduse keele õpetamise võimaluste leidmine lihtne, aga nagu Extra ja Yağmur (2004: 99–105) on märkinud, on see tahtmise korral teostatav. Austraalias Melbourne'is asuva *Victoria keeltekooli* (Victorian School of Languages) laialt tuntud teedrajavad meetodid kujutavad endast suurepäraseid head tava, mida saaks järgida ka Euroopas. Läbimurre lisakeeleõppe *suundi ja pakkumist* arvestades on selle kooli peamine saavutus. Victoria osariigi kõikides põhikoolides ja gümnaasiumides õpetatakse inglise keele kui esimese või teise keele kõrval muid keeli *kõigile* õpilastele (ka neile, kelle esimene keel on inglise keel) ning praegu saab riiklikes ja rahvuskoolides õppida enam kui 60 keelt (olenevalt nõudlusest).

Uuringus esitasime riigi-, võõr-, piirkondlike vähemuskeelte ja sisserändajate keelte kohta küsimusi, mille aluseks olid eelkirjeldatud soovitus ja suunised.

Riigikeele abiõpe põhikooli I ja II astmes

Tabelis 12 on ülevaade riigikeele abiõppe korraldusest põhikooli I ja II astmes. Uurijatelt küsiti:

- kui terviklik ja üksikasjalik on õppekava;
- mil määral pakutakse uustulnukatele keele abiõpet;
- kas uustulnukate keeleoskust hinnatakse kooli astudes;
- kas keeleoskust kontrollitakse korrapäraselt.

Tabel 12. Riigikeele abiõpe 24 riigi/piirkonna põhikooli I ja II astmes

Kriteerium	Vastused	R/P arv	Vastused	R/P arv	Vastused	R/P arv
Õppekava	terviklik ja üksikasjalik	19	üldsõnaline	5	puudub	0
Abi uustulnukatele	igakülgne	22	osaline	0	puudub	2
Keeleoskuse hindamine kooli astudes	kõik	8	ainult sisserändajad	7	puudub	9
Keeleoskuse korrapärane kontroll	riiklik	16	kooli oma	8	puudub	0

Uurijate aruannete kohaselt on 19 riigis/piirkonnas põhikooli I ja II astmes terviklik ja üksikasjalik riigikeele õppekava, viies riigis/piirkonnas on see üldsõnaline. Kõik riigid/piirkonnad peale Itaalia ja Ukraina pakuvad uustulnukatele riigikeele õppimiseks lisatuge. Keeleoskuse hindamine on valdkond, kus on palju meetodeid, mistõttu poliitikakujundajad peaksid selle teemaga veidi rohkem tegelema. Kaheksas riigis/piirkonnas (Austrias, Bulgaarias, Inglismaal, Leedus, Põhja-lirimaal, Šotimaal, Taanis ja Walesis) hinnatakse kooli alguses kõigi laste keeleoskust, seitsmes hinnatakse ainult sisseandajate laste keeleoskust ja üheksas ei hinnata seda kooli astudes üldse. Keeleoskuse korrapärane kontroll on teine valdkond, kus järgitakse erisuguseid põhimõtteid – 16 riigis/piirkonnas korraldatakse riiklikke eksameid, aga kaheksas kooli omi. Kokkuvõtlikult võib öelda, et Bulgaaria, Leedu, Šotimaa ja Taani riigikeele abiõpe oli meie projekti kriteeriumidega kõige rohkem kooskõlas, Itaalias, Poolas ja Ukrainas oli see kooskõla aga kõige väiksem.

Võõrkeeleõpe põhikooli I ja II astmes

Võõrkeeltega seoses küsisime uurijatelt:

- sihtrühmi;
- kohustuslike võõrkeelte arvu;
- õppekava terviklikkust ja üksikasjalikkust;
- lõimitud aine- ja keeleõppe (LAK-õppe) levikut;
- võõrkeeleõppe algusaega;
- toimumisaega (kas koolitundide ajal või pärast tunde);
- rühma vähimat suurust;
- keeleoskuse korrapärast kontrolli;
- nõutavat taset ja kooskõla Euroopa keeleõppe raamdokumentidega;
- riiklikku rahastamist.

23 riigis/piirkonnas 24st (v.a Wales) toimub põhikooli I ja II astmes võõrkeeleõpe ja nende 23 tulemus on esitatud tabelis 13.

Tabel 13. Võõrkeeleõppe korraldus 23 riigi/piirkonna põhikooli I ja II astmes

Kriteerium	Vastused	R/P arv	Vastused	R/P arv	Vastused	R/P arv
Kohustuslike võõrkeelte arv	kaks	2	üks	18	ainult valikained	3
Õppekava	terviklik ja üksikasjalik	20	üldsõnaline	3	suunised puuduvad	0
Õppekeelena (LAK-õpe)	levinud	1	mõnes kohas	13	puudub	9
Sihtrühmad	kõik	23	piiratud	0		
Keeleõppe algus	1. klassis	12	põhikooli II astme alguses	7	põhikooli II astme lõpus	4
Toimumisaeg	koolitundide ajal	21	osaliselt koolitundide ajal	1	väljaspool koolitunde	1
Rühma vähim suurus	määratlemata	21	5–10 õpilast	1	üle 10 õpilase	1
Keeleoskuse korrapärane kontroll	standardne riiklik	10	kooli oma	13	puudub	0
Nõutav tase	Euroopa keeleõppe raam-dokumendi põhjal	7	riiklikud või kooli nõuded	13	määratlemata	3
Riiklik rahastamine	täielik	23	osaline	0	puudub	0

Uuringu tulemusena selgus, et võõrkeelte õpetamine on levinud kõikides uuritud riikides/piirkondades, välja arvatud Walesis. Kahes riigis (Kreekas ja Taanis) on kohustuslikud kaks võõrkeelt, 18 riigis/piirkonnas üks. Inglismaal, Põhja-lirimaa ja Šotimaal on võõrkeeled valikained. Võõrkeelte õppekava on terviklik ja üksikasjalik 20 riigis/piirkonnas, aga Friisimaal, Hollandis ja Itaalias on see üldsõnaline. Hispaania on riikidest/piirkondadest ainus, kus lõimitud aine- ja keeleõpe on laialt levinud. Seda meetodit kasutatakse veel 13 riigis/piirkonnas, aga mitte süsteemselt. 12 riigis/piirkonnas 24st õpetatakse võõrkeeli esimesest klassist alates, põhikooli II astme alguses hakatakse võõrkeeli õpetama seitsmes riigis/piirkonnas ning alles põhikooli II astme viimases

klassis Friisimaal, Hollandis, Šotimaal ja Šveitsis. Keeleoskust kontrollitakse standardmeetoditega kümnes riigis/piirkonnas ja kohalike meetoditega 12 riigis/piirkonnas. Kontroll puudub ainult Austrias. Kuigi paljudes riikides/piirkondades koostatakse õppekava Euroopa keeleõppe raamdokumendi alusel, kasutab seda nõutava keeleoskustaseme süsteemseks ja üksikasjalikuks hindamiseks ainult seitse riiki/piirkonda: Bulgaaria, Eesti, Hispaania, Prantsusmaa, Rumeenia, Šotimaa ja Šveits.

Tabelis 14 on näha võõrkeeled, mida uurijate andmetel põhikooli I ja II astmes kohustusliku või valikainena õpetatakse.

Tabel 14. Võõrkeeleõpe 23 riigi/piirkonna põhikooli I ja II astmes

Riik/piirkond	Võõrkeeled põhikooli I ja II astmes
Austria	horvaadi, inglise, itaalia, prantsuse, slovaki, sloveeni, tšehhi ja ungari keel (üks neist on kohustuslik)
Baskimaa	inglise keel (kohustuslik)
Bosnia ja Hertsegoviina	inglise või saksa keel (kohustuslikud) ning araabia, itaalia ja prantsuse keel (valikained)
Bulgaaria	hispaania, inglise, itaalia, prantsuse ja saksa keel (üks neist on kohustuslik)
Eesti	inglise, prantsuse, saksa ja vene keel (üks neist on kohustuslik, teised valikained)
Friisimaa	inglise keel (kohustuslik) ning hispaania, prantsuse ja saksa keel (valikained)
Hispaania (Madrid, Valencia, Sevilla)	inglise, prantsuse ja saksa keel (üks neist on kohustuslik)
Holland	inglise keel (kohustuslik) ning hispaania, prantsuse ja saksa keel (valikained)
Inglismaa	hispaania, prantsuse ja saksa keel ning väga harva ka hiina, itaalia, jaapani ja urdu keel (valikained)
Itaalia	inglise keel (kohustuslik)
Kataloonia	inglise keel (kohustuslik)
Kreeka	inglise ja prantsuse või saksa keel (kohustuslik)
Leedu	inglise, prantsuse ja saksa keel (üks neist on kohustuslik)
Poola	inglise, prantsuse ja saksa keel (üks neist on kohustuslik)
Portugal	inglise ja prantsuse keel (üks neist on kohustuslik)
Prantsusmaa	inglise keel, saksa keel, palju vähem araabia, hiina, hispaania, itaalia, portugali ja vene keel (üks neist on kohustuslik)
Põhja-lirimaa	hispaania ja prantsuse keel (valikained)
Rumeenia	hispaania, inglise, itaalia, prantsuse, saksa ja vene keel (üks neist on kohustuslik)
Šotimaa	hispaania, hiina, itaalia, prantsuse ja saksa keel (üks neist on kohustuslik)
Šveits	Zürichi kantonis: kohustuslik inglise keel Genfi kantonis: kohustuslik saksa keel Ticino kantonis: kohustuslik prantsuse keel
Taani	inglise ja prantsuse või saksa keel (kohustuslikud) ning hispaania, prantsuse või saksa keel (valikained)
Ukraina	hispaania, inglise, prantsuse ja saksa keel (üks neist on kohustuslik)
Ungari	inglise, itaalia, prantsuse, saksa ja vene keel (üks neist on kohustuslik)

Selgub, et kõige rohkem õpetatakse inglise, prantsuse ja saksa keelt. Sageli on üks neist kõigi laste jaoks kohustuslik õppeaine. Itaalia, vene ja hispaania keel on järgmised võõrkeeled, mida õpetatakse kas kohustusliku või valikainena. Mõnes riigis/piirkonnas õpetatakse valikainena ka araabia, hiina ja jaapani keelt. Uuringu andmetel põhikooli I ja II astmes pakutavate keelte valik on hea märk Euroopa mitmekeelsusest, kuigi siin esitatud pilti tuleks kõrvutada Eurydice 2008. aasta andmetega (http://eacea.ec.europa.eu/about/eurydice/documents/KDL2008_EN.pdf), kust on näha inglise keele üha suuremat domineerimist põhikooli I ja II astme keeleõppes. Tulemusliku keeleõppe soodustamiseks on vaja üksikasjalikku keeleõppeprogrammi ja kindlaid tulemusnõudeid. Euroopa keeleõppe raamdokumendist on saanud selleks standardne abivahend. Selles iseloomustatakse näitlike kirjelduskriteeriumidega põhjalikult a) suhtlemiseks vajalikku pädevust, b) asjaomast keeleoskust ja osaoskusi ning c) suhtlusolukordi ja -valdkondi. Uuritud riigist/piirkonnast seitse väidab kasutatavat võõrkeeleõppes üheselt Euroopa keeleõppe raamdokumendi, suurem osa riikidest aga võib kasutada selle põhimõtteid ja meetodeid oma riiklike normide kehtestamiseks. Nende seitsme riigi/piirkonna õpitulemuste nõuded on näha tabelis 15. Nagu eeldada võibki, on selles vanuserühmas eesmärgiks tase A1/A2.

Tabel 15. Seitsme riigi/piirkonna põhikooli I ja II astme võõrkeeleõppe tulemusnõuded Euroopa keeleõppe raamdokumendi põhjal

Riik/piirkond	Põhikooli II astme lõpuks nõutav võõrkeeleoskuse tase
Bulgaaria	A1–A2
Eesti	A1–A2
Hispaania	A2, Valencias määratlemata
Prantsusmaa	A1
Rumeenia	A1
Šotimaa	A1
Šveits	Zürichi kantonis: A2.1 – suuline ja kirjalik teksti vastuvõtt ning suuline tekstiloome; A1.2 – kirjutamisoskus

Piirkondlike vähemuskeelte õpe põhikooli I ja II astmes

Sarnaselt võõrkeeleõppe jaoks kasutatud metoodikaga esitasime uurijatele küsimusi nende riigis/piirkonnas pakutavate piirkondlike vähemuskeelte kohta. Täpsemalt uurisime:

- sihtrühmi;
- õppekava terviklikkust ja üksikasjalikkust;
- lõimitud aine- ja keeleõppe levikut;
- piirkondlike vähemuskeelte õppe algusaega;
- toimumisaega (kas koolitundide ajal või pärast tunde);
- rühma vähimat suurust;
- keeleoskuse korrapärase kontrolli;
- asjaolu, kas on selgelt sätestatud, millisel tasemel piirkondlike vähemuskeelte oskus tuleb põhikooli II astme lõpuks saavutada;
- riiklikku rahastamist.

Piirkondlike vähemuskeeli õpetatakse 24 uuritud riigist/piirkonnast 22s (ei õpetata ainult Eestis ja Taanis). Nende 22 riigi/piirkonna tulemused on tabelis 16.

Tabel 16. Piirkondlike vähemuskeelte õppe korraldus 22 riigi/piirkonna põhikooli I ja II astmes

Kriteerium	Vastused	R/P arv	Vastused	R/P arv	Vastused	R/P arv
Sihtrühmad	kõik	20	üksnes emakeelena rääkijatele	2	puudub	0
Õppekava	terviklik ja üksikasjalik	16	üldsõnaline	5	suunised puuduvad	1
Õppekeelena (LAK-õpe)	levinud	12	mõnes kohas	6	puudub	4
Keeleõppe algus	1. klassis	19	põhikooli II astme alguses	3	põhikooli II astme lõpus	0
Toimumisaeg	koolitundide ajal	17	osaliselt koolitundide ajal	4	väljaspool koolitunde	1
Rühma vähim suurus	määratlemata	16	5–10 õpilast	3	üle 10 õpilase	3
Keeleoskuse korrapärane kontroll	standardne riiklik	8	kooli oma	11	puudub	3
Nõutav tase	riiklikud või piirkondlikud nõuded	14	kooli nõuded	3	määratlemata	5
Riiklik rahastamine	täielik	21	osaline	1	puudub	0

Kõik õpilased võivad võtta piirkondlike vähemuskeelte tunde ja õppida nendes keeltes teisi aineid 20 riigis/piirkonnas, aga Bulgaarias ja Kreekas on need võimalused mõeldud vaid neid keeli emakeelena kõnelevatele lastele. Õppekava suunised on olemas kõikides riikides/piirkondades, välja arvatud Austrias. Lõimitud aine- ja keeleõpe on piirkondlike vähemuskeelte puhul palju levinum kui võõrkeelte puhul – 12 riigis/piirkonnas on see tavaline ja kuues kasutatakse seda mõnes kohas. 19 riigis/piirkonnas 22st, kus piirkondlike vähemuskeeli õpetatakse, alustatakse sellega juba põhikooli alguses; ainult Poolas, Prantsusmaal ja Šveitsis algab nende õpetamine põhikooli II astme alguses. 16 riigis/piirkonnas rühma suuruse kohta nõudeid kehtestatud ei ole, Inglismaal, Poolas ja Ungaris peab olema vähemalt viieliikmeline rühm ning Austrias, Bulgaarias ja Põhja-lirimaal kümneliikmeline. Keeleoskuse korrapäraseks kontrolliks kasutab 18 riiki/piirkonda eakohaseid standardmeetodeid või kooli valitud meetodeid; Friisimaa, Holland ja Itaalia regulaarselt keeleoskust ei kontrolli. Nõutav tase on riiklike/piirkondlike normidega seotud 14 riigis/piirkonnas ning kolmes on normid kehtestanud koolid ise. Viies riigis/piirkonnas – Austrias, Bosnias ja Hertsegoviinas, Itaalias, Kreekas ja Põhja-lirimaal – selgelt sõnastatud nõudeid ei ole.

Tabelist 17 on näha, milliseid piirkondlike vähemuskeeli uurijate andmetel eri riikides/piirkondades tegelikult õpetatakse.

Tabel 17. Piirkondlike vähemuskeelte õpe 22 riigi/piirkonna põhikooli I ja II astmes

Riik/piirkond	Põhikooli I ja II astmes pakutavad piirkondlikud vähemuskeeled
Austria	Burgenlandi horvaadi, roma, slovaki, sloveeni, tšehhi ja ungari keel
Baskimaa	baski keel
Bosnia ja Hertsegoviina	teised riigikeeled: bosnia, serbia ja horvaadi keel
Bulgaaria	armeenia, heebrea, roma ja türgi keel
Friisimaa	friisi keel
Hispaania	valentsia keel Valencias
Holland	friisi keel
Inglismaa	Cornwallis
Itaalia	albaania, frankoproovansi, friuuli, horvaadi, katalaani, kreeka, ladiini, oksitaani, prantsuse, saksa, sardi ja sloveeni keel
Kataloonia	katalaani keel kõikjal ja araani (oksiteeni) keel Val d'Aranis
Kreeka	türgi keel
Leedu	heebrea, poola, valgevene ja vene keel
Poola	kašuubi keel
Portugal	miranda keel
Prantsusmaa	baski, bretooni, katalaani, korsika ja oksitaani keel Prantsusmaa ülemereterritooriumidel TAHITI KEEL JA MELANEESIA KEELED (ADJIE, DREHU, NENGONE JA PAITŠI KEEL)
Põhja-lirimaa	iiri keel
Rumeenia	bulgaaria, horvaadi, itaalia, poola, lipovanivene, roma, saksa, serbia, slovaki, türgi, ukraina ja ungari keel
Šotimaa	gaeli keel
Šveits	teised riigikeeled: itaalia, prantsuse ja saksa keel
Ukraina	bulgaaria, gagauusi, kreeka, krimmitatari, moldova, poola, rumeenia, saksa, slovaki, ungari, valgevene ja vene keel ning jidiš
Ungari	bulgaaria, horvaadi, kreeka, poola, romani/bojaši, rumeenia, russiini, saksa, serbia, slovaki ja sloveeni keel
Wales	kõmri keel

Mitmes riigis/piirkonnas õpetatakse arvukalt piirkondlikke vähemuskeeli – Austrias, Bulgaarias, Itaalias, Leedus, Rumeenias, Ukrainas ja Ungaris pakutakse nelja või enamast sellist keelt kas eraldi õppeainena või (enamasti) õppekeelena.

Sisserändajate keelte õpe põhikooli I ja II astmes

Sisserändajate keelte kohta küsisime uurijatelt samasuguseid küsimusi nagu piirkondlike vähemuskeelte ja võõrkeelte kohta. Sisserändajate keelte õhtrat pakkumist põhikooli I ja II astmes kinnitab ainult viis riiki. Need on Austria, Hispaania, Prantsusmaa, Šveits (Zürichi kantonis) ja Taani. Nende viie tulemused on tabelis 18.

Tabel 18. Sisserändajate keelte õppe korraldus viie riigi põhikooli I ja II astmes

Kriteerium	Vastused	Riikide arv	Vastused	Riikide arv	Vastused	Riikide arv
Sihtrühmad	kõik	2	üksnes emakeelena rääkijatele	3	toetus puudub	0
Õppekava terviklikkus ja üksikasjalikkus	terviklik ja üksikasjalik	2	üldsõnaline	3	suunised puuduvad	0
Õppekeelena (LAK)	levinud	1	mõnes kohas	3	puudub	1
Keeleõppe algus	1. klassis	2	põhikooli II astme alguses	1	põhikooli II astme lõpus	2
Toimumisaeg	koolitundide ajal	0	osaliselt koolitundide ajal	2	väljaspool koolitunde	3
Rühma vähim suurus	määratlemata	2	5–10 õpilast	1	üle 10 õpilase	2
Keeleoskuse korrapärane kontroll	riiklik	0	kooli oma	5	puudub	0
Nõutav tase	riiklikud/piirkondlikud nõuded	0	kooli nõuded	0	määratlemata	5
Riiklik rahastamine	täielik	2	osaline	3	puudub	0

Prantsusmaal ja Šveitsis võivad sisserändajate keelte tundides käia kõik õpilased, aga Austrias, Hispaanias ja Taanis ainult neid keeli emakeelena kõnelevad lapsed. Prantsusmaal ja Šveitsis rühma vähima suuruse nõuet ei ole, ent Hispaanias tuleb õppetöö alustamiseks saada kokku enam kui viis õpilast ning Austrias ja Taanis kümme. Õppekava on terviklik ja üksikasjalik Austrias ja Taanis, mujal on see üldsõnaline. Hispaanias on sisserändajate keeltes õpetamine tavaline, aga Austrias, Prantsusmaal ja Taanis on see vähem levinud ning Šveitsis õpetatakse neid keeli ainult omaette õppeainena. Hispaanias ja Šveitsis õpetatakse neid osaliselt koolitundide ajal, teistes riikides õppekavavälise ainetena. Sisserändajate keelte tulemusnõudeid ei ole ei riiklikul, piirkondlikul ega kooli tasandil, kuigi keeleoskust hinnatakse kõikides riikides. Sisserändajate keelte tunde rahastab riik Austrias ja Taanis, aga Hispaanias, Prantsusmaal ja Šveitsis katavad kulud peamiselt päritoluriigid.

Sisserändajate keeled, mida eri riikides/piirkondades õpetatakse, on näha tabelis 19.

Tabel 19. Sisserändajate keelte õpe viie riigi põhikooli I ja II astmes

	Põhikooli I ja II astmes õpetatavad sisserändajate keeled
Riik	Sisserändajate keeled põhikooli I ja II astmes
Austria	albaania, bosnia/serbia/horvaadi, poola, türgi ja vene keel
Hispaania (Madrid, Valencia, Sevilla)	Maroko araabia ja portugali keel Madridis ja Valencias
Prantsusmaa	araabia, hiina, hispaania, itaalia, portugali ja vene keel
Šveits	Zürichis: albaania, araabia, bosnia/serbia/horvaadi, bulgaaria, hiina, itaalia, hispaania, korea, kreeka, kurdi, portugali, prantsuse, sloveeni, soome, rootsi, türgi, ungari ja vene keel
	Genfis: albaania, araabia, hispaania, itaalia, portugali, türgi keel
Taani	albaania, araabia, bosnia, iselandi, somaali, tamili, türgi, urdu/punjabi

Põhikooli I ja II astme õpetajate arendamine

Nii Euroopa Liit kui ka Euroopa Nõukogu on pidevalt tähtsustanud pädevate keeleõpetajate töölevõtmist ja arendamist, et toetada õppijate keelelist arengut ja kultuuridevahelisi oskusi. Nad rõhutavad vajadust arendada õpetajate endi keeleoskust, kultuuridevahelist pädevust ja teadlikkust mitme- ja paljukeelsusest. Õpetajate liikuvuse programmid, mille kaudu julgustatakse õpetajaid viibima välismaal, riigis, kus kõneldakse keelt, mida nad õpetavad, on osutunud väärtuslikuks abiks nende eesmärkide saavutamisel (komisjon 2008: 11).

Teemad, mille kohta me uuringus küsimusi esitasime, olid järgmised:

- õpetajate kvalifikatsioon;
- õpetajakoolitus ja õpetajate täiendusõpe;
- võõrkeeleõpetajate liikuvus;
- õpetajate arvu suurendamise meetmed kohtades, kus õpetajatest on puudus.

Tabelis 20 on kõikide riikide/piirkondade tulemused kõigi nelja keelekategoria kohta põhikooli I ja II astmes. Ei tohiks unustada, et mitte kõikide kategooriate keeli ei pakuta igas riigis/piirkonnas. Sellest ka napid tulemused, eelkõige sisserändajate keelte valdkonnas, sest neid pakutakse ainult viies riigis/piirkonnas.

Tabel 20: õpetajate kvalifikatsioon ja õpetajakoolitus alghariduses 24 riigis/regionis

Kriteerium	Vastused	R/P arv				Vastused	R/P arv				Vastused	R/P arv			
		RK	PVK	VK	SRK		RK	PVK	VK	SRK		RK	PVK	VK	SRK
Õpetajate kvalifikatsioon	kvalifitseeritud keeleõpetajad	16	17	14	2	üldkvalifikatsiooniga õpetajad	8	5	9	3	kvalifikatsioonita	0	2	1	19
Õpetajakoolitus	ainekeskne	20	18	17	1	üldine	4	3	4	2	puudub	0	3	3	21
Õpetajate täiendusõpe	ainekeskne	16	14	20	1	üldine	7	7	3	4	puudub	1	3	1	14
Meetmed õpetajate arvu suurendamiseks	struktuursed	3	7	8	0	töölevõtu-kampaaniad ajakirjanduses	1	2	2	0	konkreetsed meetmed puuduvad	20	15	14	24
Õpetajate liikuvus	sisaldub koolituses			1		mitteametlik rahaline toetus			14		puudub			9	

Uuringu tulemused näitasid, et keeleõpetaja kvalifikatsiooniga inimesed võetakse keeli õpetama kahes kolmandikus uuritud riikidest/piirkondadest: 16 riigis/piirkonnas 24st riigikeelt, 17s 22st piirkondlikke vähemuskeeli, 14s 23st võõrkeeli ja kahes viiest sisserändajate keeli õpetama. Lõimitud aine- ja keeleõppes ei ole keeleõpetaja kvalifikatsioon nii oluline (kuigi õpetaja keeleoskuse tase peab olema kõrge), samuti oleks paljudel juhtudel riigikeelse või piirkondlikes vähemuskeeltes toimuva üldõppe jaoks keeleõpetaja kvalifikatsiooniga inimeste kasutamine põhikooli I ja II astmes väga ebatavaline. Kindlasti aga eeldatakse ametlikku kvalifikatsiooni võõrkeeleõpetajatelt. Sellele vaatamata õpetavad Austrias, Friisimaal, Hollandis, Inglismaal, Itaalias, Prantsusmaal, Põhja-Iirimaa, Šotimaal ja Šveitsis võõrkeeli üldkvalifikatsiooniga klassiõpetajad.

Õpetajakoolituse ja õpetajate täiendusõppe programmid (kas konkreetsed või üldised) on tavalised kõikides riikides/piirkondades, kuigi Itaalias ja Põhja-Iirimaaal uuringuandmete kohaselt võõrkeeleõpetajate erialast ettevalmistust ei ole ja Kreekast saadud andmetel puudub seal riigikeele õpetajate täiendusõpe. Ka korni keele kui piirkondliku vähemuskeele õpetajatele Inglismaal ametlikku koolitust ei pakuta. Sisserändajate keelte õpetamiseks pakutakse ainekeskset õpetajakoolitust ja õpetajate täiendusõpet ainult Austrias. Muidugi ei võimaldanud uuring vaadelda õpetajate koolituskavade üksikasju, nii et see on üks teema edasiste uuringute jaoks.

Veel jäi uuringus käsitlemata asjaolu, et piirkondlike vähemuskeelte ja ka sisserändajate keelte õpetajaid võidakse ametlikult nimetada ka emakeeleõpetajateks, kui nad õpetavad vähemuste või sisserändajate koolis, või võõrkeeleõpetajateks, kui nad õpetavad vähemuste või sisserändajate koolis nende keelt neile lastele, kes seda emakeelena ei räägi. Seega võivad nemad olenevalt olukorrast osaleda kas emakeele- või võõrkeeleõpetajatele mõeldud koolituses.

Üks selge arendamist vajav valdkond võõrkeeleõppes on õpetajate liikuvus. Üheksas riigis/piirkonnas 24st ei pakuta uuringu andmetel selles valdkonnas mingit abi, ainult Kataloonia ja Šveits kinnitavad õpetajate süsteemsete liikuvusprogrammide kasutamist. Ülejäänud 14 riiki/piirkonda soosivad liikuvust ja pakuvad rahalist abi, aga saaks teha palju enam, et julgustada keeleõpetajaid viibima rohkem riikides, kus nende õpetatavaid keeli räägitakse, ja järgida rohkem ELi soovitusi, milles rõhutatakse õpetajate liikuvust ja vahetust oluliste meetmetena nende keele- ja kultuuripädevuse parandamiseks.

Huvitav leid on see, et mitmes riigis/piirkonnas tegeldakse aktiivselt keeleõpetajate arvu suurendamisega. Siin võiks teabevahetusest palju kasu olla. Kas asi on selles, et nõudlus suureneb, või hoopis selles, et õpetajate arv väheneb? Baskimaal, Eestis, Šveitsis ja Taanis on võetud erimeetmeid riigikeele õpetajate juurdesaamiseks. Bulgaarias, Friisimaal, Inglismaal, Leedus, Taanis, Ukrainas ja Ungaris on rakendatud abinõusid, et pädevate võõrkeeleõpetajate koolitamine ja juurdesaamine oleks lihtsam. Paljude piirkondlike vähemuskeelte uus esiletõus ja nende edendamine on tõenäoline põhjus, miks Baskimaal, Bosnias ja Hertsegoviinas, Hispaanias, Põhja-Iirimaa, Šotimaal, Taanis ja Ukrainas võetakse erimeetmeid piirkondlike vähemuskeelte õpetajate leidmiseks. Uuringu andmetel aga ei otsita üheski riigis/piirkonnas aktiivselt sisserändajate keelte õpetajaid, ja see on kindlasti üks valdkond, kus on arenguruumi.

2.4. Keeled põhikooli III astmes ja gümnaasiumis

Euroopa Liidu ja Euroopa Nõukogu dokumentides mitmekeelsuse kohta rõhutatakse, et õpilased peaksid põhikooli I ja II astmes omandatud keeleoskust edasi õppides arendama, s.t suurendama põhikooli III astmes ja gümnaasiumis õpitavate keelte arvu ja täiustama nendes suhtlemise võimet, et hiljem kutse- või kõrgharidust omandades või tööle minnes edukam olla.

Euroopa Nõukogu soovitus R 98 (6) kohaselt peaks põhikooli III astmes ja gümnaasiumis toimuva keeleõppe eesmärk olema järgmine:

jätkata tööd soovitud suhtlusoskuse saavutamise nimel, et õpilased saaksid kasutada õpitud keelt igapäevaelus tulemuslikuks suhtlemiseks teiste selle keele valdajatega, luua sotsiaalseid ja isiklikke suhteid ning õppida teiste rahvaste kultuuri ja tavasid mõistma ja neist lugu pidama.

Põhikooli III astmes ja gümnaasiumis tuleks pakkuda üldiselt rohkem keeli ja anda õpilastele võimalus õppida enam kui üht Euroopa või muu maailma keelt. Oskustasemeid tuleb kontrollida Euroopa võrdlusaluste kohaselt ja tunnustada võimaluse korral ka osaoskusi. Lõimitud aine- ja keeleõpet soovitatakse kasutada laialdasemalt. Õpetajate arendamist ja liikuvust ning rahvusvaheliste võrgustike ja riikidevahelise projektikoostöö sisseseadmist peetakse samuti tähtsateks eduteguriteks. Meie pidasime oma uuringu ülesehitamisel silmas paljusid eelnimetatud aspekte (ehkki mitte kõiki).

Eri riikide keeleõpet põhikooli III astmes ja gümnaasiumis on keerulisem võrrelda kui keeleõpet põhikooli I ja II astmes, sest õpilased saavad siis valida juba mõne erikooli, koolisüsteemid on erineva ülesehitusega (vt sõnastikku) ja ka keeleõpe on väga erinevalt korraldatud. Sellele keerukusele vaatamata kogusid meie uurijad andmeid 24 riigi/piirkonna keeleõppe ja õpetajate arendamise korralduse kohta kõikides keelekategoriates.

Riigikeele abiõppe korraldus põhikooli III astmes ja gümnaasiumis

Riigikeele abiõpe on põhikooli III astmes ja gümnaasiumis endiselt vajalik nii uustulnukatele kui ka teistele, kellel on raskusi riigikeele mõistmise ja selles keeles suhtlemisega. Küsisime uurijatelt samu asju mida põhikooli I ja II astme puhul:

- õppekava terviklikkus ja üksikasjalikkus;
- uustulnukatele võimaldatava abi määr;
- keeleoskuse hindamine kooli astudes;
- keeleoskuse korrapärane kontroll.

Tulemused on tabelis 21.

Tabel 21. Riigikeele abiõppe korraldus 24 riigi/piirkonna põhikooli III astmes ja gümnaasiumis

Kriteerium	Vastused	R/P arv	Vastused	R/P arv	Vastused	R/P arv
Õppekava	terviklik ja üksikasjalik	20	üldsõnaline	4	puudub	0
Abi uustulnukatele	enne üldharidust	21	üldhariduse ajal	0	puudub	3
Keeleoscuse hindamine kooli astudes	kõik	9	ainult sisseandajatele	5	puudub	10
Keeleoscuse korrapärane kontroll	riiklik	15	kooli oma	8	puudub	1

Uurijate andmete kohaselt on 20 riigis/piirkonnas terviklik ja üksikasjalik riigikeele õppekava, kuid Friisimaal, Hollandis, Itaalias ja Põhja-Iirimaal on see üldsõnaline. Riigikeele abiõpet üldhariduse astmes või enne seda võimaldatakse uustulnukatele 21 riigis/piirkonnas, aga mitte Itaalias, Taanis ja Ukrainas. See, milline see abiõpe täpsemalt on ja kui palju see mõjutab õppeedukust, jääb tulevaste uuringute teemaks. Nagu kooliminekulgi, hindab põhikooli III astmesse astumisel kõikide laste riigikeele oskust vajadustepõhiselt küllaltki vähe riike/piirkondi. Need on Bosnia ja Hertsegoviina, Inglismaa, Kataloonia, Prantsusmaa, Poola, Portugal, Šotimaa, Ukraina ja Wales. Viies riigis/piirkonnas – Baskimaal, Bulgaarias, Hispaanias, Leedus ja Ungaris – hinnatakse ainult sisseandajate laste keeleoskust. Eksamite laad ning see, kuidas seda teavet ainekava koostamisel ja edasise abi andmisel kasutatakse, on taas tulevaste uuringute teema. Nagu põhikooli I ja II astmes, kontrollitakse ka põhikooli III astmes ja gümnaasiumis korrapäraselt riigikeele oskust 15 riigis/piirkonnas riiklikul tasandil ja kaheksas kohalikul tasandil. Taanis põhikooli III astmes ja gümnaasiumis riigikeeleoscuse korrapärasest kontrolli ei tehta.

Võõrkeeled põhikooli III astmes ja gümnaasiumis

Tabelis 22 on ülevaade võõrkeeleeõppe korraldusest põhikooli III astmes ja gümnaasiumis. Küsisime vastajatelt alljärgneva kohta:

- sihtrühmad;
- õpetatavate keelte arv ja kohustuslikkus;
- õppekava terviklikkus ja üksikasjalikkus;
- lõimitud aine- ja keeleõppe (LAK-õppe) levik;
- toimumisaeg (kas koolitundide ajal või pärast tunde);
- rühma vähim suurus;
- keeleoscuse korrapärane kontroll;
- nõutav tase ja kooskõla Euroopa keeleõppe raamdokumendiga;
- riiklik rahastamine.

Tabel 22. Võõrkeeleeõppe korraldus 24 riigi/piirkonna põhikooli III astmes ja gümnaasiumis

Kriteerium	Vastused	R/P arv	Vastused	R/P arv	Vastused	R/P arv
Põhikooli III astmes kohustuslike võõrkeelte arv	kaks	14	üks	10	puudub	0
Gümnaasiumis kohustuslike võõrkeelte arv	kaks	9	üks	10	puudub	5
Õppekava	terviklik ja üksikasjalik	20	üldsõnaline	4	suunised puuduvad	0
Õppekeelena (LAK-õpe)	levinud	1	piirkonniti	14	puudub	9
Sihtrühmad	kõik	24	piiratud	0	õpet ei ole	0
Toimumisaeg	koolitundide ajal	23	osaliselt koolitundide ajal	1	väljaspool koolitunde	0
Rühma vähim suurus	määratlemata	19	5–10 õpilast	5	üle 10 õpilase	0
Keeleoscuse korrapärane kontroll	standardne riiklik	11	kooli oma	13	puudub	0
Nõutav tase	Euroopa keeleõppe raamdokumendi põhjal	13	riiklikud/kooli nõuded	7	määratlemata	4
Riiklik rahastamine	täielik	24	osaline	0	puudub	0

Tabel 23. Kohustuslike keelte arv 24 riigi/piirkonna põhikooli III astmes ja gümnaasiumis

Kohustuslike keelte arv	Kohustuslikud kaks keelt	Kohustuslik üks keel	Kohustuslikke keeli ei ole
Põhikooli III aste	Austria, Eesti, Friisimaa, Holland, Itaalia, Kreeka, Leedu, Poola, Portugal, Prantsusmaa, Rumeenia, Taani ja Ukraina	Baskimaa, Bosnia ja Hertsegoviina, Bulgaaria, Hispaania, Kataloonia, Inglismaa, Põhja-lirimaa, Šotimaa, Šveits, Ungari ja Wales	
Gümnaasium	Austria, Bulgaaria, Eesti, Prantsusmaa, Ungari, Poola, Portugal, Rumeenia, Šveits	Baskimaa, Bosnia ja Hertsegoviina, Kataloonia, Taani, Friisimaa, Itaalia, Leedu, Holland, Hispaania, Ukraina	Inglismaa, Kreeka, Põhja-lirimaa, Šotimaa, Wales

Põhikooli III astmes on kahe võõrkeele õppimine kohustuslik 14 riigis/piirkonnas, aga gümnaasiumis ainult üheksas. Friisimaal, Hollandis, Itaalias, Leedus, Taanis ja Ukrainas on kohustuslike võõrkeelte arvu vähendatud üheni ning Kreekas pole neid üldse. Šveitsis ja Ungaris aga suurendatakse kohustuslike võõrkeelte arvu ühelt kahele. Riigid, kus kahe keele õppimine on kohustuslik nii põhikooli III astmes kui ka gümnaasiumis, on ainult Austria, Eesti, Poola, Portugal, Prantsusmaa, Rumeenia ja Šveits. Inglismaal, Põhja-lirimaal, Šotimaal ja Walesis on põhikooli III astmes kohustuslik üks võõrkeel, aga gümnaasiumis ei ole seal ühtegi kohustuslikku võõrkeelt (ja selle poolest on nad Kreekaga ainsad). Šotimaal on nii põhikooli III astme kui ka gümnaasiumi õpilastel õigus keelt õppida. Seega ei ole see teoreetiliselt kohustuslik, kuid tegelikult õpib võõrkeelt enamik nende vanuseastmete õpilasi.

Võõrkeelte õppekava on terviklik ja üksikasjalik 20 riigis/piirkonnas, aga Hollandis, Itaalias, Prantsusmaal ja Põhja-lirimaal on see üldsõnaline. Põhikooli I ja II astmes oli lõimitud aine- ja keeleõppe laialt levinud Hispaanias, aga põhikooli III astmes ja gümnaasiumis on see nii Prantsusmaal; 14 riiki/piirkonda väidavad, et see toimub mõnes kohas, ja üheksa sõnul ei ole sellist õpet nende riigis/piirkonnas üldse. Lõimitud aine- ja keeleõppe käsitus seoses kõikide keelekategoriatega on punktis 2.5. Üldjuhul võõrkeelte õpetamiseks vähimat rühma suurust kehtestatud ei ole, kuigi Bulgaaria, Kreeka, Leedu, Rumeenia ja Taani sõnul on mõnikord (vähemlevinud valikkeelte õpetamiseks) vaja, et õpilasi oleks vähemalt viis. Üksteist riiki/piirkonda kontrollib keeleoskust riiklikul tasandil ja 13 kooli tasandil. Need kolm lõiku peavad kohad vahetama. Järjestus peab olema selline: 3, 2, 1. Teise lõigu järel on lõik/lause:

Tabelist 23 on näha, kui palju pakutakse riikides/piirkondades põhikooli III astmes ja gümnaasiumis kohustuslikke keeli.

Nagu arvata võis, olid osalenud riikides/piirkondades kehtestatud võõrkeeleõppe-eesmärgid põhikooli III astmes ja gümnaasiumis Euroopa keeleõppe raamdokumendiga paremini kooskõlas kui põhikooli I ja II astmes – 13 riigis/piirkonnas oli selgelt sätestatud nõutav tase.

Kehtestatud nõuded on tabelis 24.

Tabel 24. Kolmeteistkümne riigi/piirkonna põhikooli III astme ja gümnaasiumi võõrkeeleõppe tulemusnõuded Euroopa keeleõppe raamdokumendi põhjal

Riik/piirkond	Gümnaasiumi lõpuks nõutav oskustase
Austria	B2
Baskimaa	B1
Bulgaaria	Esimene võõrkeel B1–B2, teine võõrkeel A1
Eesti	Põhikooli III aste: esimene võõrkeel B1, teine võõrkeel A2 Gümnaasium: kaks võõrkeelt kas B1 või B2
Friisimaa	A1–B2 (või C1 lugemisoskuse puhul) olenevalt kooliliigist
Holland	A1–B2 (või C1 lugemisoskuse puhul) olenevalt kooliliigist
Leedu	Põhikooli III aste: esimene võõrkeel B1 ja teine võõrkeel A2 Gümnaasium: B2, B1 või A2 (olenevalt põhikooli III astmes saavutatust)
Portugal	A.2.2–B.1.2
Prantsusmaa	Esimene võõrkeel B2, teine võõrkeel B1, kolmas võõrkeel A2/B1
Rumeenia	B2
Šveits	Zürichi ja Genfi kantonis: B2
Taani	B2
Ungari	Esimene võõrkeel B1 või B2, teine võõrkeel B1

Esimese võõrkeelega nõutav tase on tavaliselt B2 ja teisel B1. Selle aasta teises pooles korraldatav uuring SurveyLang näitab, mil määral neid norme täidetakse.

Piirkondlikud vähemuskeeled põhikooli III astmes ja gümnaasiumis

Euroopa regionaal- või vähemuskeelte harta ja riiklike kohustuste alusel peavad riigid/piirkonnad endiselt pakkuma piirkondlike vähemuskeelte õpet ja võimalust kasutada neid õppekeelena. Küsisimegi nende puhul uurijatelt võõrkeeltega samade asjade kohta:

- sihtrühmad;
- õppekava terviklikkus ja üksikasjalikkus;
- lõimitud aine- ja keeleõppe levik;
- toimumisaeg (kas koolitundide ajal või pärast tunde);
- rühma vähim suurus;
- keeleoskuse korrapärane kontroll;
- nõutav tase;
- riiklik rahastamine.

Piirkondlike vähemuskeeli õpetatakse 19 riigi/piirkonna põhikooli III astmes ja gümnaasiumis. Tulemused on esitatud tabelis 25.

Tabel 25. Piirkondlike vähemuskeelte õppe korraldus 19 riigi/piirkonna põhikooli III astmes ja gümnaasiumis

Kriteerium	Vastused	R/P arv	Vastused	R/P arv	Vastused	R/P arv
Sihtrühmad	kõik	18	üksnes emakeelena rääkijatele	1	toetus puudub	0
Õppekava terviklikkus ja üksikasjalikkus	terviklik ja üksikasjalik	16	üldsõnaline	3	suunised puuduvad	0
Õppekeelena (LAK-õpe)	levinud	10	piirkonniti	8	puudub	1
Toimumisaeg	koolitundide ajal	15	osaliselt koolitundide ajal	3	väljaspool koolitunde	1
Rühma vähim suurus	määratlemata	13	5–10 õpilast	1	üle 10 õpilase	5
Keeleoskuse korrapärane kontroll	Standardne riiklik	10	kooli oma	8	puudub	1
Nõutav tase	riikliku/piirkondlikud nõuded	14	kooli nõuded	3	määratlemata	2
Riiklik rahastamine	täielik	19	osaline	0	puudub	0

Piirkondlike vähemuskeeli ei pakuta Eestis, Inglismaal, Kreekas, Poolas ja Taanis. Ülejäänud 19st on lõimitud aine- ja keeleõpe levinud kümnes ja mõnes kohas pakutud kaheksas riigis/ piirkonnas ning Bulgaaria ja Prantsusmaa sõnul õpetatakse neid keeli ainult ainetena. Nende keelte tundides võivad käia kõik õpilased, välja arvatud Bulgaarias, kus tunnid on mõeldud ainult neid keeli emakeelena rääkivatele lastele. Õppetöö käib tavatundide ajal, vaid Austrias, Bosnias ja Hertsegoviinas ning Bulgaarias toimub see osaliselt tundide ajal ja osaliselt pärast tunde. Rühma suuruse kohta 13 riigis/piirkonnas nõudeid ei ole, aga Šotimaal tuleb kokku saada vähemalt viis õpilast ning Austrias, Bulgaarias, Prantsusmaal, Põhja-Iirimaal ja Rumeenias vähemalt kümme. 18 riigis/piirkonnas kontrollitakse omandatud keeleoskust riiklike/piirkondlike või kooli eksamitega. Seda ei tehta ainult Itaalias. Nõutavat oskustaset ei ole kehtestatud Austrias ja Walesis, kõikjal mujal on see olemas. Kõikides riikides/piirkondades on nende keelte õppimine õpilaste jaoks tasuta.

Sisserändajate keeled põhikooli III astmes ja gümnaasiumis

Et ränne Euroopasse ja Euroopa sees on suurenenud, on järsult kasvanud ka Euroopa koolides räägitavate sisserändajate keelte arv ja paljude laste jaoks on õppekeel teine keel. Üleeuroopalistes dokumentides on palju rõhutatud kõikide keelte ja kultuuride koolis väärtustamise tähtsust. Näiteks Euroopa Nõukogu soovituses R 98 (6) kutsutakse liikmesriike tungivalt üles tagama, et

kõikidesse asjaomastesse keeltesse ja kultuuridesse suhtutakse võrdselt, et iga kogukonna lastel oleks võimalus õppida oma kogukonna keelest aru saama, seda rääkima, selles lugema ja kirjutama ning mõistma ja hindama ka teisi keeli ja kultuure.

Komisjoni 2008. aasta rohelises raamatus rände ja liikuvuse kohta viidatakse direktiivile 77/486/EMÜ, mille kohaselt liikmesriigid:

võtavad vajalikud meetmed [...] koostöös päritoluriikidega, et koos tavaõpetusega edendada [...] emakeele ja päritoluriigi kultuuri õpetamist.

Oma uuringus tahtsime teada, mil määral liikmesriigid pakuvad nii sisserändajatele kui ka teistele võimalust neid keeli õppida. Sisserändajate keeli pakutakse süsteemselt vaid mõnes riigis/piirkonnas: koolieelsetes lasteasutustes kolmes, põhikooli I ja II astmes viies ning põhikooli III astmes ja gümnaasiumis kaheksas riigis/piirkonnas 24st. Need kaheksa on Austria, Eesti, Holland, Inglismaa, Prantsusmaa, Šotimaa, Šveits ja Taani.

Tabelis 26 on esitatud ülevaade sisserändajate keeltest neis riikides, keskendudes alljärgnevale:

- sihtrühmad;
- õppekava terviklikkus ja üksikasjalikkus;
- lõimitud aine- ja keeleõppe levik;
- toimumisaeg (kas koolitundide ajal või pärast tunde);
- rühma vähim suurus;
- keeleoskuse korrapärane kontroll;
- nõutav tase;
- riiklik rahastamine.

Tabel 26. Sisserändajate keelte õppe korraldus kaheksa riigi/piirkonna põhikooli III astmes ja gümnaasiumis

Kriteerium	Vastused	R/P arv	Vastused	R/P arv	Vastused	R/P arv
Sihtrühmad	kõik	4	ainult emakeelena rääkivad lapsed	3	toetus puudub	1
Õppekava terviklikkus ja üksikasjalikkus	terviklik ja üksikasjalik	3	üldsõnaline	3	suunised puuduvad	2
Õppekeelena (LAK-õpe)	levinud	1	mõnes kohas	2	puudub	5
Toimumisaeg	koolitundide ajal	1	osaliselt koolitundide ajal	1	väljaspool koolitunde	6
Rühma vähim suurus	määratlemata	4	5–10 õpilast	2	üle 10 õpilase	2
Keeleoskuse korrapärane kontroll	standardne riiklik	1	kooli oma	5	puudub	2
Nõutav tase	riiklikud nõuded	2	kooli nõuded	3	määratlemata	3
Riiklik rahastamine	täielik	5	osaline	2	puudub	1*

* (1) rahastab päritoluriik

Kaheksast riigist/piirkonnast, kus sisserrändajate keeli õpetatakse, saavad Hollandis, Inglismaal, Prantsusmaal ja Taanis neid keeli (nt araabia ja türgi keelt) õppida kõik lapsed – põhikooli III astme ja gümnaasiumi õpilased võivad neid õppida võõrkeelena. Seda võib esile tõsta hea tavana, mida võiksid järgida ka teised riigid/piirkonnad. Prantsusmaa on riikidest/piirkondadest ainus, kus lõimitud aine- ja keeleõpe on levinud; Austrias ja Šveitsis toimub see vaid mõnes kohas. Hollandis pakutakse sisserrändajate keeli õppekava raames koolitundide ajal, Inglismaal ja Šveitsis (ainult Zürichis) osaliselt tavatundide ajal ja ülejäänud riikides/piirkondades väljaspool koolitunde. Hollandis, Inglismaal, Prantsusmaal ja Šotimaal rühma vähima suuruse nõuet ei ole, ent Šveitsis ja Taanis tuleb õppetöö alustamiseks saada kokku vähemalt viis õpilast ning Austrias ja Eestis kümme. Keeleoskust kontrollitakse standardsete riiklike eksamite abil Inglismaal, koolieksamite abil Austrias, Hollandis, Prantsusmaal, Šveitsis ja Taanis ning üldse ei kontrollita seda Eestis ja Šotimaal. Eesti ja Holland on riikidest/piirkondadest ainsad, kus on riigi tasandil paika pandud nõutav oskustase. Sisserrändajate keelte õpet

rahastab täielikult riik Austrias, Hollandis, Inglismaal, Šotimaal ja Taanis. Prantsusmaal ja Šveitsis rahastavad seda sisserrändajate päritoluriigid ja Eestis lastevanemad. Sisserrändajate keeli õpetatakse esimesest viimase klassini ainult Austrias, Prantsusmaal, Šveitsis ja Taanis.

Põhikooli III astmes ja gümnaasiumis pakutavad teised keeled peale riigikeele

Pärast põhikooli II astet muutub võõrkeelte, piirkondlike vähemuskeelte ja sisserrändajate keelte eristamine keerulisemaks, sest sihtrühmad muutuvad ebamäärasemaks ja keeli, mis ei ole riigikeeled, pakutakse õpilastele rohkem nende kodusest keelest sõltumatult. Sellele keerukusele vaatamata kasutasime sama eristust mida eelmistegi kooliastmete puhul, kuigi mõõname, et see ei pruugi alati täpne olla. Tabelis 27 on uurijate aruannete alusel koostatud võrdlev ülevaade 24 riigis/piirkonnas pakutavatest (peamiselt) piirkondlikest vähemuskeeltest, (peamiselt) võõrkeeltest ja (peamiselt) sisserrändajate keeltest.

Tabel 27. Võrdlev ülevaade 24 riigi/piirkonna põhikooli III astmes ja gümnaasiumis pakutavatest (peamiselt) piirkondlikest vähemuskeeltest, (peamiselt) võõrkeeltest ja (peamiselt) sisserrändajate keeltest (kalkkirjas võõrkeeli pakutakse ainult gümnaasiumis)

Riik/piirkond	(Peamiselt) piirkondlikud vähemuskeeled	(Peamiselt) võõrkeeled	(Peamiselt) sisserrändajate keeled
Austria	Burgenlandi horvaadi, roma, slovaki, sloveeni, tšehhi ja ungari keel	Kohustuslikud (2 neist): hispaania, inglise, itaalia ja prantsuse keel	albaania, bosnia, serbia, horvaadi, poola, türgi ja vene keel
Baskimaa	baski keel	Kohustuslikud: inglise ja saksa keel Valikainena: araabia, itaalia, prantsuse, türgi ja vene keel	–
Bosnia ja Hertsegoviina	bosnia, serbia, horvaadi keel kui teised riigikeeled	Kohustuslikud: inglise ja saksa keel Valikainena: araabia, itaalia, prantsuse, türgi ja vene keel	–
Bulgaaria	armeenia, heebrea, roma ja türgi keel	Kohustuslikud (1–2 neist): hispaania, horvaadi, inglise, itaalia, jaapani, korea, poola, prantsuse, rumeenia, saksa, serbia, slovaki, tšehhi ja vene keel Valikainena: ülejäänud eelnimetatutest	–
Eesti	–	Kohustuslikud (2 neist): inglise, prantsuse, saksa ja vene keel	soome ja rootsi keel
Friisimaa	friisi keel	Vt Hollandit	–
Hispaania	valentsia keel ainult Valencias	Kohustuslikud (1 neist): inglise, prantsuse või saksa keel	
Holland	friisi keel ainult Friisimaal	Kohustuslikud: inglise keel ja teine keel gümnaasiumis Valikainena: hiina, hispaania, itaalia, ladina, prantsuse, saksa, vanakreeka ja vene keel	araabia ja türgi keel
Inglismaa	–	Kohustuslikud (1 mis tahes nüüdiskeel (piisava akreditaatsiooni olemasolu korral) kuni 14. eluaastani): peamiselt hispaania, prantsuse või saksa keel, aga ka araabia, itaalia, jaapani, mandarini, poola, portugali, türgi, urdu või vene keel	araabia, hiina ja urdu keel
Itaalia	albaania, frankoproovansi, friuuli, horvaadi, katalaani, kreeka, ladiini, oksitaani, prantsuse, saksa, sardi ja sloveeni keel	Kohustuslikud: inglise keel ja veel üks	–

Riik/piirkond	(Peamiselt) piirkondlikud vähemuskeeled	(Peamiselt) võõrkeeled	(Peamiselt) sisserändajate keeled
Kataloonia	katalaani keel kõikjal ja araani (oksitaani) keel Val d'Aranis	Kohustuslikud (1 neist): inglise ja prantsuse keel, harvem ka itaalia ja saksa keel Valikainena: vanakreeka, ladina keel jt	–
Kreeka	–	Kohustuslik: inglise keel Valikainena: prantsuse ja saksa keel	–
Leedu	heebrea, poola, valgevene ja vene keel	Kohustuslikud (1 neist): inglise, prantsuse või saksa keel Valikainena: teised keeled	–
Poola	–	Kohustuslikud (2 neist): hispaania, inglise, itaalia, prantsuse, saksa ja vene keel	–
Portugal	miranda keel	Kohustuslikud (2 neist): hispaania, inglise, kreeka, ladina, prantsuse ja saksa keel	–
Prantsusmaa	baski, bretooni, katalaani, korsika, kreoolkeel, oksitaani, saksa (Elsassi ja Lotringi murre) ja tahiti keel ning Melaneesia keeled (adjie, drehu, nengone ja paitši)	Kohustuslikud (2 neist): araabia, heebrea, hiina, hispaania, hollandi, inglise, itaalia, jaapani, kreeka, ladina, norra, poola, portugali, rootsi, saksa, taani, turgi, vanakreeka või vene keel; teised, näiteks piirkondlikud keeled, on valikained	araabia, hispaania, horvaadi, itaalia, portugali, serbia ja türgi keel
Põhja-Iirimaa	iiri keel	Kohustuslikud (1 neist kuni 14. eluaastani): hispaania, prantsuse või saksa keel	–
Rumeenia	bulgaaria, horvaadi, itaalia, lipovanivene, poola, roma, serbia, slovaki, türgi ja ungari keel	Kohustuslikud (2 neist): hispaania, inglise, itaalia, portugali, prantsuse, saksa ja vene keel	–
Šotimaa	gaeli keel	Kohustuslikud/valikainena (1 neist): hispaania, prantsuse või saksa keel; hiina ja itaalia keel	hiina, urdu ja vene keel
Šveits	itaalia, prantsuse ja saksa keel kui teised riigikeeled	Kohustuslikud (1–2 neist): hispaania, inglise, kreeka ja/või ladina keel	Zürichis: albaania, bosnia, serbia, horvaadi, hiina, hispaania, itaalia, korea, kreeka, kurdi, portugali, prantsuse, rootsi, sloveeni, soome, türgi, ungari ja vene keel
Taani	–	Kohustuslik: inglise keel Valikainena: hiina, hispaania, itaalia, jaapani, ladina, prantsuse, saksa, vanakreeka ja vene keel	Genfis: albaania, araabia, hispaania, itaalia, portugali ja türgi keel
Ukraina	bulgaaria, gagauusi, heebrea, kreeka, krimmitatari, moldova, poola, rumeenia, saksa, slovaki, ungari, valgevene ja vene keel	Kohustuslikud (1–2 neist, olenevalt koolist): hispaania, inglise, prantsuse ja/või saksa keel Valikainena: armeenia, korea, tšehhi, türgi ja vietnami keel (väljaspool koolitunde)	araabia ja türgi keel
Ungari	romani/bojaši keel	Kohustuslikud (1–2 neist): hiina, hispaania, inglise, itaalia, ladina, prantsuse, saksa ja vene keel	–
Wales	kõmri keel	Kohustuslikud (1 neist): hispaania, prantsuse või saksa keel	–

Kõige sagedasemad võõrkeeled on inglise, saksa ja prantsuse keel, kuigi on ka teisi Euroopa keeli, näiteks hispaania ja itaalia keel. Mõningaid sisserändajate keeli (nt araabia, horvaadi, poola, türgi ja vene keelt) pakutakse ka valikvõõrkeelena ning araabia ja türgi keelel on Hollandis ja Prantsusmaal põhikooli III astme ja gümnaasiumi eksamiainete seas kindel koht. Prantsusmaal pakutakse kõige rohkem keeli, neid võivad õppida kõik õpilased ja need on näiteks Euroopa nüüdiskeeled, populaarsed Aasia keeled (nt jaapani ja hiina keel), piirkondlikud vähemuskeeled ja sisserändajate keeled. Uuringu andmetel on keeltevalik rikkalik ka Austrias ja Hollandis. Vene keele õpetamine piirkondliku vähemuskeele või võõrkeelena on levinud Ida-Euroopa riikides. Inglismaal, Põhja-Iirimaa, Šotimaal ja Walesis pakutakse kõige rohkem hispaania, prantsuse ja saksa keelt, kuid vahel ka sisserändajate keeli – mõnikord tavakoolis, aga sagedamini *täiendushariduse* raames.

Põhikooli III astme ja gümnaasiumi õpetajate kvalifikatsioon ja arendamine

Nagu arvata võis, on põhikooli III astme ja gümnaasiumi õpetajate kvalifikatsiooni ja arendamise nõuded karmimad kui madalamate kooliastmete õpetajatel. Oma uuringus esitasime küsimusi alljärgneva kohta:

- õpetajate kvalifikatsioon;
- õpetajakoolitus ja õpetajate täiendusõpe;
- võõrkeeletõpetajate liikuvus;
- nõutav keeleoskus;
- õpetajate arvu suurendamise meetmed kohtades, kus õpetajatest on puudus.

Tabelis 28 on kõikide riikide/piirkondade tulemused kõigi nelja keelekategoria kohta põhikooli III astmes ja gümnaasiumis. Ei tohiks unustada, et mitte iga kategoria keeli ei pakuta kõikjal. Sellest ka napid tulemused, eelkõige sisserändajate keelte valdkonnas, sest neid pakutakse ainult viies riigis/piirkonnas.

Tabel 28. Põhikooli III astme ja gümnaasiumi õpetajate kvalifikatsioon ja arendamine 24 riigis/piirkonnas

Kriteerium	Vastused	RK	PVK	VK	SRK	Vastused	RK	PVK	VK	SRK	Vastused	RK	PVK	VK	SRK
Õpetajate kvalifikatsioon	keeleõpetajad	23	16	22	3	üldõpetajad	1	3	2	3	kvalifikatsioonita	0	5	0	18
Õpetajakoolitus	ainekeskne	22	17	22	3	üldine	2	2	2	2	puudub	0	5	0	19
Õpetajate täiendusõpe	ainekeskne	19	14	20	3	üldine	5	5	4	5	puudub	0	5	0	16
Nõutav keeleoskus	Euroopa keeleõppe raamdokumendi põhjal	4		8		riiklikud/piirkondlikud nõuded	13		13		nõuded määratlemata	7		4	
Õpetajate arvu suurendamise meetmed kohtades, kus õpetajatest on puudus	struktuursed meetmed	7	8	10	1	kampaaniad	2	0	1	1	konkreetsed meetmed puuduvad	15	16	13	22
Õpetajate liikuvus	koolituse osana			2		mittereguleeritud abi			17		abi puudub			5	

24 riigist/piirkonnast 23s pakuvad riigikeele abiõpet kvalifitseeritud keeleõpetajad, ainult Eestis teevad seda üldkvalifikatsiooniga klassiõpetajad. Samuti pakuvad kõik õpetajakoolitust ja õpetajate täiendusõpet. Neil riigikeele õpetajatel, kellele see ei ole emakeel, peab olema teatud tasemel riigikeeleoskus 17 riigis/piirkonnas, kuigi ainult neli neist on nimetanud selle selgesti Euroopa keeleõppe raamdokumendi alusel: Baskimaa (B2), Eesti (C1), Itaalia (C2) ning Šveits (Zürich ja Ticino) (C2). Seitsmes riigis/piirkonnas norme kehtestatud ei ole.

Ka võõrkeeleõpetajate väljaõpe on hea, ainult Eestis ja Põhjalirimaal õpetavad võõrkeeli üldkvalifikatsiooniga klassiõpetajad, kuigi ka Itaalia ja Kreeka sõnul on nende õpetajakoolitus pigem üldine kui ainepõhine. Põhikooli III astme ja gümnaasiumi õpetajate liikuvust toetatakse veidi süsteemsemalt kui põhikooli I ja II astme õpetajate oma ning Austria ja Kataloonia õpetajad veedavad õpetajakoolituse või täiendusõppe raames ühe semestri välismaal. Veel 17 riigis/piirkonnas toetatakse õpetajate liikuvust rahaliselt ning ülejäänud riikides – Eestis, Itaalias, Portugalis, Prantsusmaal ja Rumeenias – on õpetajatel väiksem tõenäosus end õpetatava keele maal täiendada. Enamikus riikides/piirkondades nõutakse kooskõlas ELi ja Euroopa Nõukogu soovitustega võõrkeeleõpetajatelt kindlal tasemel võõrkeeleoskuse omandamist ning kaheksas riigis/piirkonnas mõeldakse seda oskust Euroopa keeleõppe raamdokumendi alusel (vt tabelit 29).

Tabel 29. Nõuded põhikooli III astme ja gümnaasiumi võõrkeeleõpetajate oskuste kohta üheksas riigis/piirkonnas

Riik/piirkond	Nõuded põhikooli III astme ja gümnaasiumi võõrkeeleõpetajate oskuste kohta
Austria	C1
Baskimaa	B2
Bulgaaria	B2–C1
Eesti	C1
Kataloonia	C1–C2
Prantsusmaa	B2
Rumeenia	C1
Šveits	Zürichi kanton: C2
Ungari	C1

Kõige sagedamini on nõutav tase C1, kuid Baskimaal ja Prantsusmaal lepitakse ka B2ga ning Kataloonias ja Šveitsis (Zürichis) on nõudeks hoopis C2.

Piirkondlike vähemuskeelte õpetajad on kõikides riikides/piirkondades kvalifitseeritud keeleõpetajad, välja arvatud Friisimaa, kus neid õpetavad üldkvalifikatsiooniga keeleõpetajad. Samuti pakuvad kõik riigid/piirkonnad õpetajakoolitust ja õpetajate täiendusõpet.

Sisserändajate keeli õpetavad ainekeelse ettevalmistusega keeleõpetajad ainult Austrias, Hollandis ja Taanis, aga Eestis, Prantsusmaal ja Šveitsis teevad seda tavalised klassiõpetajad.

Nagu põhikooli I ja II astmes, on keeleõpetajatest mõnes riigis/piirkonnas puudus ka põhikooli III astmes ja gümnaasiumis, mistõttu sobiva kvalifikatsiooniga inimeste leidmiseks ja keeleõpetaja kutse populariseerimiseks võetakse erimeetmeid. Õpetajate töölemealitamisega tegelevad riigid/piirkonnad on loetletud tabelis 30.

Tabel 30. Riigid/piirkonnad, kes otsivad aktiivselt keeleõpetajaid

Riigikeeleõpetajad	Võõrkeeleõpetajad	Piirkondlike vähemuskeelte õpetajad	Sisserändajate keelte õpetajad
Baskimaa	Baskimaa	Baskimaa	Inglismaa
Eesti	Bulgaaria	Friisimaa	Šotimaa
Friisimaa	Friisimaa	Hispaania	
Holland	Holland	Põhja-lirimaa	
Inglismaa	Inglismaa	Rumeenia	
Põhja-lirimaa	Leedu	Šotimaa	
Rumeenia	Rumeenia	Šveits	
Šotimaa	Šotimaa	Wales	
Šveits	Šveits		
	Ungari		
	Wales		

Šotimaa on riikidest/piirkondadest ainus, kes otsib aktiivselt kõigi nelja keelekategoria õpetajaid. Baskimaa, Inglismaa, Rumeenia ja Šveits võtavad aga meetmeid kolme keelekategoria õpetajate juurdesaamiseks.

2.5. Võrdlus koolieelsetest lasteasutustest gümnaasiumini

Käesolevas punktis esitame võrdleva analüüsi järgmise kolme ELi ja Euroopa Nõukogu dokumentides esile tõstetud valdkonna kohta eri kooliastmetes:

- lõimitud aine- ja keeleõpe;
- võõrkeeleõpetajate liikuvus;
- ühiskonna ja inimeste mitmekeelsuse üldine tunnustamine koolides.

Lõimitud aine- ja keeleõpe

Lõimitud aine- ja keeleõpe (LAK-õpe) tähendab seda, et mingit ainet (nt keemiat, füüsikat, bioloogiat või geograafiat) õpitakse mõnes teises keeles. Sellist meetodit julgustatakse kasutama, sest see on suhtlusoskuse kujundamiseks tõhus ja tulemuslik. Käsitlesime lõimitud aine- ja keeleõpet juba veidi eespool kooliastmetega seoses ja tabelis 31 on esitatud selle kohta koondandmed. Küsisime uurijatelt, mil määral on lõimitud aine- ja keeleõpe nende riigis/piirkonnas levinud. Nende riikide/piirkondade koguarv, kus sellist õpet pakutakse, on iga keelekategoria taga sulgudes.

Tabel 31. Riigid/piirkonnad, kus pakutakse lõimitud aine- ja keeleõpet põhikoolis ja gümnaasiumis (sulgudes riikide/piirkondade arv)

Riik/ piirkond	Põhikooli I ja II aste			Põhikooli III aste ja gümnaasium		
	VK (23)	PVK (22)	SRK (5)	VK (24)	PVK (19)	SRK (8)
Levinud	1	12	1	1	10	1
Mõnes kohas	13	6	3	14	8	2
Puudub	9	4	1	9	1	5

Nagu arvata võis, on lõimitud aine- ja keeleõpe levinud eelkõige piirkondlike vähemuskeelte õpetamisel, sest need keeled on tavaliselt õpilaste kodused keeled, mistõttu nad juba oskavad neis keeltes vabalt suhelda. Võõrkeeltes on õpilaste suhtlusoskus halvem ja seetõttu on nende keelte kasutamine aineõppes vähem levinud – seda pakutakse ainult Hispaanias põhikooli I ja II astmes ning Prantsusmaal põhikooli III astmes ja gümnaasiumis. Sellegipoolest tõendab asjaolu, et 13 riigis/piirkonnas on lõimitud aine- ja keeleõpe põhikooli I ja II astmes ning 14 riigis/piirkonnas põhikooli III astmes ja gümnaasiumis kohati levinud, et on paiku, millest eeskju võtta. Seetõttu oleks kasulik uurida ja võrrelda veel sealseid meetodeid, õpetajate arendamist ja õppematerjalide koostamist. Riikidest/piirkondadest, kus õpetatakse sisserändajate keeli, on taas Hispaania see, kus lõimitud aine- ja keeleõpe on põhikooli I ja II astmes levinud, ning Prantsusmaal on see levinud põhikooli III astmes ja gümnaasiumis, mis annab märku, et neis riikides on selle meetodi kohta teadmised ja oskused olemas.

Võõrkeeleõpetajate liikuvus

Õpetajate liikuvust soodustatakse jõuliselt ELi *elukestva õppe programmi* raames. Meie uurisime, milliseid õpetatava keele maal viibimise võimalusi riikides/piirkondades õpetajatele erialase ettevalmistuse või täiendusõppe raames pakutakse. Uurijatelt küsiti, kas nende riigis/piirkonnas:

- sisaldavad õpetajate arendamise programmid võimalust, et õpetajad saavad veeta vähemalt ühe semestri riigis, kus asjaomast keelt kõneldakse;
- julgustatakse õpetajaid olema selles vallas algatusvõimeline ja rahastatakse nende ettevõtmisi, kuigi seda programmide raames ei võimaldata;
- puuduvad mõlemad eelnimetatud võimalused.

Tulemused on tabelis 32.

Tabel 32. Võõrkeeleõpetajate liikuvus 24 riigi/piirkonna põhikoolis ja gümnaasiumis

	Põhikooli I ja II aste	Põhikooli III aste ja gümnaasium
Struktureeritud programmid, mille raames vähemalt üks semester veedetakse asjaomases riigis	Kataloonia ja Šveits	Austria, Hispaania, Kataloonia ja Šveits
Toetatakse õpetajate endi algatust	Austria, Baskimaa, Bosnia ja Hertsegoviina, Hispaania, Eesti, Inglismaa, Kreeka, Leedu, Poola, Šotimaa, Taani, Ukraina ja Ungari	Baskimaa, Bosnia ja Hertsegoviina, Bulgaaria, Friisimaa, Holland, Inglismaa, Kreeka, Leedu, Poola, Põhja-Iirimaa, Šotimaa, Taani, Ukraina, Ungari ja Wales
Puudub	Bulgaaria, Friisimaa, Holland, Itaalia, Prantsusmaa, Portugal, Põhja-Iirimaa, Rumeenia ja Wales	Eesti, Itaalia, Portugal, Prantsusmaa ja Rumeenia

Kataloonia ja Šveits on riikidest/piirkondadest ainsad, kes pakuvad struktureeritud liikuvusprogramme nii põhikooli- kui ka gümnaasiumiõpetajatele, pooltes uuritud riikides/piirkondades rahastatakse mõlema astme õpetajate endi leitud võimalusi. Üllatavalt palju riike/piirkondi ei toeta ei põhikooli- ega gümnaasiumiõpetajate liikuvust. Selle põhjused vajaksid veel uurimist.

Ühiskonna ja inimeste mitmekeelsuse üldine tunnustamine koolides

Mitmekeelse õppe korraldamine ning õpetajate arendamine tööks keeleliselt ja kultuuriliselt mitmekesiste klassidega on Euroopa avalik-õigusliku haridussüsteemi jaoks üha raskem katsumus. Et peaaegu igas klassis on praegusel ajal nii paljude erinevate koduste keeltega lapsi, on ELi ja Euroopa Nõukogu dokumentides rõhutatud, kui tähtis on tunnustada keeleõppes õpilaste mitmekeelsust ning koolitada õpetajaid seda väärtustama ja õppetöös kasutama. Kui palju seda tegelikult tehakse, on raske hinnata, ja see nõuaks omaette uuringut. Et aga natukenegi teada saada, küsisime uurijatelt, mil määral on see nende riigis/piirkonnas levinud. Tulemused on tabelis 33.

Tabel 33. Õpilaste mitmekeelsuse tunnustamine 24 riigi/piirkonna koolieelsetes lasteasutustes (KE), põhikooli I ja II astmes (PK I-II) ning põhikooli III astmes ja gümnaasiumis (PK III & G) (tabelis on riikide/piirkondade arv)

Tunnustamise määr	Sidusalt			Mitteametlikult			Ei tunnustata		
	KE	PK I & II	PK III & G	KE	PK I & II	PK III & G	KE	PK I & II	PK III & G
Ühiskonna ja õpilaste mitmekeelsuse tunnustamine	8	11	9	15	11	11	1	2	4
Õpetajaid on koolitatud kasutama ära õpilaste mitmekeelsust	7	8	4	14	12	16	3	4	4

Enamik riike/piirkondi väidab, et ühiskonna ja õpilaste mitmekeelsust tunnustatakse kõikides kooliastmetes nii ametlikult kui ka mitteametlikult, kuigi õpetajate arendamine kipub olema pigem mitteformaalne, eelkõige põhikooli III astmes ja gümnaasiumis. Riigid/piirkonnad, kus kõigis kolmes haridusastmes järgitakse sidusat metoodikat, on Hispaania, Rumeenia ja Wales. Bosnias ja Hertsegoviinas, Inglismaal, Prantsusmaal ja Šotimaal on mitmekeelsuse tunnustamine koolieelsetes lasteasutustes ning põhikooli I ja II astmes levinum kui põhikooli III astmes ja gümnaasiumis, aga Hollandis ja Šveitsis tunnustatakse seda rohkem just põhikooli III astmes ja gümnaasiumis.

2.6. Keeled kutse- ja kõrgkoolis

Keeled kutsekoolis

Kutseõpe ehk *kutseharidus ja -koolitus* on strateegia „Euroopa 2020” väga tähtis osa. Euroopa Komisjon on teinud liikmesriikidega tihedat koostööd, et Euroopa Liidu Nõukogus 2002. aastal kokku lepitud *Kopenhaageni protsessi* alusel edendada kutseõpet kogu Euroopas. Komisjon rõhutas oma 2008. aasta teatises elukestva õppe tähtsust, kutsehariduse ja -koolituse rolli Euroopa tulevikus ja vajadust pakkuda kutsekoolides keeleõppevõimalusi. ELi struktuurifondidest saab taotleda toetust tööalaste keelekursuste korraldamiseks.

Komisjoni 2010. aasta teatises „Euroopa koostöö edendamise kutsehariduse ja -koolituse valdkonnas, et toetada Euroopa 2020. aasta strateegia rakendamist” nõutakse kutseharidusega seotud liikuvuse strateegiat ning soovitatakse, et kõik õppekavad peaksid hõlmama teises riigis õppimist või koolitusel osalemist ja palju suuremat tähelepanu keeleõppele. See on eriti tähtis neile, kes õpivad elukutset sellistes valdkondades nagu pangandus, turism ja rahvusvaheline kaubandus. Et enamik kutseõppeasutusi pakub koolitusprogramme ka töötutele ja hiljuti riiki saabunuile, on riigikeele õpetamine samuti väga tähtis.

Ka Euroopa Nõukogu 1998. aasta soovitus R 98 (6) nõuti kutsealast keeleõpet ning ärgitati koole pakkuma keelekursusi, milles oleks üld- ja erialateemad tasakaalus ning mis valmistaks õppureid ette tööks, rahvusvahelistes projektides osalemiseks ja tööalaseks liikuvuseks.

Meie projekti eesmärk oli selgitada välja, milliseid keeli ja kursusi Euroopa kutseõppeasutustes pakutakse. Selleks kogusid meie uurijad esmaseid andmeid projektis osalenud 67 linna 69 kutsehariduskeskuseilt (vt punktis 1.5 esitatud tabelit 4).

Riigikeele abiõpe kutsekoolis

Et saada teada, kui palju pakutakse riigikeele abiõpet, küsisid uurijad õppeasutustelt:

- millised on sihtrühmad;
- milliseid programme õppuritele pakutakse;
- kui terviklik ja üksikasjalik on õppekava;
- kas riigikeele abiõpe toetab tööalaseid oskusi ja üldist oskuste täiustamist;
- millised on rahastamisallikad;
- millised on tööpraktika võimalused;
- kas ELi vahendeid kasutatakse.

Tulemused on tabelis 34.

Tabel 34. Riigikeele abiõpe kutsepeasutustes (69 kooli)

Kriteerium	Vastused	R/P arv	Vastused	R/P arv	Vastused	R/P arv
Sihtrühmad	kõik	37	piiratud	9	määratlemata	23
Keele abiõppe-programmide valik	mitmekesine	30	piiratud	24	puudub	15
Õppekava üksikasjalikkus	terviklik ja üksikasjalik	43	üldsõnaline	8	puudub	18
Kursuste liik	töölased ja üldised	34	ainult üldised	13	ainult töölased	7
Riiklik rahastamine	täielik	39	osaline	10	puudub	19
Praktika ettevõtetes	õppe sees	13	vabatahtlik	3	puudub	53
ELi vahendite kasutamine	jah	0			ei	69

Uurijate kogutud teabest nähtub, et 30 kutseõppeasutuses 69st uuringus osalenust pakutakse mitmekesiseid riigikeele abiõppe kursusi (algtaaseme suhtlusoskusest põhjaliku keeleoskuseeni), 24s pakutakse selliseid kursusi vähem ja 15s ei olnud neid üldse. Enamal kui pooltel uuritud koolidel on terviklik ja üksikasjalik õppekava, 34 kooli (peaaegu pool) pakuvad nii tööalase kui ka üldkeele kursusi ning seitse ainult tööalase keele kursusi. 39 kooli riigikeele abiõppe kursusi rahastab riik täielikult, kümne kooli omasid ainult osaliselt. Kuigi ELi dokumentides soovitatakse ettevõtetes toimuvat praktikat – nii töökogumuse hankimiseks kui ka keeleoskuse parandamiseks –, ütles 69 koolist ainult 13, et teeb õppepraktika võimaldamiseks ettevõtetega koostööd. Riigikeele ainekavades ei määratleta õpitulemusi üheski koolis selliste Euroopa vahendite abil nagu *Euroopa ainepunktisüsteem* või *Europass*. Sellest võib järeldada, et nendega ei olda kursis.

Teised keeled kutsekoolis

Et uurida võõrkeelte, piirkondlike vähemuskeelte ja sisserändajate keelte pakkumist, küsisime koolidelt, missugune on:

- pakutavate keelte arv;
- eri liiki keeleõppeprogrammide valik;
- õppekava teravikkus ja üksikasjalikkus;
- kooskõla Euroopa keeleõppe raamdokumendiga (võõrkeelte puhul);
- riiklik rahastamine.

Tulemused on tabelis 35.

Table 35: Organisation of foreign, R/M and immigrant language teaching in further education (N=69 institutions)

Kriteerium	Vastused	Koolide arv			Vastused	Koolide arv			Vastused	Koolide arv		
		VK	PVK	SRK		VK	PVK	SRK		VK	PVK	SRK
Pakutavate keelte arv	üle 4	15	0	1	3–4	22	3	1	1–2	25	22	2
Keeleõppe-programmide valik	mitme kesine	41	17	2	piiratud	18	7	2	puudub	10	45	65
Õppekava	terviklik ja üksikasjalik	50	18	1	üldsõnaline	11	5	3	määratlemata	8	46	65
Kooskõla Euroopa keeleõppe raamdokumendiga	täielik	26	–	–	riiklikud nõuded	27	–	–	määratlemata	16	–	–
Riiklik rahastamine	tasuta	38	13	1	osaliselt tasuline	22	11	1	täielikult tasuline	9	45	67

Keeleõppe kui terviku korraldus on samasugune kui teistes haridusvaldkondades – riigi- ja võõrkeeltele pööratakse tähelepanu kõige rohkem, piirkondlikele vähemuskeeltele veidi vähem ja sisserändajate keeltele väga vähe.

62 koolis 69st oli võimalik õppida võõrkeeli, kusjuures 15s pakuti enamat kui nelja keelt, 22s kolme-nelja keelt ja 25s üht-kaht keelt. 41 koolis on keeleõppeprogrammid mitmekesised (algtasemest põhjaliku keeleoskuseni), aga 18s pakutakse ainult algtaseme keeleõppe võimalust. Väga paljudes koolides (viiekümnes) on olemas terviklik ja üksikasjalik õppekava ning 26 kooli järgivad oma programmi koostamisel Euroopa keeleõppe raamdokumenti. 38 koolis ei pea õppurid maksma kursuste eest mitte midagi, ülejäänud 22s peavad nad katma kulud osaliselt.

Piirkondlike vähemuskeeltega on olukord aga hoopis teistsugune – neid keeli õpetatakse ainult 24 koolis ja tasuta vaid 13s. Riigid/piirkonnad, kus piirkondlikke vähemuskeeli saab õppida kõigis kolmes uuritud kutseõppeasutuses, on Baskimaa, Kataloonia, Põhja-lirimaa, Ungari ja Wales. Bosnia ja Hertsegoviina ning Šveits pakuvad kõigis kolmes uuritud koolis teiste riigikeelte õppimise võimalust.

Sisserändajate keeli pakutakse ainult neljas uuritud koolis: ühes Austria, ühes Inglismaa, ühes Itaalia ja ühes Walesi koolis. Tabelis 36 on uurijate aruannete alusel koostatud võrdlev ülevaade 67 linna 69 kutseõppeasutuses pakutavatest piirkondlikest vähemuskeeltest, (peamiselt) võõrkeeltest ja (peamiselt) sisserändajate keeltest.

Tabel 36. Võrdlev ülevaade iga riigi/piirkonna kolmes kutseõppeasutuses pakutavatest (peamiselt) piirkondlikest vähemuskeeltest, (peamiselt) võõrkeeltest ja (peamiselt) sisserändajate keeltest

Riik/piirkond	(Peamiselt) piirkondlikud vähemuskeeled	(Peamiselt) võõrkeeled	(Peamiselt) sisserändajate keeled
Austria	–	araabia, hiina, hollandi (ainult e-õpe), hispaania, inglise, itaalia, jaapani, poola, prantsuse, rumeenia, saksa, slovaki, sloveeni, tšehhi, ungari ja vene keel	bosnia, serbia, horvaadi ja türgi keel
Baskimaa	baski keel	inglise ja prantsuse keel	–
Bosnia ja Hertsegoviina	bosnia, serbia, horvaadi keel kui teised riigikeeled	araabia, inglise, itaalia, ladina, prantsuse, pärsia, saksa, tšehhi, türgi ja vene keel	–
Bulgaaria	–	hispaania, horvaadi, inglise, itaalia, prantsuse, rumeenia, saksa, türgi ja vene keel	–
Eesti	–	inglise, prantsuse, saksa, soome ja vene keel	–
Hispaania (Madrid, Valencia, Sevilla)	–	inglise ja prantsuse keel	–
Holland	–	hispaania, inglise, prantsuse ja saksa keel	–
Inglismaa	–	hispaania, itaalia, jaapani, kreeka, portugali, prantsuse, saksa ja vene keel	araabia, hiina, türgi ja urdu keel
Itaalia	sloveeni keel	hispaania, inglise, prantsuse ja saksa keel	araabia keel
Kataloonia	katalaani keel	inglise, prantsuse ja saksa keel	–
Kreeka	–	inglise keel	–
Leedu	poola ja vene keel	inglise, prantsuse ja saksa keel	–
Poola	–	inglise, prantsuse, saksa ja vene keel	–
Portugal	miranda keel	hispaania, inglise, prantsuse ja saksa keel	–
Prantsusmaa	korsika keel	araabia, hiina, hispaania, inglise, itaalia, saksa ja vene keel	–
Põhja-lirimaa	iiri ja Ulsteri šoti keel	hispaania, itaalia, jaapani, kreeka, poola, portugali, prantsuse, saksa ja vene keel	araabia, hiina ja türgi keel
Rumeenia	ungari ja roma keel	inglise, prantsuse ja saksa keel	–
Šotimaa	–	hispaania, itaalia, poola, prantsuse ja saksa keel	–
Šveits	itaalia, prantsuse ja saksa keel kui teised riigikeeled	hispaania ja inglise keel	–
Taani	–	hispaania, inglise (LAK-õpe), prantsuse ja saksa keel	–
Ukraina	ukraina ja vene keel	inglise, prantsuse ja saksa keel	–
Ungari	saksa keel	inglise keel	–
Wales	kõmri keel	hiina, hispaania, itaalia, kreeka, prantsuse ja saksa keel	araabia keel

Nagu arvata võis, on võõrkeeltest kõige sagedasemad inglise, prantsuse, saksa ja hispaania keel. Vene keelt pakutakse mõnes riigis/piirkonnas piirkondliku ja mõnes võõrkeelena. Ka araabia keel on olemas päris mitmes kutseõppeasutuses. Samamoodi võis eeldada, et piirkondlikke vähemuskeeli pakutakse kõige rohkem neis riikides/piirkondades, kus on mitu ametlikku keelt. On tõenäoline, et baski, iiri, katalaani, kõmri ja Ulsteri šoti keel on uuritud koolides nii õppekeel kui ka eraldi õppeaine.

Keeled kõrgkoolis

Nii ELi kui ka Euroopa Nõukogu dokumentides rõhutatakse keelelise mitmekesisemise ja paljumeelsuse arendamise tähtsust kõikides haridusastmetes. Ülikoolis on see eriti tähtis, sest see on viimane haridusaste enne tööleasumist. Kõrgharidusega inimesed sõidavad oma töökohustusi täites suure tõenäosusega maailmas ringi ja suhtlevad sageli teiste keelte rääkijatega. Seetõttu peavad nad lisaks akadeemilistele teadmistele ja erialastele oskustele omandama seda suhtlemist soodustavad keeleoskused. Mõnes Euroopa ülikoolis nõutakse keeleoskust juba kõikide erialade sisseastumiskatsetel, mõni teine aga ärgitab kõiki tudengeid keeleõppele rohkem aega kulutama.

Euroopa Nõukogu 1998. aasta soovitusel R 98 (6) pooldatakse sidemete loomist eri riikide/piirkondade kõrgkoolide, õppejõudude ja üliõpilaste vahel, et tutvuda vahetult teiste keelte ja kultuuridega. Kõrgharidust käsitletakse ka Euroopa regionaal- või vähemuskeelte hartas ning piirkondlikke vähemuskeeli ja neis keeltes teisi õppeaineid tuleb õpetada kõigile tudengitele, kes seda soovivad. Võõrkeelte puhul eeldatakse, et kõrgharidusasutused kasutavad oma ainekavade koostamiseks ja hindamiseks Euroopa keeleõppe raamdokumenti.

Ka EL nõuab oma dokumentides sama kindlalt rohkemat ja mitmekesisemat keeleõpet kõrghariduse astmes. Euroopa Liidu Nõukogu järeldustes (2011) kutsutakse liikmesriike üles tegema suuremaid jõupingutusi Barcelona eesmärgi saavutamiseks. Selleks tuleb keeleõpet pakkuda rohkem ning parandada selle kvaliteeti ja tähtsust üld-, kutse- ja kõrghariduses, aga ka elukestvas õppes. Komisjoni 2008. aasta teatises nõuti samuti, et liikuvus oleks suurem, vahetust enam ning ülikoolides õpetataks keeli kõikidele õpilastele valitud erialast olenemata.

Eeltoodut arvestades palusime uurijatel küsitleda kolme avalik-õigusliku üldkõrgharidusasutuse esindajaid järgmistel teemadel:

- õppekeeled;
- veebisaitide keeled;
- riigikeele abiõppe sihtrühmad;
- keeled, mida pakutakse teistele peale keeleõppurite;
- Euroopa keeleõppe raamdokumendi kasutamine ainekava koostamiseks ja hindamiseks (mil määral seda tehakse);
- mittekodanikest tudengite ligimeelitamine;
- keeleõppurite liikuvus;
- teiste õppurite liikuvus.

Andmeid saime 65 avalik-õigusliku üldkõrgharidusasutuse kohta ja tulemused on esitatud tabelis 37.

Tabel 37. Mitmekeelsus uuritud 65 avalik-õiguslikus üldkõrgharidusasutuses

Kriteerium	R/P arv	R/P arv	R/P arv
Õppekeel(ed)	23 riigi-, võõr- ja piirkondlik(ud) vähemuskeel(ed)	31 riigi- ja võõrkeel(ed)	11 ainult riigikeel(ed)
Veebisaidi keel(ed)	17 riigi-, võõr- ja piirkondlik(ud) vähemuskeel(ed)	38 riigi- ja võõrkeel(ed)	10 ainult riigikeel(ed)
Riigikeele abiõppe sihtrühmad	24 kõik tudengid	38 ainult tudengid, kes ei piiratud	3 puudub
Muudele kui keeleõppuritele pakutavate keelte arv	31 üle 4	10 3–4	14 1–2
Keeleõppuritel nõutav keeleoskuse tase	34 Euroopa keeleõppe raamdokumendi põhjal	22 riiklikud või kooli nõuded	9 määratlemata
Mittekodanikest tudengite ligimeelitamine	33 välisüliõpilased ja sisserrändajad	31 ainult välisüliõpilased	1 ainult emakeelena rääkijad
Keeleõppurite liikuvus	10 kohustuslik	51 vabatahtlik	4 pakkumine puudub
Teiste õppurite liikuvus	1 kohustuslik	60 vabatahtlik	4 pakkumine puudub

Nagu oodata oligi, õpetatakse kõigi uuringus osalenud linnade uuritud ülikoolides riigikeeles, sest enamasti on see tudengite põhikeeel. Enamikus uuritud ülikoolides kasutatakse siiski ka teisi keeli. Õppekeelte jaotus Euroopa ülikoolides ja üksikasjalikum pilt sellest, kuidas see seal nii majanduse kui ka teadusuuringute üleilmastumise tõttu muutub, on teema, mis alles ootab uurimist. Tudengite ja õppejõudude rahvusvaheline liikuvus ning ülikoolide soov saada enda juurde erinevaid üliõpilasi kogu maailmast teeb inglise keelest paljude Euroopa ülikoolide teise keele. Ka suur hulk õpikuid on inglise keeles.

On rõõm näha, et 65 uuritud ülikooli veebisaitidest 55 olid mitmekeelsed ja kõigest kümme ainult riigikeelsed. See näitab, et Euroopa suurte linnade ülikoolid teevad tõsisid jõupingutusi mitmekesisuse suurendamiseks ja erinevate tudengite ligimeelitamiseks. Meie uuringus ei tehtud täpselt kindlaks, millistes keeltes veebisaidid on. See on üks teema hilisemateks uuringuteks.

Riigikeele abiõpet, mis on selleski haridusastmes tähtis, et tudengid saaksid korraliku hariduse, pakkus 65 ülikoolist 24 kõigile ja 38 vaid neile, kes ei räägi riigikeelt emakeelena. See on hea näitaja.

Väga palju ülikooli pakub kooskõlas Euroopa institutsioonide soovutustega keeleõpet ka teistele peale keeleõppurite. Valik on suur – 31 ülikoolis (ehk peaaegu pooltes) saavad üliõpilased teha eelistuse enama kui nelja keele vahel. Ainult kaheksa uuritud ülikooli ei paku neile, kes ei kuulu keeleõppurite hulka, mingit võõrkeeleõpet. On hea, et Euroopa keeleõppe raamdokumenti kasutatakse ainekavade koostamiseks ja tulemuste hindamiseks rohkem kui pooltes uuritud ülikoolides. See, kui palju üliõpilased bakalaureuse-, magistri- ja doktoriõppes tegelikult keelekursustel osalevad, on muidugi omaette küsimus, mis ei kuulu aga käesoleva uuringu teemade hulka.

Et Euroopa ülikoolide vahel on konkurents andekate ja lisarahastamise peale suur, ei ole ime, et kõik ülikoolid (v.a üks) pingutavad välisüliõpilaste saamise nimel väga. Siiski on huvitav, et pool ülikoolidest teeb ka teadlikult tööd selleks, et neile tuleks õppima sisserändajad. See, mida selleks tehakse, on jällegi omaette uuringu teema.

Euroopa ülikoolid toetavad tudengite liikuvust rahaliselt, aga ainult kümnes uuritud ülikoolis on keeleõppurite liikuvus kohustuslik, samal ajal kui valdav osa ülikooli ainult julgustab neid liikuvusele. Nagu eeldada võis, on liikuvus teiste tudengite jaoks vabatahtlik, välja arvatud ühes ülikoolis. Euroopa Komisjon avaldab statistilisi andmeid programmi Erasmus raames toimunud tudengite liikuvuse kohta (http://ec.europa.eu/education/erasmus/statistics_en.htm). Neist peaks näha olema, kui palju iga riigi üliõpilased tegelikult oma õpingute raames teises riigis elavad.

2.7. Keeled audiovisuaalses ja trükimeedias

ELi ja Euroopa Nõukogu dokumentides on selgesti kirjas, mida peetakse audiovisuaalses ja trükimeedias heaks mitmekeelsuspoliitikaks. Euroopa Komisjoni 2008. aasta teatises on rõhutatud, et inimestega, kes ei valda palju keeli, tuleb meedias ja uues tehnoloogias arvestada ning pakkuda neile tõlget:

Meediast võib mitteametlikus keeleõppes olla palju kasu näiteks meelelahutuslike haridussaadete ja subtiitritega filmide kaudu.

Selles teatises kutsuti liikmesriike üles toetama subtiitrite kasutamist ja kultuuriteoste levitamist. Ka Euroopa Parlament ärgitas oma 2009. aasta resolutsioonis riike telesaateid subtiitritega varustama. Mitmekeelsuse kõrgetasemeline tööühm (2007) pühendas ühe osa oma aruandest sellele valdkonnale, rõhutades, kui suur tähtsus on meedial, mis kujundab inimeste suhtumist teistesse keeltesse ja kultuuridesse, ning kutsudes üles asendama dubleerimise subtiitritega.

Telejaamasid, kes tavaliselt kasutavad dubleerimist, tuleks peale selle innustada kasutama ka subtiitriteid, et vaatajatel oleks võimalus valida.

Euroopa regionaal- või vähemuskeelte harta artikli 11 teema on meedia. Seal seisab, et osapooled peavad tagama piirkondlikes vähemuskeeltes raadio- ja telekanalite loomise ning soodustama nendes keeltes raadio- ja telesaadete ja ajalehtede pakkumist. Samuti on seal kirjas, et peab olema vabads vahetult kuulata ja vaadata naaberriikide raadio- ja telesaateid keeltes, mida samal või samalaadsel kujul räägitakse piirkondliku vähemuskeelena.

Projekti „Keelterikas Euroopa” uuringus püüdsime eelnimetatud soovitusi ja suuniseid arvesse võtta, paludes uurijatel koguda andmeid igast riigist/piirkonnast valitud linnades. Uuriti:

- raadios ja televisioonis kasutatavaid keeli;
- subtiitrite kasutamist kinos ja televisioonis;
- piirkondlikes vähemuskeeltes saadete vastuvõttu väljaspool päritolupiirkonda;
- viipekeele pakkumist;
- suuremates raudteejaamades ja ajalehekioskites müügil olevate ajalehtede keelelist mitmekesisust.

Raadios ja televisioonis kasutatavate keelte kohta andmete kogumiseks palusime uurijatel panna kirja kõik eri keeltes raadio- ja telesaated vastavalt sellele, mis oli kirjas uuritud linnade enimmüüdud ajalehtedes. See meetod vastab üldjoontes keelemaastiku uurimise meetodile (linguistic landscaping). Teades sellise uurimise piiranguid, püüdsime saada ülevaate konkreetsel ajal ja konkreetses kohas valitsevast reaalsest olukorrast, mida kajastavad eri ajalehed. Uurijate aruannete põhjal ilmneb selgesti, et mitmekeelseid raadio- ja telesaateid pakutakse paljudes riikides. Ainult riigikeelseid saateid oli ajalehtede järgi vaid Bosnias ja Hertsegoviinas, Kreekas ja Poolas. Enamikus teistes riikides pakuti nii televisioonis kui ka raadios saateid ka inglise, saksa ja prantsuse keeles. Riigikeele kõrval on inglise keel kõige tavalisem televisioonikeel Austrias, Baskimaal, Eestis, Hispaanias, Hollandis/Friisimaal, Itaalias, Kataloonias, Portugalis, Šveitsis, Taanis ja Ukrainas. Saksa

telesaateid oli Eestis, Hollandis/Friisimaal, Kataloonias, Prantsusmaal, Rumeenias, Taanis ja Ungaris. Prantsuse keel on valikus Eestis, Inglismaal, Kataloonias ja Taanis. Mitmes riigis on palju telesaateid piirkondlikes vähemuskeeltes. Näiteks Bulgaarias on esindatud armeenia, heebrea, roma ja türgi keel. Prantsusmaal, Rumeenias ja Ungaris on piirkondlike vähemuskeeltega seotud suundumused sarnased. Mõnes riigis ja piirkonnas, näiteks Hollandis, Inglismaal, Kataloonias ja Šveitsis saab telesaateid vaadata ka sisserändajate keeltes. Keelekasutus raadiosaadetes on telesaadetega võrreldes sarnane. Kui Bulgaarias, Itaalias, Leedus, Prantsusmaal ja Ungaris on keelte valik raadios palju suurem, siis Eestis, Hollandis ja Kataloonias on see hoopis väiksem.

Bosnia ja Hertsegoviina, Eesti, Leedu, Portugal, Šveits, Taani ja Wales andsid teada, et teistest riikidest/piirkondadest edastatavad piirkondlikes vähemuskeeltes tele- ja raadiosaated on alati kättesaadavad, aga Prantsusmaal ja Kataloonias see nii ei ole. Teiste riikide/piirkondade uurijad teatasid, et neil on piirkondlikes vähemuskeeltes saated teisel pool piiri kuulatavad-vaadatavad vahetevahel. Selle põhjused vajaksid veel uurimist.

Agentuuri Media Consulting Group korraldatud uuringu (2007) kohaselt ja kooskõlas ELi korduvate soovitusetega levib subtiitrite kasutamine Euroopa riikides järjest enam. Sellegipoolest on dubleerimine ja teksti pealelugemine endiselt tavaline. Üldjuhul jagatakse riigid kaheks – dubleerijad ja subtiitrite kasutajad –, aga tegelik olukord Euroopas on palju keerulisem. Meie projekti tulemused, mis on esitatud tabelis 38, kinnitavad varasemaid uuringuid, mille kohaselt umbes pooled riigid/piirkonnad kasutavad tavaliselt dubleerimist ja pooled subtiitrid.

Tabel 38. Subtiitrite kasutamine ja dubleerimine televisioonis ja kinos

Riik/piirkond	Telesaated		Kinofilmid	
	Tavaliselt dubleeritud	Tavaliselt subtiitritega	Tavaliselt dubleeritud	Tavaliselt subtiitritega
Austria	✓		✓	
Baskimaa	✓		✓	
Bosnia ja Hertsegoviina		✓		✓
Bulgaaria	✓			✓
Eesti		✓		✓
Friisimaa		✓		✓
Hispaania	✓		✓	
Holland		✓		✓
Inglismaa		✓		✓
Itaalia	✓		✓	
Kataloonia	✓		✓	
Kreeka		✓		✓
Leedu	✓			✓
Poola	✓		✓	
Portugal		✓		✓
Prantsusmaa	✓			✓
Põhja-lirimaa		✓		✓
Rumeenia		✓		✓
Šotimaa		✓		✓
Šveits	✓		✓	
Taani		✓		✓
Ukraina		✓	✓	
Ungari	✓		✓	
Wales		✓		✓

Riigid/piirkonnad, kus dubleeritakse nii telesaateid kui ka kinos näidatavaid filme, on Austria, Hispaania, Itaalia, Kataloonia, Poola, Šveits ja Ungari. Riigid/piirkonnad, kus nii telesaated kui ka kinos näidatavad filmid on subtiitritega, on Bosnia ja Hertsegoviina, Eesti, Friisimaa, Inglismaa, Kreeka, Portugal, Põhja-lirimaa, Rumeenia, Šotimaa, Taani ja Wales Šveits ja Holland. Mujal kasutatakse mõlemat meetodit – üht televisioonis ja teist kinos.

Et saada teada, milliseid ajalehti pakutakse iga riigi/piirkonna uuritud linnade suuremates kioskites ja raudteejaamades, läksid uurijad sinna kohale ja panid eri keeltes müüdavad eri ajalehed kirja, järgides taas keelemaastiku uurimise meetodit, et saada hetkepilt konkreetsest kohast konkreetsetel ajahetkel.

Tabelis 39 on esitatud 20 kõige sagedamini esinevat keelt (mis ei ole vaadeldav ariigi või piirkonna keeled), milles uuritud linnades ajalehti müüdi.

Tabel 39. Ajalehtede keeleline mitmekesisus linnades (20 levinumat keelt, mis ei ole vaadeldava riigi või piirkonna keeled)

Ajalehtedes kasutatavad keeled	Erinevaid ajalehti kokku
1. inglise	408
2. saksa	270
3. prantsuse	181
4. vene	162
5. itaalia	127
6. araabia	77
7. türgi	54
8. hispaania	51
9. hollandi	46
10. albaania	40
11. serbia	36
12. hiina	27
13. horvaadi	23
14. bulgaaria	12
15. jaapani	11
16. poola	10
17. kreeka	8
18. bosnia	7
19. ungari	7
20. rootsi	6

Kokkuvõtteks võib öelda, et inglise keel on esikohal, sellele järgneb saksa keel ja palju tagapool on prantsuse, vene ja itaalia keel. Võiks järeldada, et need ajalehed on suunatud peamiselt kolmele sihtrühmale: a) välisreisijatele (ärireisijad ja turistid), kelle jaoks mõeldud ajalehed on näiteks inglise, saksa, prantsuse või jaapani keeles, b) Euroopa linnade sisseerändajatest elanikele, kelle jaoks mõeldud ajalehed on näiteks araabia, türgi, albaania või hiina keeles, ning c) piirkondlike vähemuskeelte rääkijatele, kelle jaoks mõeldud ajalehed on näiteks baski või katalaani keeles. Selline eristus ei pruugi muidugi alati paika pidada

Teine valdkond, mida me audiovisuaalse meedia juures uurisime, oli see, mil määral pakutakse televisioonis viipekeelset tölget oluliste meediasündmuste korral. Euroopa Nõukogu parlamentaarne assamblee märkis oma 2003. aasta soovitusel viipekeele kaitsmise kohta liikmesriikides, et viipekeeled on üks osa Euroopa kultuurilisest rikkusest, need on kurtide loomulik suhtlusvahend ja viipekeeli tuleb ametlikult tunnustada. Samuti on soovitusel öeldud, et telesaadete edastamine viipekeeles või kurtidele mõeldud subtiitritega parandab kurtide lõimumist teiste ühiskonnarühmadega.

Tabelis 40 on uurijatelt saadud vastused küsimusele viipekeele kasutamise kohta televisioonis ning veel kahele küsimusele: kas riigis/piirkonnas on olemas ametlikud dokumendid, kus tunnustatakse või soodustatakse viipekeelt, ja kui palju saavad kurdid kasutada viipekeelt avalike teenuste tarbimisel ametiasutustega suheldes? Tabelis 40 on ülevaade viipekeele kasutamisest.

Tabel 40. Viipekeel 24 riigis/piirkonnas

Riik/piirkond	Viipekeelt tunnustatakse või soodustatakse ametlikult	Kurdid saavad kasutada viipekeelt ametiasutustega suhtlemisel	Viipekeelset tõlget pakutakse oluliste meediasündmuste korral
Austria	jah	alati	vahetevahel
Baskimaa	–	–	vahetevahel
Bosnia ja Hertsegoviina	jah	alati	vahetevahel
Bulgaaria	jah	ainult teatud juhtudel	sageli
Eesti	jah	ainult teatud juhtudel	alati
Friisimaa	–	ainult teatud juhtudel	vahetevahel
Hispaania	jah	alati	sageli
Holland	jah	ainult teatud juhtudel	vahetevahel
Inglismaa	jah	–	sageli
Itaalia	–	–	–
Kataloonia	jah	alati	vahetevahel
Kreeka	–	–	vahetevahel
Leedu	jah	alati	vahetevahel
Poola	–	–	–
Portugal	jah	alati	sageli
Prantsusmaa	jah	alati	sageli
Põhja-lirimaa	jah	ainult teatud juhtudel	sageli
Rumeenia	jah	alati	–
Šotimaa	jah	ainult teatud juhtudel	sageli
Šveits	jah	alati	sageli
Taani	–	alati	sageli
Ukraina	jah	alati	vahetevahel
Ungari	jah	alati	vahetevahel
Wales	jah	ainult teatud juhtudel	vahetevahel

Viipekeeli tunnustatakse või soodustatakse ametlikult kõikides riikides/piirkondades peale Baskimaa, Itaalia, Kreeka, Poola ja Taani. Kurdid saavad ametiasutustega suheldes viipekeelt alati kasutada pooltes uuritud riikides/piirkondades. Viipekeelset tõlget ja/või kurtidele mõeldud subtiitrit pakutakse oluliste meediasündmuste korral alati Eestis ja sageli veel üheksas riigis/piirkonnas. Uurijate andmetel ei pakuta selliseid võimalusi Itaalias, Poolas ega Rumeenias. Kokkuvõtteks võib öelda, et teadlikkus viipekeelest näib Euroopas paranevat ja see on kurtide jaoks väga tähtis.

2.8. Keeled avalike teenuste sektoris ja avalikus ruumis

Euroopa Komisjoni teatis (2008) on üks mitmest ELI dokumendist, kus rõhutatakse, kui tähtis on pakkuda mitmekeelseid avalikke teenuseid kodanikele ja külalistele, kes ei räägi riigikeelt:

Euroopa suurlinnapiirkonnad ja turismikohad peaksid pakkuma teavet mitmes keeles ning kasutama kultuurivahendajate ja tõlkidena mitut keelt oskavaid inimesi. Seda on vaja võõramaalastele, kes kohalikku keelt ei oska. Eriti tähtsad on kirjalik ja suuline õigustõlge.

Euroopa regionaal- või vähemuskeelte harta hõlmab ka avalikke teenuseid, ja rohkem kodaniku vaatenurgast. Artiklis 9 keskendutakse kohtumenetlusele. Tagatakse nii kriminaal- kui ka tsiviilmenetluse läbiviimise võimalus piirkondlikes vähemuskeeltes (selleks kasutatakse tõlkide ja tõlkijate abi, mille eest ei pea asjaomane isik maksma) ja lubatakse kodanikel esitada juriidilisi dokumente piirkondlikes vähemuskeeltes. Artiklis 10 käsitletakse haldusastutusi ja avalikke teenuseid ning seal on kirjas, et kui piirkondlike vähemuskeeli kasutavate elanike arv on piisavalt suur, peaksid ametnikud rääkima ka nende keeles ja pakkuma neile selles keeles kirjalikku teavet. Samuti peaks olema võimalik kasutada neid keeli aruteludes kohalike ja piirkondlike võimudega. Selle sättega seoses tuleb meele pidada, et riigi ametlikke ei keeli ei jäeta sel juhul kõrvale.

Nii komisjoni kui ka Euroopa Nõukogu dokumentides ärgitatakse linnu ja avalikku võimu olema mitmekeelsemad ning pakkuma ühtlasi inimestele rohkem võimalusi õppida kohalikku keelt soodsa hinnaga.

Keskendusime keeltele avalike teenuste sektoris ja avalikus ruumis linna tasandil, s.t linna keskvoimu, mitte eri naabruskondade

detsentraliseeritud tasandil. Tuginetakse Euroopa suurlinnade liidu soovitudele, samuti selles vallas Euroopas teerajajaks oleva Ühendkuningriigi Sheffieldi linna hiljutistele soovitudele. Sheffieldi linna keelestrateegia avaldati 2004. aastal ning sellega püüti ühendada keeleõpet ja linna üldisemat kaasamiskava. 2008. aastal sai Sheffieldist esimene Euroopa linn, kes koostas oma keelepoliitika ülevaate Euroopa Nõukogu toel, kasutades ekspertabi, mida see riikidele, piirkondadele või linnadele nende endi tegevuskavade hindamisel osutab. Linna aruande mitmekeelsuse edendamise kohta hariduses ja ka laiemalt, sh ettevõtluses, on koostanud Reynolds (2008).

Oma uuringus püüdsime vaadelda linnade keelepoliitikat ja -strateegiat. Selleks soovisime teada:

- kui ulatuslik on linnaasutuste ametlik mitmekeelsuse edendamise strateegia;
- kas linnaasutused pakuvad teenuseid ja dokumente muus keeles peale riigikeele;
- millised on linna veebisaidil kasutatavad keeled;
- kas avalike teenuste osutamisel kasutatakse tõlke ja tõlkijaid;
- millised on töötajate töökirjeldustes nimetatud keeled ja kas töötajatele võimaldatakse keeleõpet;
- kuidas käib teiste keelte rääkijate töölevõtmine ja arvepidamine töötajate keeleoskuse kohta;
- kas töötajate paljumeelsust tunnustatakse.

Samuti palusime linnade esindajatel öelda, mitme keele suhtes neid põhimõtteid rakendatakse. Peale selle uuriti, milliseid keeli pakutakse linnades reaalselt *suuliseks ja kirjalikuks suhtluseks* haridus-, hädaabi-, tervishoiu-, sotsiaal-, õigusabi-, transpordi-, sisserände- ja turismiteenuste valdkonnas ning teatrites.

Uuringuandmeid koguti küsimustiku, vestluse ja dokumentide analüüsi abil. Enamik neist saadi linnaasutuste esindajatelt. Küsimustiku ülesehitus oli selline, et sellega ei saanud üksikasjalikku teavet, aga andmed on tulevaseks aruteluks ja uurimiseks sellegipoolest kasulikud.

Uuriti kokku 64 linna. Linnade täielik loetelu ja valikukriteeriumid on sissejuhatavas peatükis. Üldjuhul valiti uurimiseks iga riigi/piirkonna pealinn, suuruselt teine linn ja linn, kus on palju piirkondliku keele kõnelejaid. Andmed ametliku keelestrateegia ja -poliitika kohta on tabelis 43.

Tabel 41. Uuringus osalenud 64 linna keelestrateegia ja -poliitika

Kriteerium	Levinud	Vahetevahel	Ei ole
Ametlik mitmekeelsuse edendamise strateegia	20	25	19
Mitmekeelsed teenused	30	24	10
Veebisait teistes keeltes	27	18	19
Linna aastaaruanded teistes keeltes	15	10	39
Tõlkide ja tõlkijate kasutamine	35	24	5
Keeled töötajate töökirjeldustes	23	27	13
Töötajatele keeleõppe võimaldamine	18	24	22
Teiste keelte rääkijate töölevõtmine	11	30	23
Töötajate keeleoskuse andmete kogumine	17	9	37

Uurijate andmetel pakutakse linnades teenuseid 140 keeles, mis ei ole riigikeeled. Täpsem info pakutavate keelte kohta on tabelis 46.

Üldpilt on selline, et umbes pooltes uuritud linnades pakutakse mitmekeelseid teenuseid laialdaselt ning ühel kolmandikul on laialdaselt kasutatav ametlik mitmekeelsuse edendamise strateegia. Uuritud 64 linnast ainult kümme ei paku mitmekeelseid teenuseid. 27 linna osutavad kõiki veebiteenuseid teistes keeltes ja 18 ütlevad, et teevad seda osaliselt. Inimestele, kes kohalikke keeli ei oska, on tõlkide ja tõlkijate kasutamine tähtis infoallikas. Sellised teenused on levinud 35 linnas, osaliselt pakutakse neid 24 linnas ja viies ei ole selliseid teenuseid üldse. 23 linnas (enam kui kolmandik) on levinud tava lisada töökirjeldustesse keeleoskuse nõuded, 27 linna väitel teevad nad seda vahetevahel. 18 linnas pakutakse töötajatele põhjalikku keeleõpet, 24 linna väitel tehakse seda vahetevahel. Teiste keelte kõnelejaid võetakse sageli tööle ainult 11 linnas. Vaid vähemas kui kolmandikus linnadest on tavaline pidada arvestust töötajate keeleoskuse üle ja enam kui pooltes ei tehta seda üldse.

Peale küsimuse eelnimetatud mitmekeelsuspoliitika järgimise määra kohta küsisid meie uurijad veel, mitme keele puhul seda järgitakse. Tabelist 42 on näha mõlema küsimuse vastused.

Tabel 42. Uuringus osalenud 64 linna mitmekeelsuspoliitika pakutavate keelte arv

Asjaomast poliitikat ei ole	1 linn
Algeline poliitika väga väheste keelte jaoks	6 linna
Osaline poliitika mõne keele jaoks	21 linna
Küllaltki põhjalik poliitika mitme keele jaoks	31 linna
Põhjalik poliitika paljude keelte jaoks	3 linna
Väga põhjalik poliitika paljude keelte jaoks	2 linna

Viis linna, kus on enamiku keelte jaoks kõige arenenum poliitika on arengutaseme järjestuses Viin, Barcelona, London, Milano, ja Kraków. Teistes linnades pakutakse teatud teenuseid paljudes keeles, aga muid ainult riigikeeles või väga vähestes keeltes. Tabelis 43 on teenused järjestatud selle põhjal, mitmes keeles neid pakutakse.

Tabel 43. Uuringus osalenud 64 linna avalikud teenused alates nendest, mida pakutakse kõige enamates keeltes, kuni nendeni, mida pakutakse vähimas arvus keeltes

Suuline suhtlus	Kirjalik suhtlus
1. Turismiteenused	Turismiteenused
2. Sisserände- ja lõimimisteenused	Sisserände- ja lõimimisteenused
3. Õigusabiteenused	Transporditeenused
4. Tervishoiuteenused	Tervishoiuteenused
5. Sotsiaalteenused	Hädaabiteenused
6. Hädaabiteenused	Sotsiaalteenused
7. Haridusteenused	Õigusabiteenused
8. Transporditeenused	Haridusteenused
9. Teatrietendused	Teatrietendused
10. Poliitväitlused ja otsustusprotsessid	Poliitväitlused ja otsustusprotsessid

Kõige rohkem on keeli turismi, sisserände ja lõimimise, õigusabi (suuline suhtlus) ning transpordi (kirjalik suhtlus) valdkonnas. Ka tervishoiuteenuseid pakutakse tavaliselt mitmes keeles. Kõige vähem mitmekeelseid teenuseid on kultuuri (teater) ning poliitväitluste ja otsustusprotsesside valdkonnas. Ka haridusteenused ei ole nii kõrgel kohal, kui võiks eeldada, arvestades, et nii palju lapsi (ja nende vanemaid) käib Euroopas koolis, mille asukohamaa ametlikku keelt nad hästi ei oska. Poliitväitluste ja otsustusprotsesside valdkonna kehv koht võib kahjustada võrdseid võimalusi kaasata kodanikuühiskonda kõiki huvirühmi, eelkõige vähemusi ja sisserändajaid.

Ei tohiks unustada, et andmed keelte tegeliku arvu ja kasutusulatuse kohta igas linnas on saadud linnaesindajate täidetud küsimustikest. Et saada teada, kas väidetavalt pakutavaid keeli ka tegelikult pakutakse, ning milline on keeleoskuse tase ja ühtlus, on vaja põhjalikumalt jälgimist. Meie kogutud andmed on siiski hea näitaja ja alus edasiseks uuringuks.

Linnade jaotus suuliseks suhtluseks pakutavate keelte arvu järgi on tabelis 44.

Tabel 44. Linnade jaotus kümnes avalike teenuste valdkonnas suuliseks suhtluseks pakutavate keelte arvu järgi

Mitmekeelsete suuliste teenuste pakkumine	Linnade arv
Teenuseid pakutakse ainult riigikeeles	1
Teenuseid pakutakse keskmiselt 1–2 keeles	23
Teenuseid pakutakse keskmiselt 3–4 keeles	23
Teenuseid pakutakse keskmiselt enam kui neljas keeles	17

Vastustest on näha, et 17 linnas pakutakse teenuseid enamas kui neljas keeles ja 23 linnas kolmes-neljas keeles. Linnad, kus pakutakse kõige rohkem suulise suhtluse võimalusi kõige suuremas hulgas keeltes, on keelte arvu alusel London, Aberdeen, Glasgow, Madrid, Valencia, Zürich, Milano, Belfast, Barcelona ja Lugano.

Kirjaliku suhtluse pakkumine teenuste valdkonnas on samadel põhimõtetel esitatud tabelis 45.

Tabel 45. Linnade jaotus kümnes avalike teenuste valdkonnas kirjalikuks suhtluseks pakutavate keelte arvu järgi

Mitmekeelsete kirjalike teenuste pakkumine	Linnade arv
Teenuseid pakutakse ainult riigikeeles	1
Teenuseid pakutakse keskmiselt 1–2 keeles	30
Teenuseid pakutakse keskmiselt 3–4 keeles	27
Teenuseid pakutakse keskmiselt enamas kui neljas keeles	6

Kirjaliku suhtluse võimaluste poolest on esirinnas olevaid linnu vähem, mis tähendab, et dokumentide mitmekeelsusele ei panda nii suurt rõhku kui suulisele tõlkele ja vahendamisele. Kui suulise suhtluse võimalusi enamas kui kolmes keeles pakuti 40 linnas, siis selliseid kirjaliku suhtluse võimalusi 33 linnas.

Linnad, kus uuringu andmetel on kõige rohkem kirjaliku suhtluse võimalusi kõige suuremas hulgas keeltes, on Aberdeen, Belfast, Glasgow, London, Lugano, Madrid, Milano, Sevilla ja Valencia.

Need andmed näitavad, et linnad juba arvestavad kodanike keeleliste vajadustega, vähemalt kõige olulisemate teenuste osutamisel, aga mitme keele kasutamise võimalusi võiks laiendada ka paljudele teistele teenustele. Tabelis 46 on näha, milliseid keeli linnades tegelikult pakutakse. Nimetatud on 20 keelt, mida uuritud poliitika- ja teenusevaldkondades kõige sagedamini kasutatakse.

Tabel 46. Avalike teenuste ja avaliku ruumi keeleline mitmekesisus 64 linnas (20 levinumat keelt, mis ei ole vaadeldava riigi või piirkonna keeled)

Keel	Mainimiskordade arv kokku
1. inglise	771
2. saksa	290
3. vene	285
4. prantsuse	255
5. hispaania	153
6. hiina	117
7. araabia	117
8. itaalia	98
9. poola	69
10. türgi	67
11. rumeenia	60
12. horvaadi	58
13. portugali	55
14. bosnia	37
15. jaapani	36
16. ungari	34
17. albaania	27
18. serbia	27
19. pärsia	21

Kõikides uuritud linnades kasutatakse peale riigikeele kõige rohkem inglise keelt. Sellele järgnevad saksa, vene, prantsuse ja hispaania keel. Ka hiina ja araabia keel on tähtsal kohal ja neid pakutakse mitmes linnas. Viie levinuima ajalehtede ning avalike teenuste ja avaiku ruumi keele puhul on tulemused linna tasandil väga sarnased. Nagu ka ajalehekeelte puhul, saame järeldada, et avalike teenuste sektoris ja avalikus ruumis on suulise ja kirjaliku suhtluse võimaluste loomisel kolm sihtrühma: a) välisreisijad (ärireisijad ja turistid), kellele pakutakse teenuseid inglise, saksa, vene, prantsuse, hispaania ja itaalia keeles; b) sissereisijad, kellele pakutakse teenuseid araabia, türgi, horvaadi, hiina, urdu jm Sellel, miks linnad mõnd keelt teistest tähtsamaks peavad, võib olla mitu põhjust ning seda tuleks koostöös linnajuhtide ja nende suhtekorraldusmeeskondadega veel uurida.

Piirkondlike vähemuskeeltega seoses tuleb märkida, et neist paljude kasutamine linnaasutustes ei ole vastavuses nende riikliku/piirkondliku toetamise määraga. Kolm piirkondlikku vähemuskeelt, mida uuritud Euroopa riikides/piirkondades kõige enam toetatakse, on saksa keel (toetab seitse riiki/piirkonda), roma keel (kuus riiki/piirkonda) ja slovaki keel (viis riiki/piirkonda). Horvaadi, katalaani, poola, sloveeni, ungari ja vene keelt toetab piirkondliku vähemuskeelena neli riiki/piirkonda. Ometi ei ole roma, slovaki ja sloveeni keelt kahekümne suhtluskeele seas, mida avalike teenuste sektoris ja avalikus ruumis kõige enam pakutakse.

2.9. Keeled ettevõtluses

ELi institutsioonid on pidevalt propageerinud mitmekeelsust Euroopa konkurentsivõime ning inimeste liikuvuse ja tööalase konkurentsivõime seisukohalt määrava tegurina. Euroopa Liidu Nõukogu resolutsioonis (2008) kutsuti ettevõtteid üles arendama võimekust mitmes keeles, et suurendada eri turgudele pääsemise võimalusi, ning ärgitati neid arvestama töötajate karjäärikujunduses rohkem keeleoskusega. Euroopa Komisjoni sama aasta teatise mainiti 2006. aasta uuringut ELAN („Võõrkeeleoskuse puudumine ettevõtluses ja selle mõju Euroopa majandusele“), kus jõuti järeldusele, et keeleoskus ja kultuuridevahelised oskused on ekspordivaldkonnas edu saavutamiseks tähtsad ning Euroopa jaoks on keele ja kultuuri mittetundmise tõttu palju ärisidemeid kaotsi läinud.

Mitmekeelsuse kõrgetasemeline töörühm (2007) pühendas oma aruande ühe osa ettevõtlusele ja järeldas seal, et kuigi inglise keel on kõige levinum ärikeel, tagavad ELi ettevõtetele ärieelise just teised keeled. Ettevõtetel soovitati investeerida keeleoskusesse ja kasutada töötajate praegusi keeleressursse, töötada välja keelejuhtimisstrateegiad ning luua avaliku ja erasektori partnerlus, et haridussektoris õpitaks ettevõtlusvaldkonna jaoks õigeid keeli.

Komisjoni asutatud mitmekeelsuse küsimusi käsitlev ettevõtlusfoorum (2008) on avaldanud uued soovitusel ärimaailma keelestrateegiate kohta. Dokumendi lõppsõnas on öeldud järgmist:

Ettevõtted peavad üle vaatama, millised on nende töötajate keeleoskused, ja kasutama neid strateegiliselt. Nad peaksid läbi vaatama oma töölevõtupõhimõtted, koolitusstrateegia ja liikuvuspõhimõtted. Nad võivad ärgitada töötajaid kasutama ja arendama juba omandatud oskusi ning pakkuda motiveerivat keeleõpet, mis vastab töökoha nõuetele (2008: 13).

Nende soovitude kohaselt töötati projektis „Keelterikas Euroopa“ välja ettevõtete keelestrateegiate uuring, millega sooviti teada saada, kas keeleoskusi peetakse töölevõtmisel tähtsaks, kas toetatakse töötajate keeleõpet, kui mitmekeelsed ettevõtted on ning milliseid keeli klientidega suhtlemiseks ja müügiedenduseks kasutatakse. Uuritud kriteeriumid jagunevad kolme põhikategooriasse: *ettevõtte üldine, sisene ja väline keelestrateegia*.

Meie projekti uurijad kogusid andmeid uuringus osalenud riikide/piirkondade linnades tegutsevatest valitud ettevõtetest, keda oli kokku 484. Nagu sissejuhatava peatüki tabelist 5 näha, uuriti nelja ettevõtlusvaldkonda: panku, hotelle, ehitusettevõtteid ja supermarketeid. Sellise valiku põhjus oli soov saada andmeid nende ettevõtete kohta, kes peale rahvusvaheliste ärisidemete keskendumise oma töös tugevalt ka klientidele. Andmekogujatel paluti teha uuring oma riigi/piirkonna vähemalt 24 ettevõttes, nii et nende valimid koosneksid võimalikult võrdsetelt hargmaistest/rahvusvahelistest (H/RV), riiklikest (R) ja piirkondlikest või kohalikest (P/K) ettevõtetest ning jaguneksid võimalikult ühtlaselt eri sektoritesse. Selle nõude täitmine osutus mõnes riigis/piirkonnas keeruliseks. Tabelist 51 on näha uuritud ettevõtteliikide jaotus. Kuigi hotelle oli teiste sektoritega võrreldes suhteliselt palju, olid sektorid kokkuvõttes üsna võrdsetl esindatud.

Tabel 47. Ettevõtete jaotus eri sektorite vahel (463 ettevõtet)

Hotellid	Pangad	Ehitusettevõtted	Supermarketid	Kokku
140	120	116	108	484

Pealkirja „Ettevõtte üldised keelestrateegiad“ all vastasid ettevõtete esindajad järgmistele küsimustele:

- kas ettevõttes on olemas selge keelestrateegia;
- kas ettevõtte tähtsustab töölevõtmisel keeleoskust;
- kas töötajatele võimaldatakse rahvusvahelist liikuvust, et õppida keeli ja teisi kultuure;
- kas kasutatakse ettevõtteväliseid tõlke ja tõlkijaid;
- kas kogutakse andmeid töötajate keeleoskuse kohta;
- kas keeleõppeks kasutatakse võrgustikke;
- kui teadlik ollakse ELi programmide ja vahenditest;
- kas ELi programme või vahendeid kasutatakse.

484 uuritud ettevõtte tulemused on tabelis 48.

Tabel 48. Ettevõtted, kellel on enda väitel neljas valdkonnas olemas mitmekeelsuspoliitika ja -tavad (% 484 ettevõttest)

Poliitika	Levinud	Vahetevahel	Ei ole
Keelestrateegia	24	28	48
Keeleoskuse tähtsustamine töölevõtmisel	55	28	17
Liikuvus	23	27	50
Ettevõtteväliste tõlkide ja tõlkijate kasutamine	22	35	43
Andmed töötajate keeleoskuse kohta	1	29	70
Võrgustike kasutamine keeleõppeks	10	15	75
ELi programmide või vahendite kasutamine	5	8	87
Teadlikkus ELi programmide ja vahenditest	0	27	73

Tulemustest on näha, et veerandil nende valdkondade ettevõtetest on olemas selge keelestrateegia ja enam kui pool arvestab töölevõtmisel ka keeleoskust. Veerand ettevõtetest võimaldab töötajatele sageli liikuvust keelte ja teiste kultuuride õppimiseks, kuid 70% ei kogu andmeid töötajate keeleoskuse kohta ja väga vähesed kasutavad keeleõppeks ära ELi programme.

Ettevõttesiseste keelestrateegiatega seoses küsisime, kuidas edendatakse keeleoskust töökohal ning kuidas käsitletakse dokumentides ja sisesuhtluses kasutatavaid keeli. Et saada teada, milline on riigikeele, inglise keele, piirkondlike vähemuskeelte, võõrkeelte ja sisserändajate keelte suhteline tähtsus nende ettevõtete jaoks, palusime neil öelda, millised on nende tavad igas keelekategorias ning millistele keeltele peale riigikeele ja inglise keele veel enim tähelepanu pööratakse. Uuritud valdkonnad olid:

- töötajate keeleoskuse arendamiseks mõeldud partnerlus haridussektoriga;
- premeerimine või edutamine keeleoskuse alusel;
- keeleõppe pakkumine;
- Euroopa keeleõppe raamdokumendi kasutamine keeleõppes;
- töödokumentides ja sisevõrgus kasutatavad keeled;
- tarkvara- ja veebiprogrammide keeled.

Keelekategoriate kaupa jaotatud tulemused on tabelis 51.

Tabel 49. Nende ettevõtete osakaal (protsentides), kellel on enda väitel head tavad eri keelekategoriate jaoks: RK – riigikeel(ed), IÄK – inglise ärikeeel, TK – teised keeled (484 ettevõtet)

Poliitika	Levinud			Vahetevahel			Ei ole		
	RK	IÄK	TK	RK	IÄK	TK	RK	IÄK	TK
Partnerlus haridussektoriga	7	10	7	10	17	7	83	73	86
Premeerimine või edutamine	5	11	5	9	12	6	86	77	89
Keeleõppe pakkumine	14	27	12	18	23	12	68	50	76
Euroopa keeleõppe raamdokumendi kasutamine keeleõppes	4	7	3	7	9	6	89	84	91
Töödokumentides ja sisevõrgus kasutatavad keeled	96	41	14	3	21	10	1	38	76
Tarkvara- ja veebiprogrammide keeled	88	46	11	6	22	5	6	32	84

Nagu tabelist 53 näha, on inglise ärikeeke õppe pakkumine levinud 27% uuritud ettevõtetest, 14% pakub riigikeele abiõpet neile, kes riigikeelt emakeelena ei räägi, ja 12% võimaldab teiste keelte õpet. Keeleoskusel põhineva premeerimise või edutamise süsteemid on küllaltki vähestel ettevõtetel – 11% väidab, et selline tegevus on nende ettevõttes levinud inglise ärikeeke puhul, ja ainult 5% ütleb seda tegevust riigikeele või muude keelte puhul. Ka nende ettevõtete arv, kes loovad töötajate keeleoskuse parandamiseks partnerlussidemeid haridussektoriga, on tagasihoidlik – veerand ettevõtteid teeb seda kas sageli või vahetevahel inglise keele puhul, 17% riigikeele puhul nende jaoks, kellele see ei ole emakeel, ja 14% teiste keelte oskuse arendamiseks. Euroopa keeleõppe raamdokumendi kasutamine õppekava koostamiseks ja edusammude hindamiseks on levinud vähete uuritud ettevõtete seas. See annab märku, et teadlikkust sellest dokumendist on vaja parandada.

Kui vaadata, milliseid keeli tegelikult töödokumentides ja sisevõrgus kasutatakse, siis on seal oodatult valdav riigikeel, kuigi peaaegu pool ettevõtetest ütlesid, et levinud on ka inglise ärikeeke kasutamine. Teiste keelte kasutamine on levinud vaid veidi enamas kui 10% uuritud ettevõtetest.

Välise keelestrateegiaga seoses küsisime ettevõtetelt, milliseid keeli nad kasutavad suhtlemiseks välismaailmaga järgmistes valdkondades:

- aastaaruanded;
- turundusmaterjalid;
- tootemärgi tutvustamine ja identiteedi kujundamine;
- ettevõtte veebisait.

Keelekattegoriate kaupa jaotatud tulemused on tabelis 52.

Tabel 50. Ettevõtete välissuhtluses kasutatavad keeled: RK – riigikeel(ed), IÄK – inglise ärikeeke, TK – teised keeled (% 484 ettevõtetest)

Suhtlusmeetod	Levinud			Vahetevahel			Ei ole		
	RK	IÄK	TK	RK	IÄK	TK	RK	IÄK	TK
Aastaaruanded	92	38	11	2	11	5	6	51	84
Turundusmaterjalid	95	40	19	2	17	11	3	42	70
Tootemärgi tutvustamine	92	48	22	5	24	19	3	28	59
Ettevõtte veebisait	92	61	30	2	5	5	6	34	65

Neist tulemustest on näha, et uuritud sektorites on inglise ärikeeke kasutamine välises suhtluses riigikeele kõrval levinud veidi alla pooltes ettevõtetes ning 30% kasutab oma veebisaidil ka teisi keeli.

Mitmekeelsuse küsimusi käsitlev ettevõtlusfoorum (2008: 13) on esile tõstnud, et mitme keele strateegia on üks põhilisi Euroopa ettevõtete eduka äritegevuse eeldusi:

tõeliselt edukad ollakse siis, kui ettevõtted (mikroettevõtetest hargmaiste ettevõteten) töötavad välja loominguks ja paindlikud keelestrateegiad, mis sobivad nende organisatsiooni võimalustega.

Meie soovisime oma uuringus teada saada, kuidas seda eesmärki püütakse saavutada, ja küsisime ettevõtetelt, milliseid konkreetseid keeli nad riigikeele ja inglise keele kõrval tähtsustavad ja soodustavad. Tabelis 53 on esitatud teiste keelte jaotus selle järgi, kui sageli neid küsimustiku vastustes mainiti. Loetelus on 20 enimmainitud keelt.

Tabel 51. Nelja sektori 484 ettevõttes inglise keele kõrval esmatähtsaks peetavad keeled (20 levinumat keelt, mis ei ole vaadeldava riigi või piirkonna keeled)

Keeled ettevõtluses	Mainimiskordade arv kokku	Mainimiskordade jaotus riigiti (kui keelt mainiti enam kui viies riigis, esitatakse andmed ainult nende viie riigi kohta, kus seda mainiti kõige rohkem)
1. Saksa keel	430	Šveits (ainult Genfi ja Ticino kantonis) (57), Hispaania* (38), Bosnia ja Hertsegoviina (33), Ungari/Leedu/Holland (27)
2. Vene keel	333	Eesti (94), Ukraina (78), Leedu (64), Kreeka (20), Poola (15)
3. Prantsuse keel	322	Šveits (ainult Genfi ja Ticino kantonis) (71), Hispaania* (47), Ühendkuningriik (41), Holland (37), Portugal (33)
4. Hispaania keel	155	Portugal (31), Šveits (29), Ühendkuningriik (28), Holland (18), Prantsusmaa (16)
5. Itaalia keel	134	Šveits (ainult Genfi ja Ticino kantonis) (26), Austria (24), Bosnia (16), Hispaania (15), Ühendkuningriik (15)
6. Soome keel	66	Eesti (59), Taani (2), Leedu (2), Holland/Poola/Ühendkuningriik (1)
7. Hiina keel	55	Ühendkuningriik (34), Kreeka (9), Hispaania* (4), Holland (3), Poola (2)
8. Poola keel	47	Holland (12), Ukraina (11), Leedu (7), Austria (6), Ühendkuningriik (5)
9. Portugali keel	35	Hispaania* (13), Šveits (11), Holland (3), Ühendkuningriik (3), Austria/Prantsusmaa (2)
10. Türgi keel	29	Bosnia ja Hertsegoviina (13), Holland (6), Šveits (4), Austria (3), Rumeenia (2)
11. Araabia keel	26	Ühendkuningriik (10), Portugal/Šveits (4), Kreeka (3), Hispaania* (2)
12. Horvaadi keel	26	Austria (17), Ungari/Itaalia (3), Šveits (2), Bosnia ja Hertsegoviina (1)
13. Tšehhi keel	26	Austria (16), Ungari (6), Poola (3), Šveits (1)
14. Ungari keel	23	Austria (11), Poola (9), Rumeenia (3)
15. Katalaani keel	22	Hispaania* (18), Ühendkuningriik (3), Poola (1)
16. Rootsi keel	22	Eesti (12), Taani (4), Leedu/Ühendkuningriik (2), Poola/Hispaania* (1)
17. Jaapani keel	20	Ühendkuningriik (7), Poola (5), Itaalia (3), Holland (2), Kreeka/Šveits/Ukraina (1)
18. Läti keel	20	Eesti/Leedu (9), Taani/Ühendkuningriik (1)
19. Rumeenia keel	19	Austria (9), Kreeka (5), Ungari (3), Bulgaaria (2)
20. Taani keel	18	Ungari (6), Leedu (5), Eesti/Poola (3), Ühendkuningriik (1)

* Hispaania puhul arvestati ainult Madridi, Sevilla ja Valencia andmeid.

Uuritud ettevõtetes kasutatakse kõige rohkem saksa, vene, prantsuse, hispaania ja itaalia keelt. Keelte jagunemise kohta esitatud andmetest on näha, et mõnd keelt (nt saksa, prantsuse ja jaapani keelt) kasutavad paljude maade arvukad erinevad ettevõtted. Mõnd muud keelt (nt vene ja soome keelt) kasutatakse aga ainult naaberriikides. Soome keel on nii kõrgel kohal sellepärast, et seda mainis enamik Eestis küsitletud ettevõtteid. Osa Euroopa ettevõtteid paneb rõhku hiina, türgi, araabia ja jaapani keelele, kuid eeldada võiks nende suuremat tähtsustamist. Ettevõtete keeltevaliku taga olevaid põhjusi oleks vaja veel üksikasjalikumalt uurida ning tulemusi võrrelda teiste sarnaste, samades ja ka muudes sektorites tehtud uuringutega, et näha, millised seaduspärasused esile kerkivad..

2.10. Valdkondadevaheline ülevaade haridusvälisest mitmekeelsusest

Et anda võrdlev ülevaade keelte jaotusest erinevate haridusväliste keelekasutusvaldkondade vahel, esitame tabelis 52 andmed trükimeedias, avalike teenuste sektoris ja avalikus ruumis ning ettevõtluses kõige sagedamini mainitud 20 keele kohta, mis ei ole riigikeeled.

Tabel 52. Ajalehtedes, avalike teenuste sektoris ja avalikus ruumis ning ettevõtluses kasutatavad keeled, mis ei ole vaadeldava riigi või piirkonna keeled (20 levinumat)

Ajalehtedes kasutatavad keeled	Eri ajalehti kokku	Keeled avalike teenuste sektoris ja avalikus ruumis	Mainitud keelte arv kokku	Keeled ettevõtluses (lisaks inglise keelele)	Mainitud keelte arv kokku
1. inglise keel	417	1. inglise keel	771	1. inglise keel	Esikoht
2. saksa keel	270	2. saksa keel	290	2. prantsuse keel	393
3. prantsuse keel	185	3. vene keel	285	3. saksa keel	380
4. vene keel	162	4. prantsuse keel	255	4. vene keel	323
5. itaalia keel	129	5. hispaania keel	153	5. itaalia keel	167
6. araabia keel	74	6. hiina keel	117	6. hispaania keel	163
7. türgi keel	54	7. araabia keel	117	7. katalaani keel	130
8. hispaania keel	51	8. itaalia keel	98	8. soome keel	61
9. hollandi keel	46	9. baski keel	85	9. kõmri keel	60
10. albaania keel	40	10. katalaani keel	85	10. baski keel	59
11. serbia keel	36	11. kõmri keel	74	11. portugali keel	58
12. katalaani keel	30	12. poola keel	69	12. hiina keel	43
13. hiina keel	27	13. türgi keel	67	13. poola keel	43
14. horvaadi keel	23	14. rumeenia keel	60	14. galeegi keel	35
15. baski keel	17	15. horvaadi keel	58	15. araabia keel	33
16. bulgaaria keel	12	16. portugali keel	55	16. horvaadi keel	27
17. jaapani keel	11	17. friisi keel	47	17. türgi keel	27
18. poola keel	10	18. bosnia keel	37	18. tšehhi keel	22
19. kreeka keel	8	19. jaapani keel	36	19. ungari keel	22
20. bosnia/ungari keel	7	20. ungari keel	34	20. jaapani keel	19

I ja II peatükis kasutatud kirjandus

- Ball, J. (2011). Enhancing Learning of Children from Diverse Language Backgrounds: Mother tongue-based Bilingual or Multilingual Education in the Early Years. Paris: UNESCO.
- Beacco, J. C. ja M. Byram (2007). From Linguistic Diversity to Plurilingual Education. Guide for the development of language education policies in Europe. Strasbourg: Language Policy Division. Council of Europe.
- Beacco, J. C. et al. (2010). Guide for the Development and Implementation of Curricula for Plurilingual and Intercultural Education. Strasbourg: Language Policy Division. Council of Europe.
- Business Forum for Multilingualism (2008). Languages Mean Business. Companies Work Better with Languages. Brussels: European Communities.
- Business Platform for Multilingualism (2011). Report on the period September 2009 – June 2011. Brussels: European Commission.
- CILT (2006). ELAN: Effects on the European Economy of Shortages of Foreign Language Skills in Enterprise. London CILT: The National Centre for Languages.
- Civil Society Platform on Multilingualism (2009). www.euroclio.eu/new/index.php/partners-mainmenu-530/european-citizenship/1207-eu-civil-society-platform-on-multilingualism.
- Commission Staff Working Paper (2011 a). An inventory of Community Actions in the Field of Multilingualism – 2011 update. Brussels: European Commission.
- Commission Staff Working Paper (2011 b). Report on the Implementation of the Council Resolution of 21 November 2008 on a European Strategy for Multilingualism. Brussels: European Commission.
- Commission Staff Working Paper (2011 c). Language Learning at Pre-Primary School Level: Making it Efficient and Sustainable. A Policy Handbook. Brussels: European Commission.
- Committee of Ministers (1998). Recommendation to Member States concerning Modern Languages. Strasbourg: Council of Europe.
- Committee of Ministers (2008). Recommendations to Member States on the Use of the Council of Europe's Common European Framework of Reference for Languages (CEFR) and the Promotion of Plurilingualism. Strasbourg: Council of Europe.
- Council of Europe (2001). A Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment. Cambridge: Cambridge University Press.¹
- Council of the European Union (2002 a). Resolution on Linguistic Diversity and Language Learning. Brussels: European Commission.
- Council of the European Union (2002 b). Presidency Conclusions of the Barcelona European Council, 15-16 March 2002. Brussels: European Communities.
- Cullen, J., et al. (2008). Multilingualism: Between Policy Objectives and Implementation. Brussels: European Parliament.
- Euroopa Komisjon (2006). Eurooplased ja keeled. Eurobaromeetri eriuuring 243. Brüssel: Euroopa Komisjon.
- Euroopa Komisjon (2008). Komisjoni teatis Euroopa Parlamendile, nõukogule, Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomiteele ning Regioonide Komiteele. Mitmekeelsus: Euroopa rikkus ja ühine kohustus. Brüssel: Euroopa ühendused.
- Euroopa Komisjon (2010). Komisjoni teatis Euroopa Parlamendile, nõukogule, Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomiteele ning Regioonide Komiteele. Euroopa koostöö edendamise kutsehariduse ja -koolituse valdkonnas, et toetada Euroopa 2020. aasta strateegia rakendamist. Brüssel: Euroopa ühendused.
- Euroopa Komisjoni roheline raamat (2008). Ränne ja liikuvus: Euroopa Liidu haridussüsteemi ülesanded ja võimalused. Brüssel: Euroopa Komisjon.
- Euroopa Liidu Nõukogu (2008). Resolutsioon mitmekeelsust edendava Euroopa strateegia kohta. Brüssel: Euroopa ühendused.
- Euroopa Liidu Nõukogu (2011). Nõukogu järeldused, mis käsitlevad keeleoskust liikuvuse edendamiseks. Brüssel: Euroopa ühendused.
- Euroopa Nõukogu (1954). Euroopa kultuurikonventsioon. Strasbourg: Euroopa Nõukogu.
- Euroopa Parlament (2009). Euroopa Parlamendi resolutsioon mitmekeelsuse kui Euroopa rikkuse ja ühise kohustuse kohta. Brüssel: Euroopa Parlament.
- Euroopa regionaal- või vähemuskeelte harta (1992). Strasbourg: Euroopa Nõukogu.
- European Commission (1995). Whitebook. Teaching and Learning: Towards a Cognitive Society. Brussels: European Commission.

¹Raamdokumendi tõlge eesti keelde: Haridus- ja teadusministeerium (2007). Euroopa keeleõppe raamdokument. Õppimine, õpetamine ja hindamine. Tartu: Haridus- ja teadusministeerium. Keeleosakond. Eesti Rakenduslingvistika Ühing (Tik.)

European Commission (1995). Whitepaper on Education and Training – Teaching and Learning – Towards the Learning Society. COM (95) 590 final, 29 November 1995. Brussels: European Commission

European Commission (2001). Europeans and Languages. Special Eurobarometer Report 54. Brussels: European Commission.

European Language Portfolio (Euroopa keelemapp, ELP). Strasbourg: Council of Europe.

European Parliament (2003). EP Resolution with Recommendations to the Commission on European Regional and Lesser-used Languages in the Context of Enlargement and Cultural Diversity. Brussels: European Parliament.

Eurydice (2009). Integrating Immigrant Children into Schools in Europe. Brussels: Eurydice / European Commission.

Eurydice/EuroStat (2008). Key Data on Teaching Languages at School in Europe. Brussels/Luxembourg: Eurydice/EuroStat.

Eurydice/EuroStat (2009). Key Data on Education in Europe. Brussels: Eurydice/Eurostat.

Extra, G. (2010). Mapping linguistic diversity in multicultural contexts: Demolinguistic perspectives. – J. Fishman, O. Garcia (eds.), Handbook of Language and Ethnic Identity, Second Edition. Oxford: Oxford University Press, lk 107–122.

Extra, G. ja D. Gorter (eds.) (2008). Multilingual Europe: Facts and Policies. Berlin / New York: Mouton de Gruyter.

Extra, G. ja K. Yağmur (eds.) (2004). Urban Multilingualism in Europe: Immigrant Minority Languages at Home and School. Clevedon: Multilingual Matters.

Extra, G. ja K. Yağmur (2011). Report on the Pilot Studies in Poland and Spain. Berlin/Brussels: British Council.

Fishman, J. ja O. Garcia (eds.) (2010). Handbook of Language and Ethnic Identity. Disciplinary and Regional Perspectives. Oxford / New York: Oxford University Press.

Group of Intellectuals for Intercultural Dialogue (2008). A Rewarding Challenge. How the Multiplicity of Languages Could Strengthen Europe. Brussels: European Communities.

Heller, M. (2007). Bilingualism as ideology and practice. – M. Heller (ed.), Bilingualism: A Social Approach. Basingstoke: Palgrave, 1–24.

High Level Group on Multilingualism (HLGM) (2007). Final report. Brussels: European Communities.

Komisjoni personali töödokument (2008). Ülevaade ühenduse meetmetest mitmekeelsuse valdkonnas ja veebis korraldatud avaliku arutelu tulemustest. Kaasdokument teatise juurde: komisjoni teatis Euroopa Parlamendile, nõukogule jt. Brüssel: Euroopa ühendused.

Media Consulting Group (2007). Study on dubbing and subtitling needs and practices in the European audiovisual industry. Brussels: European Commission.

Media Consulting Group (2011). Study on the Use of Subtitling. The Potential of Subtitling to Encourage Language Learning and Improve the Mastery of Foreign Languages. Brussels: European Commission.

OMC Group Languages for Jobs (2011). Providing Multilingual Communication Skills for the Labour Market. Brussels: European Commission.

Parliamentary Assembly (1998). Recommendation on Linguistic Diversification. Strasbourg: Council of Europe.

Parliamentary Assembly (2001). Recommendation on the European Year of Languages. Strasbourg: Council of Europe.

Parliamentary Assembly (2003). Recommendation on the Protection of Sign Languages in the Member States of the Council of Europe. Strasbourg: Council of Europe.

Parliamentary Assembly (2006). Recommendation on the Place of the Mother Tongue in School Education. Strasbourg: Council of Europe.

Parliamentary Assembly (2008). Recommendation on the Integration of Adult Migrants and Education. Strasbourg: Council of Europe.

Poulain, M. (2008). European migration statistics: definitions, data and challenges. – M. Barni, G. Extra (eds.), Mapping Linguistic Diversity in Multicultural Contexts. Berlin / New York: Mouton de Gruyter, lk 43–66.

Projekt PIMLICO (2011). Aruanne keeleküsimumuste haldamise strateegiate ja parimate tavade kohta Euroopa VKEdes. Brüssel: Euroopa Komisjon.

UNESCO (2003). Recommendation Concerning the Promotion and Use of Multilingualism and Universal Access to Cyberspace. Paris: UNESCO.

LISA

Sõnastik

Kooliastmete (haridustasandite) ja liikide jaotuse aluseks on rahvusvaheline ühtse hariduse liigitus (ISCED).² Seda liigitust kasutatakse laialdaselt Eurydice dokumentides, kus on põhilandmed Euroopa haridussüsteemide kohta.

Alusharidus / koolieelsed lasteasutused (ISCEDis eelharidus)

Alusharidus on korraldatud õppe esimene aste. Seda haridust antakse koolis, lasteaias või eelkoolis ja see on mõeldud vähemalt kolmeaastastele lastele.

Avalik-õiguslik kutseharidus ja -koolitus

Avalikest vahenditest (s.t mitte erasektori) rahastatav kutseharidus ja -koolitus.

Avalik-õiguslik üldkõrgharidus

Haridus, mida antakse avalikes (s.t mitte era-) ülikoolides, välja arvatud tehnika- või meditsiiniülikoolid.

Emakeel

Kõige levinum on selle määratlus keelena, mis õpitakse selgeks esimesena ja millest saadakse ka hiljem aru. Tavapärase emakeeleküsimus Euroopa suurtes rahvastiku-uuringutes (sh rahvaloendustel) on asendumas koduse keele küsimusega, sest see on *vastajatele* arusaadavam kui termin „emakeel“.

Gümnaasium

See kooliaste algab tavaliselt pärast kohustusliku kooliea lõppu. Üldjuhul on lapsed selle astme alguses 15- või 16aastased. Enamasti on sellesse astmesse pääsemiseks kehtestatud mingid miinimumnõuded, sh kohustusliku koolihariduse omandamine. Õpetamine on rohkem ainekeskne kui põhikooli III astmes. Gümnaasium kestab tavaliselt kaks kuni viis aastat. Projektis „Keelterikas Euroopa“ osalenud riikides võib põhikooli III astme ja gümnaasiumi eristus põhineda *vanusel* või *koolliliigil*.

Kutseharidus ja -koolitus

Kutsehariduse ja -koolituse riiklikud süsteemid on Euroopa riikides väga erinevad, sõltudes konkreetsest majanduslikust ja sotsiaalsest keskkonnast. Kutseharidus ja -koolitus võib kuuluda teise või kolmanda taseme hariduse (ISCEDi järgi) või kutsesuunitlusega täiskasvanuhariduse alla. Tavaliselt hõlmab see paljusid erialakoolituse pakkujaid ja mitmekesiseid programme küllaltki reguleeritud raamistikus. Meie projektis ei hõlma kutseharidus ja -koolitus kõrgharidust, vaid viimast käsitletakse valdkonna 4B all.

Mitmekeelsus ehk ühiskonna mitmekeelsus

Kui mingil geograafilisel alal, olgu suurel või väikesel, on esindatud rohkem kui üks keelekategoria, s.t sotsiaalse rühma suhtlusvahend, olenemata sellest, kas seda peetakse ametlikult keeleks või mitte.

Paljumeelsus ehk inimeste mitmekeelsus

Eri keelte oskus, mis on olemas paljudel inimestel; hõlmab keelt, mida nimetatakse emakeeleks või esimeseks keeleks, ja mitut muud keelt.

Piirkondlikud vähemuskeeled ehk regionaal- või vähemuskeeled

Keeled, mida traditsiooniliselt kasutavad riigi teatud territooriumil selle riigi kodanikud, kes moodustavad riigi ülejäänud elanikkonnast arvuliselt väiksema rühma. Need ei ole selle riigi *riigikeel(ed)* (määratlus põhineb Euroopa regionaal- või vähemuskeelte hartal, Euroopa Nõukogu 1992). Üldjuhul on need nende elanikkonnarühmade keeled, kellel on asjaomases piirkonnas juured või kes on sinna elama asunud ja elanud seal juba mitme põlvkonna vältel. Piirkondlikel vähemuskeelidel võib olla *ametliku keele* staatus, aga ainult piirkondades, kus neid räägitakse.

Põhikooli I ja II aste (ISCEDis esimene haridustase)

Selle kooliastme alguses on lapsed nelja- kuni seitsmeaastased; see on kohustuslik kõikides riikides/piirkondades ja kestab tavaliselt viis-kuus aastat.

Põhikooli III aste

Selles astmes jätkatakse põhikooli I ja II astme põhiprogrammidega, kuigi õpetamine on tavaliselt rohkem ainekeskne. Üldjuhul tähendab selle kooliastme lõpp ka kohustusliku kooliea lõppu. Projektis „Keelterikas Euroopa“ osalenud riikides võib põhikooli III astme ja gümnaasiumi eristus põhineda *vanusel* või *koolliliigil*.

Riigikeel(ed)

Rahvusriigi ametlik(ud) keel(ed).

Roma keel / sinte mustlaskeel

Projektis „Keelterikas Euroopa“ käsitletakse neid piirkondlike vähemuskeelte, mitte territooriumita keeltena.

²Eestikeelses tõlkes kasutatav haridusastmete jaotus pärineb siiski Eesti haridusseadusest, mitte ISCEDist, et tõlge sobitaks paremini meie konteksti ja oleks arusaadavam ka ilma terminiselgitusteta. (Tlk.)

Sisserändajad

Eurydice dokumentides ja Eurostati statistikas on sisserändajad *välismaal sündinud mittekodanikud*. Meie projektis ei pruugi sisserändajad olla sündinud välismaal ja olla mittekodanikud. See sõltub riikide erinevatest nõuetest kodakondsuse omandamise kohta.

Sisserändajate keeled

Keeled, mida kõnelevad oma elukohariigis sisserändajad ja nende järeltulijad, kes on pärit väga erinevatest lähteriikidest.

Sisserändajate lapsed

Lapsed, kes käivad koolis teises riigis, mitte enda, oma vanemate või vanavanemate päritoluriigis. Selline määratlus hõlmab väga erineva õigusliku seisundiga inimesi, sealhulgas pagulasi, varjupaigataotlejaid, võõrtöölise lapsi, pikaajalise elamisloaga kolmandate riikide kodanike lapsi, kolmandatest riikidest tulnud lühiajalise elamisloaga võõrtöölise lapsi, aeg-ajalt riigis elavaid lapsi ja sisserändaja päritoluga lapsi, kelle kohta ei pruugi kehtida konkreetsed haridusalased õigussätted.

Viipekeeled

Viipekeeled on oma grammatika ja sõnavaraga keeled, mida edastatakse kätega ja võetakse vastu silmadega. Need on kurdina sündinud inimeste emakeeled. Viipekeeled ei ole tuletatud kõnekeelest ja need ei ole ka rahvusvahelised ega universaalsed. Maailmas on sadu viipekeeli.

Võõrkeeled

Keeled, mida ei õpita ega kasutata kodus, vaid mida õpitakse ja õpetatakse koolis või kasutatakse suhtluseks laiemalt väljaspool haridussüsteemi.

Õpetajakoolitus

Tudengite õppeprogramm, mille lõpuks omandavad nad õpetajakutse (toimub enne õpetama hakkamist).

Õpetajate täiendusõpe

Tegevõpetajatele mõeldud kursused õpetamis-, pedagoogika- või haridusvaldkonna uusimate muutuste teemal.

Õppekava

Teatud kooliliigi kogu haridusprogramm, kus on iga klassi kohta kirjas, milliseid aineid õpetatakse mitu tundi nädalas ja mitu nädalat aastas ning milline on iga aine sisu ja ainekursuse edukaks läbimiseks nõutav tase.

X keele(s) õpetamine

Sellises sõnastuses ei tehta vahet mingis *keeles* õpetamisel (selle kasutamisel *õppekeelena*) ja mingi *keele* õpetamisel (selle õpetamisel *õppeainena*).

RIIGI KEELEPROFIIL: EESTI

Kersti Sõstar

Üldine keeleline olukord:

Eesti ühiskonnas valitseva keeolukorra mõistmiseks peame vaatama minevikku. Enne Esimest maailmasõda oli Eesti olnud kaks sajandit Venemaa impeeriumi osa. 1880. aastani kasutati aga riigiasutustes saksa keelt. Siis hakati kasutama vene keelt. Eesti keel sai ametlikuks keeleks Eesti Vabariigi esimesel iseseisvusperioodil (1918–1940) Eesti esimese põhiseaduse (1920) alusel. Nõukogude ajal (1945–1985) arendati eesti keelt edasi, aga varasemast vähem. Sel ajal juhiti Nõukogude Liidus paljusid majandusharusid Moskvast ja vene keeles. Vene keel levis ka teistesse eluvaldkondadesse. Eestisse kolinud eesti keelt mitterääkivad Nõukogude Liidu kodanikud töötasid avalikus sektoris, aga eesti keele oskust ei nõutud neilt kuni 1989. aastani. Sellest ajast alates on pööratud rohkem tähelepanu eesti ja muude keelte õppimise võimaluste loomisele kõigi riigi elanike jaoks. Keelepoliitikas püütakse toetada ka rahvusvähemuste õigust oma kultuuri säilitamisele.

Keeleseaduse kõrval reguleeritakse Eesti Vabariigis keelekasutust ka põhiseaduse, kodakondsuseaduse ja mitme haridusvaldkonna seaduse abil. Keeleseaduses keskendutakse eesti keele murrete, võõrkeelte, vähemuskeelte ja eesti viipekeele kasutamisele ning erivajadustega inimeste keelekasutusele. Tähtsal kohal on keelearendusstrateegiad. Haridus- ja teadusministri ellukutsutud Eesti keelenõukogu koostas esimese eesti keele arendamise strateegia aastateks 2004–2010; eesti keele arengukava on koostatud aastateks 2011–2017. Mõlemas dokumendis käsitletakse teataval määral ka mitmekeelsust ja võõrkeeli. Võõrkeeltega seotud teemasid käsitletakse Eesti võõrkeelte strateegias 2009–2015 (www.hm.ee/index.php?03247).

Haridus- ja teadusministeeriumi sõnul Euroopa regionaal- või vähemuskeelte hartat lähitulevikus ratifitseerida ei kavatseta, aga Eesti täidab harta nõudeid.

Ametlikud keelealased dokumendid ja andmebaasid:

Keeleõigusaktides ja/või keelepoliitika dokumentides käsitletakse riigikeelt, võõrkeeli ja sisserändajate keeli. Riigikeele õpetamist Eestist pärit lastele ja/või täiskasvanutele välismaal (kaas)rahastatakse Belgias ja Luksemburgis. Eesti ei ole Euroopa regionaal- või vähemuskeelte hartat allkirjastanud ega ratifitseerinud. Uues keeleseaduses (2011) aga peetakse tähtsaks kaitsta kõiki Eesti piirkondlikke vähemuskeeli.

Eestis on olemas ametlikud keelelist mitmekesisust käsitlevad üleriigilised andmekogumissüsteemid, mis on seotud perioodiliselt uuendatavate rahvaloendusandmetega. Need andmekogumissüsteemid hõlmavad emakeele ning keeleoskuse (mil määral saadakse aru, osatakse rääkida, lugeda ja kirjutada) kohta esitatud küsimuste alusel riigikeelt, piirkondlikke vähemuskeeli ja sisserändajate keeli.

PVK: piirkondlikud vähemuskeeled

VK: võõrkeeled

SRK: sisserändajate keeled

RK: riigikeel

Keeled koolieelsetes lasteasutustes

	PVK	VK	SRK	RK abiõpe
<p>Sihtrühmad</p> <p>PVK: ● kõik ● ainult emakeelena rääkivad lapsed ● õpet ei ole VK: ● kõik ● piiratud rühm ● õpet ei ole SRK: ● kõik ● ainult emakeelena rääkivad lapsed ● õpet ei ole RK abiõpe: ● kõik ● ainult sisserändajate lapsed ● õpet ei ole</p>		●		
<p>Kestus</p> <p>● 2 või enam aastat ● 1 aasta ● alla 1 aasta</p>		●		
<p>Rühma vähim suurus</p> <p>● määratlemata ● 5-10 ● üle 10</p>		●		
<p>Õppepäevade arv nädalas</p> <p>● 1 või enam ● 0,5-1 ● alla 0,5 päeva</p>		●		
<p>Õpetajakoolitus</p> <p>● ainekeskne ● üldine ● puudub</p>		●		
<p>Õpetajate täiendusõpe</p> <p>● ainekeskne ● üldine ● puudub</p>		●		
<p>Riiklik rahastamine</p> <p>● täielik ● osaline ● puudub</p>		●		

Keeled koolieelsetes lasteasutustes:

Piirkondlikud vähemuskeeled	–
Võõrkeeled	inglise, prantsuse, saksa ja vene keel
Sisserändajate keeled	–

Lasteaedades toimub õppetöö peamiselt eesti keeles, aga kohaliku omavalitsuse otsuse alusel võidakse kasutada ka mõnd muud keelt. Õppetöö toimub koolieelsete lasteasutuste õppekava alusel. Eesti keelt mitterääkivatele lastele õpetatakse eesti keelt alates kolmandast eluaastast. Riik toetab seda keeleõpet kohalike omavalitsuste kaudu. Paljud lasteaiad, kus õpetatakse eesti keelt, on 2003. aastast alates osalenud keelekümbuse programmis. Programmis osalevad lasteaiakasvatajad on saanud selleks eraldi koolitust. Eesti keele kui emakeele õpe hõlmab hääldamise, lauseehituse, lugemise ja kirjutamise õppimist ning laste kirjandushuvi äratamist.

Vanemate soovil ning välisriikide keele- ja kultuuriesinduste algatusel ja toel õpetatakse koolieelsetes lasteasutustes üha enam võõrkeeli. Kahjuks aga puudub statistika võõrkeele õppimise kohta lasteaedades.

Keeled põhikooli I ja II astmes**Korraldus**

	PVK	VK	SRK
Õppekava <ul style="list-style-type: none"> ● terviklik ja üksikasjalik ● üldsõnaline ● suunised puuduvad 		●	
Õppekeelena (LAK) <ul style="list-style-type: none"> ● levinud ● mõnes kohas ● puudub 		●	
Sihtrühmad PVK: ● kõik ● ainult emakeelena rääkivad lapsed ● õpet ei ole VK: ● kõik ● piiratud rühm ● õpet ei ole SRK: ● kõik ● ainult emakeelena rääkivad lapsed ● õpet ei ole		●	
Keeleõppe algus <ul style="list-style-type: none"> ● 1. klassis ● põhikooli II astme alguses ● põhikooli II astme lõpus 		●	

	PVK	VK	SRK
--	-----	----	-----

Toimumisaeg

- koolitundide ajal
- osaliselt koolitundide ajal
- väljaspool koolitunde

Rühma vähim suurus

- määratlemata
- 5-10
- üle 10

Keeleoskuse korrapärane kontroll

- standardne riiklik
- kooli oma
- puudub

Nõutav tase

- PVK: riiklikud või piirkondlikud nõuded kooli nõuded määratlemata
 VK: Euroopa keeleõppe raamdokumendi põhjal riiklikud või kooli nõuded määratlemata
 SRK: riiklikud või piirkondlikud nõuded kooli nõuded määratlemata

Riiklik rahastamine

- täielik
- osaline
- puudub

	RK
--	----

Õppekava

- terviklik ja üksikasjalik
- üldsõnaline
- suunised puuduvad

Abi uustulnukatele

- enne tavaõpet
- tavaõppe ajal
- puudub

Keeleoskuse hindamine kooli astudes

- kõik
- ainult sisseandajad
- puudub

Keeleoskuse korrapärane kontroll

- standardne riiklik
- kooli oma
- puudub

Õpetamine

	PVK	VK	SRK
Õpetajate kvalifikatsioon ● keeleõpetajad ● üldõpetajad ● kvalifikatsioonita		●	
Õpetajakoolitus ● ainekeskne ● üldine ● puudub		●	
Õpetajate täiendusõpe ● ainekeskne ● üldine ● puudub		●	
Liikuvus ● sisaldub õppes ● mitteametlik rahaline toetus ● puudub ○ ei rakendata	○	●	○

	RK
Õpetajate kvalifikatsioon ● keeleõpetajad ● üldõpetajad ● kvalifikatsioonita	●
Õpetajakoolitus ● ainekeskne ● üldine ● puudub	●
Õpetajate täiendusõpe ● ainekeskne ● üldine ● puudub	●

Keeled põhikooli I ja II astmes:

Piirkondlikud vähemuskeeled	–
Võõrkeeled	inglise, prantsuse, saksa või vene keel – üks keel on kohustuslik, ülejäänud valikained
Sisserändajate keeled	–

Emakeele (eesti keele ja kirjanduse või vene keele ja kirjanduse) õpetamine on põhikooli I ja II astmes (aga ka hiljem) kohustuslik. Võõrkeeli on kolmandast klassist peale üldhariduskoolides õpetatud alates 1991/1992. õppeaastast. Lapsed või nende vanemad saavad vabalt valida, kas õppida inglise, vene, saksa või prantsuse keelt. Koolides, kus õppekeelena eesti keelt ei kasutata, õpetatakse riigikeelt esimesest klassist alates. Peale eesti keele õpetatakse võõrkeeli koolide õppekavade kohaselt. Esimene eestikeelne õppekava teise õppekeelega koolidele võeti vastu 1997. aastal. Eesti keele õppimise soodustamiseks on paljud koolid liitunud varajase keelekümbuse programmiga. 2002. aasta õppekavas lubati koolidel alustada võõrkeele õppimist juba esimesest klassist ja võõrkeele õpetamine tehti kohustuslikuks alates kolmandast klassist.

Keeled põhikooli III astmes ja gümnaasiumis

Korraldus

	PVK	VK	SRK
Õppekava <ul style="list-style-type: none"> ● terviklik ja üksikasjalik ● üldsõnaline ● suunised puuduvad 		●	●
Õppekeelena (LAK) <ul style="list-style-type: none"> ● levinud ● mõnes kohas ● puudub 		●	●
Sihtrühmad RML: ● kõik ● ainult emakeelena rääkivad lapsed ● õpet ei ole FL: ● kõik ● piiratud rühm ● õpet ei ole IL: ● kõik ● ainult emakeelena rääkivad lapsed ● õpet ei ole		●	● ●
Toimumisaeg <ul style="list-style-type: none"> ● koolitundide ajal ● osaliselt koolitundide ajal ● väljaspool koolitunde 		●	●
Rühma vähim suurus <ul style="list-style-type: none"> ● määratlemata ● 5-10 ● üle 10 		●	●
Keeleoskuse korrapärane kontroll <ul style="list-style-type: none"> ● standardne riiklik ● kooli oma ● puudub 		●	●
Nõutav tase RML: ● riiklikud või piirkondlikud nõuded ● kooli nõuded ● määratlemata FL: ● Euroopa keeleõppe raamdokumendi põhjal ● riiklikud või kooli nõuded ● määratlemata IL: ● riiklikud või piirkondlikud nõuded ● kooli nõuded ● määratlemata		●	●
Riiklik rahastamine <ul style="list-style-type: none"> ● täielik ● osaline ● puudub 		●	●

	RK
Õppekava <ul style="list-style-type: none"> ● terviklik ja üksikasjalik ● üldsõnaline ● suunised puuduvad 	
Abi uustulnukatele <ul style="list-style-type: none"> ● enne tavaõpet ● tavaõppe ajal ● puudub 	
Keeleoskuse hindamine kooli astudes <ul style="list-style-type: none"> ● kõik ● ainult sisseandajad ● puudub 	
Keeleoskuse korrapärane kontroll <ul style="list-style-type: none"> ● standardne riiklik ● kooli oma ● puudub 	

Õpetamine

	PVK	VK	SRK
Õpetajate kvalifikatsioon <ul style="list-style-type: none"> ● keeleõpetajad ● üldõpetajad ● kvalifikatsioonita 			
Õpetajakoolitus <ul style="list-style-type: none"> ● ainekeskne ● üldine ● puudub 			
Õpetajate täiendusõpe <ul style="list-style-type: none"> ● ainekeskne ● üldine ● puudub 			
Liikuvus <ul style="list-style-type: none"> ● sisaldub õppes ● mõningane rahaline toetus ● puudub ○ ei rakendata 			
Nõutav keeleoskustase <ul style="list-style-type: none"> ● Euroopa keeleõppe raamdokumendi põhjal ● riiklikud või piirkondlikud nõuded ● määratlemata ○ ei rakendata 			

	RK
Õpetajate kvalifikatsioon <ul style="list-style-type: none"> ● keeleõpetajad ● üldõpetajad ● kvalifikatsioonita 	
Õpetajakoolitus <ul style="list-style-type: none"> ● ainekeskne ● üldine ● puudub 	
Õpetajate täiendusõpe <ul style="list-style-type: none"> ● ainekeskne ● üldine ● puudub 	
Emakeelena mitterääkijatel nõutav keeleoskustase <ul style="list-style-type: none"> ● Euroopa keeleõppe raamdokumendi põhjal ● riiklikud või kooli nõuded ● määratlemata 	

Keeled põhikooli III astmes ja gümnaasiumis:

Piirkondlikud vähemuskeeled	–
Võõrkeeled	inglise, prantsuse, saksa, vene või muu keel – kaks neist on kohustuslikud
Sisserändajate keeled	hiina, soome ja rootsi keel

1996. aastal võeti vastu esimene riiklik üldhariduse õppekava, milles määrati iga kooliastme õppesisu. Riikliku õppekava alusel koostasid koolid ainekavad, sealhulgas emakeele (eesti või vene keele) ja kirjanduse ning võõrkeelte ainekavad. A-võõrkeelt ehk esimest võõrkeelt hakati õpetama kolmandas klassis ja B-võõrkeelt kuuendas. Kolmas võõrkeel ehk C-võõrkeel lisandus valikainena kümnendas klassis. Viimastel aastatel on peaaegu pool põhikooli III astme ja gümnaasiumi õpilastest valinud esimeseks võõrkeeleks inglise keele; teisel kohal on vene keel ja kolmandal saksa keel. Viimasel õppeaastal õppis saksa keelt 8,9% õpilastest ja prantsuse keelt vaid 1,9%. Valikainetest populaarseim on saksa keel. Peale nende keelte pakutakse mitmes koolis võimalust õppida kolmanda keelena selliseid keeli nagu heebrea, hiina (mandariini), hispaania, itaalia, jaapani, ladina, rootsi ja soome keel.

Et toetada eesti keele kui teise keele õppimist alates kuuendast klassist, on paljud koolid liitunud hilise keelekümbuse programmiga. 2007. aastal alustati koolides, kus eesti keeles ei õpetata, üleminekut osaliselt eestikeelsele õppele; sel õppeaastal õpetatakse kohustuslike ainete miinimumarvust 60% eesti keeles.

Põhikooli ja gümnaasiumi muudetud õppekavasid kasutatakse 2011/2012. õppeaastast alates. Eesti keele kui teise keele ja võõrkeelte õppimise tulemusi hinnatakse Euroopa Nõukogu ühtse keeleoskustasemetete süsteemi (Euroopa keeleõppe raamdokumendi) kohaselt.

Keeled kutse- ja kõrgkoolis

Kutseharidus ja -koolitus (kolmes koolis)

	Kool A			Kool B			Kool C		
	PVK	VK	SRK	PVK	VK	SRK	PVK	VK	SRK

Keeleõppe-programmide valik

- mitmekesine
- piiratud
- puudub

Õppekava

- terviklik ja üksikasjalik
- üldsõnaline
- suunised puuduvad

Nõutav tase

- Euroopa keeleõppe raamdokumendi põhjal
- riiklik
- määratlemata
- ei rakendata

Riiklik rahastamine

- täielik
- osaline
- puudub

Riigikeele abiõpe	Kool A	Kool B	Kool C
-------------------	--------	--------	--------

Keele abiõppeprogrammide valik

- mitmekesine
- piiratud
- puudub

Sihtrühmad

- kõik
- piiratud
- puudub

Riigikeele abiõpe	Kool A	Kool B	Kool C
Õppekava <ul style="list-style-type: none"> ● terviklik ja üksikasjalik ● üldsõnaline ● suunised puuduvad 			
Töölased oskused <ul style="list-style-type: none"> ● jah ● ei 			
Üldine oskuste täiustamine <ul style="list-style-type: none"> ● jah ● ei 			
Riiklik rahastamine <ul style="list-style-type: none"> ● täielik ● osaline ● puudub 			
Praktika ettevõtetes <ul style="list-style-type: none"> ● õppe sees ● vabatahtlik ● puudub 			
ELi vahendite kasutamine <ul style="list-style-type: none"> ● jah ● ei 			

Keeled Eesti kolmes kutseõppeasutuses:

Piirkondlikud vähemuskeeled	–
Võõrkeeled	inglise, prantsuse, saksa, soome ja vene keel
Sisserändajate keeled	–

Kõrgharidus (kolmes kõrgkoolis)

	Kool A	Kool B	Kool C
Õppekeel(ed) <ul style="list-style-type: none"> ● Riigikeel, võõrkeel(ed) ja piirkondlik(ud) vähemuskeel(ed) ● riigikeel ja võõrkeel(ed) ● ainult riigikeel 			
Veebisaidi keeled <ul style="list-style-type: none"> ● Riigikeel, võõrkeel(ed) ja piirkondlik(ud) vähemuskeel(ed) ● riigikeel ja võõrkeel(ed) ● ainult riigikeel 			

	Kool A	Kool B	Kool C
Riigikeele abiõppe sihtrühmad ● kõik ● piiratud ● puudub			
Nõutav võõrkeeleoskuse tase ● Euroopa keeleõppe raamdokumendi põhjal ● riiklik või kooli oma ● määratlemata			
Mittekodanikest tudengite ligimeelitamine ● välisüliõpilased ja sisserändajad ● ainult välisüliõpilased ● ainult riigikeelt emakeelena rääkijad			
Keeleõppurite liikuvus ● kohustuslik ● vabatahtlik ● pakkumine puudub			
Teiste õppurite liikuvus ● kohustuslik ● vabatahtlik ● pakkumine puudub			

Keeled Eesti kolmes kõrgkoolis:

inglise, vene, saksa ja prantsuse keel, eesti keel teise keelena ning rootsi keel

Kutsekoolides õpetatakse eesti keeles. Muu keele õppekeelena kasutamise üle otsustab teadus- ja haridusminister. Kutsekoolides toimub õppetöö koolide õppekava ja kutseõppeainete riikliku õppekava järgi. Kutsekoolide vene õppekeele klassides on eesti keele õpe kohustuslik. Eesti keele rühmad moodustatakse põhihariduse (ISCEDi teise taseme ehk üheksanda klassi) lõpuks omandatud taseme alusel. Võõrkeeli õpetatakse õppekavas kahe eraldi ainerühmana: võõrkeel ja erialane võõrkeel. Võõrkeelekursuste ulatus ja arv on kooliti ja erialati erinev – keskharidust nõudvate erialade õpetamisel on nende ulatus ja arv suurem kui põhiharidust nõudvate alade õpetamisel. Mõnel tehnilisel erialal ei õpetata võõrkeeli peaaegu üldse, aga paljude teeninduserialade õpilased õpivad kutsekoolides inglise, prantsuse, saksa, vene, itaalia, rootsi ja soome keelt.

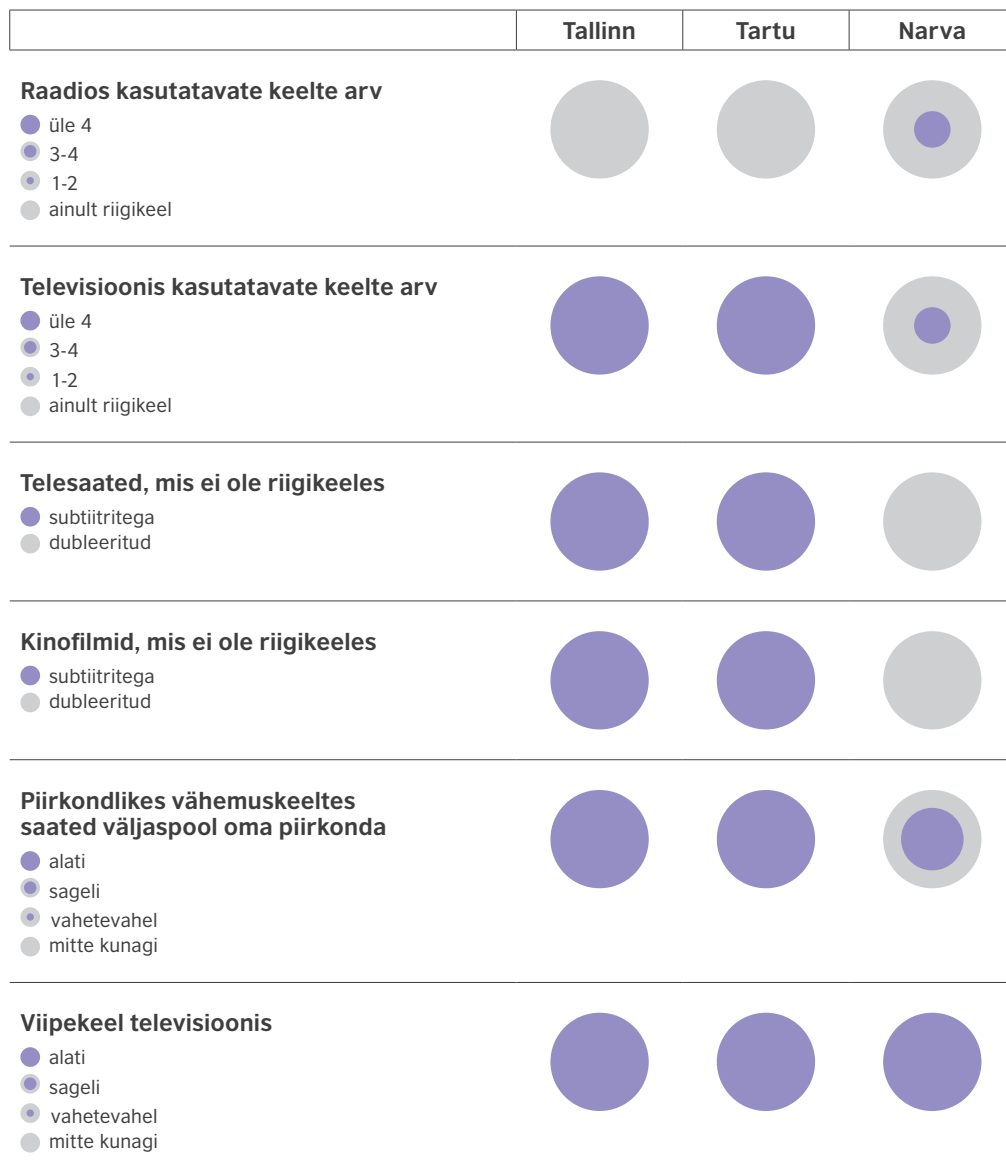
Kutsekoda kooskõlastab kutsestandardite väljatöötamist. Nendes määratletakse muu hulgas konkreetses elukutses vajalik eesti keele ja võõrkeelte oskus.

Riigiametnike, töötajate ja ettevõtjate eesti keele oskuse nõuded on sätestatud valitsuse määruses. Pärast keeleseaduse muutmist 2008. aastal kehtestati kohustuslikud keeleoskuse tasemed kooskõlas Euroopa Nõukogu keeleõppe raamdokumendiga. Riiklikud eesti keele eksamid toimuvad oskustasemetel A2, B1, B2 ja C1 jaoks.

Ülikooliseaduse kohaselt on ülikoolide õppekeel eesti keel; teiste keelte kasutamise üle otsustab ülikooli nõukogu. Ühest küljest tahetakse pakkuda kõrgharidust eesti keeles, et tagada sel moel hea eesti keele oskus, aga teisest küljest on rahvusvaheliseks muutumise tõttu üha enam õppetööd inglise keeles, eelkõige kõrgemates kõrgharidusastmetes. Kõrgkoolides kasutatakse õppekeelena ka vene keelt.

Bakalaureuseõppes valitakse enamikul juhtudel inglise keel, harvemini vene keel, eesti keel teise või võõrkeelena, saksa keel ja vähesel määral ka prantsuse keel. Teiste võõrkeelte õppimise võimaluste arv on ülikoolide keelekeskuste tõttu märgatavalt kasvanud: õppida saab itaalia, hispaania, soome, rootsi, türgi ja veel mõnd keelt. Võõrfiloloogidele õpetatakse võõrkeeli erialana ja teistele tudengitele üld- ja erialakeelena. Kuigi võõrkeeli saab õppida peamiselt valikainetena, on kõrgharidusstandardis sätestatud ka võõrkeeleoskuse tase. See ärgitab võõrkeeli õppima. Õppejõudude ja tudengite hea võõrkeeleoskus on kõrghariduse rahvusvaheliseks muutmise strateegia eesmärkide saavutamise alus.

Keeled audiovisuaalses ja trükimeedias

Keeled Eesti kolme linna audiovisuaalses ja trükimeedias:

Raadio	vene keel
Televisioon	vene, inglise, saksa, prantsuse, taani ja soome keel ning eesti viipekeel
Ajalehed	vene, inglise, saksa, soome ja itaalia keel

Kuna võrkeelsetele telesaadetele ja filmidele pannakse tavaliselt alla subtiitrid, puutuvad inimesed võrkeeltega kokku juba varakult. Valdav osa Eesti televisioonis näidatavaid välismaiseid saateid on aga ingliskeelsed, mistõttu puutuvad vaatajad kokku peamiselt inglise keelega; veidi vähem ka vene, saksa ja hispaania keelega. Lastesaated, eelkõige multifilmid, on sageli dubleeritud.

Riigitelvisioonis ei kasutata eesti keele kõrval kuigi palju teisi keeli. Eesti Rahvusringhääling pakub uudiseid ja kultuurisaateid ka vene keeles. Satelliittelevisioon ja internet aga võimaldavad näha kogu maailma programme ja seda võimalust kasutatakse väga palju. Nende televisiooniteenuste pakkujaid a ga meie uuring ei hõlmanud.

Kolmes uuritud linnas on vähesel määral võrkeelseid ajalehti, mis on valdavalt vene keeles. Selline keeltevalik trükimeedias on tingitud turismist ja suurest vene kogukonnast.

Keeled avalike teenuste sektoris ja avalikus ruumis

Linnaasutuste ametlikud keelestrateegiad

	Tallinn	Tartu	Narva		
	<p>● enam kui 4 keeles ● 3–4 keeles ● 1–2 keeles ● ainult riigikeel ●●● levinud ●●● vahetevahel ●●● ei kasutata</p>				
Linnaasutuste teenused	●●● ●	●●● ●	●●● ●		
Veebisait	●●● ●●●	●●● ●	●●● ●		
Linna aastaaruanded	●●● ●	●●● ●	●●● ●		
Koosseisulised ja koosseisuvälised tõlgid ja tõlkijad	●●● ●	●●● ●	●●● ●		
Töötajate töökirjeldustes sisalduvad viited muude keelte kui riigikeele oskusele	●●● ●	●●● ●	●●● ●		
Keelteoskuse suurendamise kava olemasolu	●●● ●	●●● ●	●●● ●		
Keeleoskajate töölevõtmine sihiga toetada asutuse eesmärkide täitmist	●●● ●	●●● ●	●●● ●		
Keeleõppevõimaluste pakkumine töötajatele	●●● ●	●●● ●	●●● ●		
Töötajate keelteoskuse regulaarselt ajakohastatavate andmete kogumine	●●● ●	●●● ●	●●● ●		
Teises keeles omandatud piisava suhtlemisoskuse eest premeerimine või edutamine	●●● ●	●●● ●	●●● ●		

Suuline suhtlus

	Tallinn	Tartu	Narva
	● enam kui 4 keeles ● 3–4 keeles ● 1–2 keeles ● riigikeeles		
Linnavõimu tasandi poliitvaidlused ja otsustusprotsessid			
Haridusteenused			
Hädaabiteenused			
Tervishoiuteenused			
Sotsiaalteenused			
Õigusabiteenused			
Transporditeenused			
Sisserände- ja lõimimisteenused			
Turismiteenused			
Teatrietendused			

Kirjalik suhtlus

	Tallinn	Tartu	Narva
	● enamas kui 4 keeles ● 3–4 keeles ● 1–2 keeles ● riigikeeles		
Linnavõimu tasandi poliitvõitlused ja otsustusprotsessid			
Haridusteenused			
Hädaabiteenused			
Tervishoiuteenused			
Sotsiaalteenused			
Õigusabiteenused			
Transporditeenused			
Sisserände- ja lõimimisteenused			
Turismiteenused			
Teatrietendused			

Keeled Eesti kolme linna avalike teenuste sektoris ja avalikus ruumis:

vene, inglise, saksa, soome, prantsuse ja rootsi keel

1995. aastal vastu võetud keeleseaduses on määratletud valdkonnad, kus eesti keele kasutamine on kohustuslik. Selles on sätestatud ka rahvusvähemuste keelte kasutamise tingimused ja ulatus riigiasutustes ja kohalikes omavalitsustes. Piirkondades, kus vähemalt pool elanikkonnast on rahvusvähemus, on elanikel õigus saada kohalikult omavalitsuselt ja riigiasutustelt selles piirkonnas teavet eesti keele kõrval ka selles vähemuskeeles. Selline ongi olukord kolmest uuritud linnast kahes.

Uuritud linnades pakutakse teenuseid mitmes keeles. Neist levinuimad on vene, inglise ja soome keel. Linnade veebisaidid on mitmes keeles – peale eesti keele ka inglise ja vene keeles. Põhiteave linna kohta ja turismiteave on kättesaadav ka soome, rootsi ja saksa keeles.

Keeled ettevõtluses (24 ettevõtet)

Üldised keelestrateegiad	Levinud	Vahetevahel	Puudub/puuduvad
Keelestrateegia on olemas	5	3	16
Keeleoskuse tähtsustamine töölevõtmisel	15	7	2
Rahvusvahelise liikuvuse pakkumine	7	5	12
Ettevõtteväliste tõlkide ja tõlkijate kasutamine	6	17	1
Töötajate keeleoskuse andmete kogumine	0	5	19
Võrgustike kasutamine keeleõppeks	6	3	15
ELi programmide või vahendite kasutamine	0	1	23
Teadlikkus ELi programmide ja vahenditest	0	7	17

RK: riigikeel

VK: võõrkeeled

PVK:piirkondlikud vähemuskeeled

SRK: sisserändajate keeled

Ettevõttesisesed keelestrateegiad	Levinud			Vahetevahel			Puudub/puuduvad		
	RK	IÄK	VK/ PVK/ SRK	RK	IÄK	VK/ PVK/ SRK	RK	IÄK	VK/ PVK/ SRK
Keelealane partnerlus haridussektoriga	4	2	3	5	5	5	15	17	16
Premeerimine või edutamine keeleoskuse alusel	1	0	1	3	2	3	20	22	20
Keeleõppe pakkumine	7	8	7	7	4	5	10	12	12
Euroopa keeleõppe raamdokumendi kasutamine	1	0	0	5	6	5	18	18	19
Töödokumentides ja/või sisevõrgus kasutatavad keeled	24	9	3	0	5	4	0	10	17
Tarkvara- ja veebiprogrammide keeled	21	13	4	3	8	1	0	3	19
Välised keelestrateegiad									
(Aasta)aruannetes kasutatavad keeled	24	9	4	0	1	0	0	14	20
Turunduses kasutatavad keeled	24	12	8	0	7	8	0	5	8
Tootemargi tutvustamisel ja identiteedi kujundamisel kasutatavad keeled	23	9	5	1	11	11	0	4	8
Veebisaidil kasutatavad keeled	19	14	15	0	2	3	5	8	6

Eesti 24 ettevõttes inglise keele kõrval kasutatavad keeled:

vene, soome, rootsi, läti, leedu, saksa, taani ja norra keel

Ajalooliselt on rahvusvahelised suhted ja kaubandus olnud ja on praegugi Eesti majanduse jaoks väga tähtsad ning üldised keeletavad on palju tugevamad kui ettevõtete kirjapandud keelestrateegiad. Keeleoskust peetakse üldiselt oluliseks nõudeks töötajatele. Tavaliselt nõutakse paljudel töökohtadel vene keele ja ühe võõrkeele (inglise või saksa keele) oskust.

Mitmekeelsuse tähtsus Eestis ei avaldu ettevõtluses kasutatavas keeltevalikus. Mitte kõik uuritud ettevõtteliigid (pangad, hotellid, kauplused ja ehitusettevõtted) ei keskendu rahvusvahelisele äriale (näiteks kohalikud väikepoed ja ehitusettevõtted tegutsevad vaid kohalike heaks).

Peamised uuringutulemused

Eesti on aja jooksul tegelnud keeleküsimumustega ja teinud kõik võimaliku, et eesti keelt hoida ja arendada, parandada kogu elanikkonna keeleoskust ja edendada mitmesuguste keelte kasutamist. Keeleõppepoliitika analüüsil abistas Eestit Euroopa Nõukogu keelepoliitika talitus. Analüüs viidi lõpule 2011. aasta suvel. Eesti keele ja võõrkeelte strateegiates, mis on välja töötatud viimasel kümnendil, on seatud lisaeesmärgid. Strateegiate väljatöötamine on olnud tähtis eri valdkondade spetsialistide ühendaja ja see on parandanud keelekoostööd. Ühiste pingutustega on suudetud tugevdada eesti keele positsiooni kõikides haridusastmetes. Kuigi kõik strateegilised eesmärgid on kasulikud, sõltub nende elluviimine ressursidest. Eriti selgelt on seda tunda võõrkeelte strateegia elluviimisel.

Kokkuvõtteks võib öelda, et Eesti on loonud head tingimused eesti keele kui ema- ja riigikeele õpetamiseks. Teistest keeltest on valdavalt vene ja inglise keel. Ülejäänud keeli õpitakse ja kasutatakse palju vähem. Haridusasutused otsivad võimalusi, kuidas saaks õppekavasse lisada rohkem kolmandaid võõrkeeli. Mitmekeelsuse arengut toetatakse ja julgustatakse isesuguste projektide (prantsuse, saksa, rootsi, soome jm keele õpetamine) kaudu, aga tõelisest mitmekeelsusest on Eesti veel kaugel.

Paljutöötavad algatus- ja katseprojektid

Tuleb püüelda **eesti keele arengukavas** sätestatud eesmärgi – edendada eesti keele kui emakeele ja teise keele õppimist ja levikut – poole. 2007. aastal alanud üleminek eestikeelsele õppele koolides, kus õppekeelena eesti keelt ei kasutatud, on nõudnud ja nõuab ka edaspidi palju ressursse. Üleminek on olnud edukam neis koolides, kes on liitunud keelekümbeluse programmiga. Peale selle peaks koolides muutuma levinumaks lõimitud aine- ja keeleõpe.

Kuigi eesti keele arengukavades mainitakse ka võõrkeeli ja võõrkeelte arengukavades sidemeid emakeelega, on keelevaldkonna arengukavades emakeele ja võõrkeeltega seotud eesmärgid sageli eraldi. Eesti peaks järgima Euroopa keeleõppe raamdokumendi (Euroopa keeleõppe raamdokument: õppimine, õpetamine ja hindamine) põhimõtteid ja Euroopa Nõukogu

määratletud keeleoskustasemeid. See dokument tõlgiti haridus- ja teadusministeeriumi tellimusel eesti keelde 2006. aastal. **Eesti võõrkeelte strateegia** eesmärk on edendada võõrkeelte õppimise ja õpetamise poliitika järjepidevust ning keeleoskuste tunnustamise ja hindamise rahastamise põhimõtete järjepidevust. Paljudest strateegilistest eesmärkidest tuleb esile tõsta prioriteetsemaid.

Täiskasvanute eesti keele kui teise keele oskust hinnatakse küll Euroopa Nõukogu keeleoskustasemete alusel, aga jätkuma peab enesehindamise abivahendite (nt keelemapi) ja riiklike testide väljatöötamine ning nende keeleoskustasemete alusel tuleb tunnustada rahvusvahelisi keeleoskustunnistusi. Euroopa Nõukogu keeleoskustasemetel põhineva 2011. aasta riikliku õppekava rakendamine on haridussüsteemile raske. Keeleoskustasemetest arusaamist tuleb levitada ja ühtlustada kutse- ja täiskasvanuõppes ning töandjate seas.

Kasutatud kirjandus

Eesti keele arengukava 2011–2017.
<http://www.hm.ee/index.php?03238>.

Eesti keelehariduspoliitika ülevaade.
<http://www.hm.ee/index.php?044904>.

Eesti keelehariduspoliitika ülevaade.
<http://www.hm.ee/index.php?044904>.

Eesti võõrkeelte strateegia 2009–2015.
<http://www.hm.ee/index.php?03238>.

Gümnaasiumi riiklik õppekava.
<https://www.riigiteataja.ee/akt/120092011002>.

Keeleseadus.
<https://www.riigiteataja.ee/akt/118032011001>.

Põhikooli riiklik õppekava.
<https://www.riigiteataja.ee/akt/120092011009>.

Projekti "Keelterikas Euroopa" viib läbi enam kui 30 partnerist moodustatud konsortsium

Toetajad

Projekti kirjastaja

www.language-rich.eu